UNIVERZITET U SARAJEVU

FAKULTET POLITIČKIH NAUKA

ODSJEK: POLITOLOGIJA

USMJERENJE: Međunarodni odnosi i diplomatija

„Tipovi zemalja u transformaciji sa posebnim naglaskom na zemlje sa područja Zapadnog Balkana“

-magistarski rad-

Kanditatkinja:

Hujić Ajla

br.indexa: 862/II-PIR

Mentor:

prof.dr. Mujagić Nermina

Sarajevo; April, 2019.godine

SADRŽAJ RADA:

1.UVOD: 5
2. METODOLOŠKI OKVIR RADA : 7
2.1.Problem istraživanja: 7
2.2.Predmet istraživanja: 7
2.3.Ciljevi istraživanja: 7
2.3.1.Naučni cilj: 7
2.3.2.Društveni cilj: 7
2.4. Sistem hipoteza 8
2.4.1.Glavna hipoteza: 8
2.4.2.Posebne-pojedinačne hipoteze: 8
2.5. Metode istraživanja: 8
3. SKRAĆENICE : 10
4. „Tipovi zemalja u transformaciji sa posebnim naglaskom na zemlje sa područja Zapadnog Balkana“ 11
I DRŽAVA KAO FENOMEN 11
1.1.Pojmovno određenje fenomena države 11
1.2.Tri gradivna elementa države 13
1.3. Država kroz diskurse 13
1.4. Pojam države vs pojam vlade 15
1.5 Funkcije države 16
1.6 Država blagostanja kao primjer 19
II PROCESI SVOJSTVENI DRŽAVAMA NA MEĐUNARODNOJ SCENI 21
2.1. Globalizacija, definiranje pojma 22
2.1.1. Dimenzije globalizacije 22
2.1.2. Različiti teorijski pristupi 23
2.1.3. Interakcije globalizacije 24
2.2. Tranzicija, određivanje pojma 25
2.2.1 Tri vala demokratizacije 26
2.2.2. Zašto tranzicija nema željene rezultate? 27

2.3. Transformacija 28
2.3.1.Akteri transformacije država 29
2.3.2. Demokratski kapaciteti država u procesu transformacije 30
III TIPOVI ZEMALJA U TRANSFORMACIJI 33
3.1. Amorfna država 33
3.2 Eksperimantalna država 33
3.3.Fragilna država 34
3.4. Fragmentirana država 35
3.5. Nedovršena država 35
3.6. Neuspješna država 36
3.7. Nova država 37
3.8. Postkolonijalna država 37
3.9. Postsocijalistička država 38
3.10. Proto država 39
3.11. Propala država 39
3.12. Slaba država 40
3.13. Tranzicijska država 41
3.14.Urušena država 41
3.15. Zarobljena država 42
IV DEFINIRANJE PODRUČJA ZAPADNOG BALKANA 44
4.1. Karakteristike područja Zapadnog Balkana 44
4.2. Zapadni Balkan kao centar interesovanja Evropske Unije 46
V STUDIJE SLUČAJA / Države sa područja Zapadnog Balkana 48
5.1. POSTDEJTONSKA BOSNA I HERCEGOVINA I NJENE KARAKTERISTIKE ZAROBLJENE DRŽAVE 48
5.1.1.Historijski background Bosne i Hercegovine 48
5.1.2 Demokratski kapaciteti Bosne i Hercegovine 49
5.2. SLABA DRŽAVA NA PRIMJERU REPUBLIKE SRBIJE 56
5.2.1. Historijski background 58
5.2.2 Demokratski kapaciteti Srbije 59
5.3. KOSOVO KAO PROTO DRŽAVA 65
5.3.1. Historijski background 66
5.3.2. Demokratski kapaciteti Kosova 67
5.4. REPUBLIKA HRVATSKA U OKVIRU TRANZICIJSKIH DRŽAVA 71
5.4.1. Historijski background 71

5.4.2 Demokratski kapaciteti 73
5.5. Socio-ekonomski aspekti BiH, Srbije, Kosova i Hrvatske 78
VI DA LI OKVIR EU DONOSI NAPREDAK ZEMALJA ZAPADNOG BALKANA? 85
5. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA: 91
6. LITERATURA: 95
a) Knjige 95
b) Časopisi 96
c) Internet izvori 97

1.UVOD:

Savremena država se u posljednjih nekoliko decenija suočava sa procesima koji na njene strukture i djelovanje ostavljaju različite posljedice. Konkretno, procesi globalizacije, tranzicije i transformacije u mnogo segmenata određuju državu, njene mogućnosti i domete. Funkcije države se kroz historiju mijenjaju te su prostorno-vremenski ograničene i promjenljive. Sa drugog aspekta, država sa svojim aparatima, odnosno institucijama, ispunjavajući svoje osnovne funkcije, mora da zadovolji potrebe građana kodifikovane ustavom kao temeljnim dokumentom.

Magistarski rad na temu ***„Tipovi zemalja u transformaciji sa posebnim naglaskom na zemlje sa područja Zapadnog Balkana“*** objedinjuje sljedeća poglavlja:

Prvo poglavlje: Država kao fenomen;

Drugo poglavlje: Procesi svojstveni državama na međunarodnoj sceni;

Treće poglavlje: Tipovi zemalja u transformaciji;

Četvrto poglavlje: Određivanje područja Zapadnog Balkana;

Peto poglavlje: Studije slučaja/ Zemlje sa područja Zapadnog Balkana;

Šesto poglavlje: Da li okvir EU donosi napredak zemalja Zapadnog Balkana?.

Da bi se mogli baviti temom tipova zemalja u transformaciji, koja je središnja tema rada, u uvodna dva poglavlja rada fokusirat ćemo se na definiranje države kao teritorijalno zaokružene političke zajednice naroda i građana, koja je podložena već spomenutim procesima koji doprinose njenim permantnim promjenama.

Sa ključnim i glavnim pojmovima, tipovima zemlja u transformaciji, susrećemo se u trećem dijelu. Na temelju knjige „O državama“ autora Esada Zgodića[1], sublimirat ćemo znanje o pomovima amorfne, slabe, tranzicijske, eksperimentalne, fragilne i neuspješne države. Karakteristike ovih država prepoznat ćemo na odabranim zemljama Zapadnog Balkana. Četvrto poglavlje u središtu pažnje ima upravo to područje. Naime, kako Anđelko Milardović navodi, pojam Zapadni Balkan se ne može naći ni u jednom boljem politološkom rječniku jer je riječ o novom pojmu, kojim se pokušava opisati strategija EU-a prema regiji bivše

[1] profesor na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Sarajevu na predmetima Historija socijalne i političke misli u Bosni i Hercegovini, Moderna politička u BiH, Savremene teorije vlasti. Svojim knjigama Realpolitika i njeni protivnici, Multiverzum vlasti, O državama I i II, Bosanska politička misao, Austrougarsko doba, dao je veliki doprinos izučavanju političkih nauka.

Jugoslavije sa izuzetkom Slovenije i dodatkom Albanije. (Milardović, 2000:37) Povezujući područje Zapadnog Balkana sa pojmom transformacije u petom poglavlju ovog rada elaborirat ćemo ključne segmente i nedostatke zemalja ovog područja.

Empirijski podaci i stanje zemalja ovog regiona zastupljeno je u petom poglavlju gdje se kroz studije slučaja povezuje teorijska koncepcija rada. Određujući Bosnu i Hercegovinu kao zarobljenu državu, Srbiju kao slabu, Kosovo kao proto državu i Hrvatsku, članicu EU, kao tranzicijsku državu, razmatrat ćemo njihove historijske okolnosti, demokratske kapacitete i socio-ekonomsku empiriju te uočiti transformaciju kao proces koji ih je odredio u njihovom nation buildingu.

Šesto poglavlje posvećeno je Evropskoj Uniji kao bitnom segmentu kada je u pitanju region Zapadnog Balkana. Posebnu pažnju posvetit ćemo političkim okolnostima regiona ali i međunarodnim prilikama koji doprinose stanju ovih zemalja.

Uz konsultiranje relevantne literature i empirijski prikupljenim podacima nastojalo se objediniti znanje o samom pojmu transformacije koji u političkoj teoriji zaslužuje posebnu pažnju. Izučavanjem Zapadnog Balkana kao postkonfliktnog područja daje se na značaju i potrebi proučavanja izazova koji pred savremenu državu dolaze od strane procesa sa kojim se suočava ali i unutrašnjih prilika koje je potrebno mijenjati.

2. METODOLOŠKI OKVIR RADA :

2.1.Problem istraživanja:

Temeljni ili osnovni problem rada jeste proučavanje tipova država u transformaciji, analiza faktora koji doprinose samom procesu. Poseban naglasak i studije slučaja jesu zemlje sa područja Zapadnog Balkana, koje su suočene sa tim procesom, i analiziranje njihove sadašnjosti te pokušaj identificiranja samih procesa koji su doveli do njihovog kretanja ili promjena.

2.2.Predmet istraživanja:

Za predmet istraživanja određujemo savremenu državu, kao fenomen ili teritorijalno određenu cjelinu koja se suočava sa procesom transformacije, koji može dovesti kako do pozitivnih tako i do negativnih promjena, koje su vidljive na primjerima zemalja koje su uzete kao studije slučaja, odnosno zemalja Zapadnog Balkana.

2.3.Ciljevi istraživanja:

2.3.1.Naučni cilj:

Pisanjem ovog rada nastojat će se produbiti znanje o samom pojmu države kao i širenje stručnog znanja o procesu transformacije koji je u suvremenoj političkoj nauci jedan od fenomena koji se veže za sve države, ne samo za odabrane i posebno izučavane u toku izrade samog magistarskog rada. Pod naučnim ciljem možemo da spomenemo i samo izučavanje faktora i nastojanje da se utvrdi koji su od već spomenutih ključni za permanentne promjene u razvitku država koje se nalaze na području Zapadnog Balkana, kao što je Bosna i Hercegovina, Srbija, Crna Gora, Makedonija, Kosovo i Hrvatska.

2.3.2.Društveni cilj:

Politologija kao društvena nauka nastoji da doprinese boljem razumijevanju samih društvenih procesa i dešavanja, te na osnovu toga, izradom ovog rada težit ću proučavanju i jasnijem razumijevanju tipova država u transformaciji kao i njihovom identificiranju. Ujedno, posmatranjem i utvrđivanjem odnosa građana odnosno stanovništva, kao jednog od glavnih elemenata države, objasniti, da li njihov odnos spram pojedinih faktora ima uticaja na sam proces transformacije. Proučavanje i davanje odgovara na pitanje da li okvir Europske unije, kao nove strukture za zemlje Zapadnog Balkana ima neku važnost za njihov poredak i snagu na području turbulentnih međunarodnih odnosa, i da li taj okvir može dovesti do njihovog jačanja?

2.4. Sistem hipoteza

2.4.1.Glavna hipoteza:

Države kao tip ljudskog društva su u permanentnom kretanju, prolaze kroz različite oblike, zapadaju u različita stanja, odnosno, one su u neprekidno u pokretu, razvijajući se, prilagođavajući se, povezujući se. Svojstveno im je i stanje tranzicije.

Prostor Zapadnog Balkana kojeg čine BiH, Srbija, Crna Gora, Hrvatska, Makedonija, Albanija, i Kosovo, je prostor „država u kretanju."

2.4.2.Posebne-pojedinačne hipoteze:

1. Proces transformacije jedne države zavisi od globalnih prilika, izvjesnog procesa globalizacije kao i političkog, historijskog i kulturnog naslijeđa nje same.

2. Uticaj međunarodnih faktora na transformaciju na području Zapadnog Balkana je vidljiv i očit.

3. Sama država na osnovu svojih karakteristika, odnosno vlastitim djelovanjem i njeno unutrašnje vođenje ali i uz spoljne asistencije i faktore, može sebe dovesti do propadanja ili pak do jačanja.

4. Praveći komparaciju između karakteristika zemalja Zapadnog Balkana i same države blagostanja, kao idealne države, utvrđujemo da su suprotne i različite.

2.5. Metode istraživanja:

Osnovne metode koje će biti zastupljene u toku izrade magistarskog rada su:

1. Analiza - analiza postojećih materijala, odnosno dokumenata, analiza medijskog sadržaja;
2. Generalizacija;
3. Klasifikacija;
4. Komparativna metoda;
5. Studija slučaja.

Metode prikupljanja podataka:

1. Primarni;

2. Sekundarni;

3. Tercijarni.

3. SKRAĆENICE :

BIH- Bosna i Hercegovina

RS - Republika Srpska

EU - Evropska Unija

CG - Crna Gora

SDP BiH - Socijaldemokratska partija Bosne i Hercegovine

SDA - Stranka demokratske akcije

SFRJ - Savezna Federativna Republika Jugoslavija

CEFTA - Central European Free Trade Agreement (Centralnoevropski ugovor o slobodnoj trgovini)

SSP - Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju

EULEX - European Union Rule of Law Mission in Kosovo

NATO - North Atlantic Treaty Organisation (Svjevernoatlanski savez)

UN - Ujedinjene nacije

HDZ - Hrvatska demokratska zajednica

4. „Tipovi zemalja u transformaciji sa posebnim naglaskom na zemlje sa područja Zapadnog Balkana“

I DRŽAVA KAO FENOMEN

Politologija kao društvena znanost u centru svog interesovanja ima pojam države[2] i njeno pojmovno određenje. Kao osnovni i središnji pojam magistarskog rada na temu ***„Tipovi zemalja u transformaciji sa posebnim naglaskom na zemlje sa područja Zapadnog Balkana“*** ovaj pojam zaslužuje opsežnu elaboraciju. Pojam države je dio naše svakodnevne komunikacije i veoma često ga srećemo u literaturi i u političkim raspravama. Iako, valja napomenuti, da se tokom dvadesetog stoljeća interesovanje i izučavanje same države pomjerilo i ka drugim političkim pojavama. Primjera radi, pojavom ranog pluralizma, čiji su predstavnici Bentli i Laski, centar pažnje se sa države pomjera prema interesnim grupama, dok sa usponom društvenih pokreta u šezdesetim i sedamdestim godinama dvadesetog stoljeća, politička nauka daje na vrijednosti i proučavanju društvenih pokreta. Sa novim pluralizmom, kojeg predstavlja Robert Dal, država svoju centralnu poziciju ustupa složenoj mreži moći na različitim nivoima odlučivanja. Posljednje decenije dvadesetog i prva decenija dvadesetprvog stoljeća su vratile državu u centar interesovanja političke teorije. (Pavlović; 2006: 286)

1.1.Pojmovno određenje fenomena države

„Nema koncepta koji je važniji za politički diskurs i političku analizu od koncepta države.“

(Hay, Lister u Pavlović 2006:287)

Prema francuskom autoru Marcelu Prelotu, ovaj izraz svoje porijeklo nalazi u latinskom izrazu *status*, i taj izraz nema smisao nego pokazuje određeni položaj i ideju stabilnosti situacije. Nasuprot toga, svoje političko određenje dobiva dodavanjem odrednice Rei romanae ili Rei publicae. Upotreba pojma država, naglašava Zgodić, u svojoj knjizi *„O državama“* kasnije se proširila u njemačkom i engleskom jeziku, te se koristila u prilog tvrdnji da je fenomen države novija tvorevina.

Država, njene osnovne karakteristike i bitne funkcije bile su okupacija utemeljivača moderne misli, poput Hobsa, Makijavelija, Rusoa, Moteskjea, Loka, Hegela i Tokvila. Iako su pisali o

[2] u širem smislu riječi teritorijalno zokružena politička zajednica naroda i građana (državljana), osnovni oblik političkog samoorganiziranog društva u cilju zaštite njegovih vitalnih političkih, ekonomskih, sigurnosnih i drugih interesa. U užem smislu, organizacija vlasti koja služi za učvršćivanje i odbranu političkog i ekonomskog poretka oličena kroz vladajuću strukturu i državni aparat koji djelujuje u njeno ime i na ostvarivanju njenih funkcija.

različitim aspektima ovog pojma, svi su oni nastojali da državu objasne kao osnovni i najznačajniji oblik političkog organizovanja društva. Makijaveli promatra državu i njenu političku moć, dok je Boden dao doprinos političkoj nauci svojim shvatanjem suverenosti[3], kojem je dao značenje i kojeg danas prihvatamo kao jedno od najbitnijih svojstava države. Društveni ugovor kao osnova za konstrukciju moderne države, koja se shvata kao država sigurnosti (security state), jeste glavna okupacija Hobsa. Kritiku despotizma i despotske države vežemo za Monteskjea, kao i ideju o podjeli vlasti na zakonodavnu, sudsku i izvršnu. Lok uz pojam države dodaje i pojmove konstitucionalne države, legitimne vlade ali i ideje o građanskom društvu. Kritičar socijalnih nejednakosti i privatne svojine, Ruso, formuliše ideje o opštoj volji, neposrednoj demokratiji i političkoj slobodi. Vukašin Pavlović, u svojoj knjizi „*Država i društvo"* navodi „...Tokvilova politička misao je od višestrukog značaja za razmatranje o modernoj državi, pa nije čudo što doživljava ponovnu afirmaciju u nekoliko oblasti: a) u teoriji demokratije, koja se suočava sa nesagledivim opasnostima proizvedenog, manipulisanog, kontrolisanog i instrumentaliziranog javnog mnenja većine; b) u teoriji o civilnom društvu, sa novim pristupom pod kategorijom društvenog kapitala; c) u istraživanjima političke kulture i studijama kulture uopšte, novoj i vrlo plodnoj oblasti koja prekoračuje mnoge uspostavljene disciplinarne granice u društvenoj teoriji; i d) u sociologiji revolucije i teoriji tranzicije starog, autoritarnog poretka u novi." (Pavlović; 2006:11)

Da bi se bavili državom kao fenomenom i njenim pojmovnim određenjem, moramo da obratimo pažnju i na njen nastanak, koji se veže za različite historijske periode i događaje. S tim u vezi, možemo kazati da ne postoji potpuna saglasnost oko vremena nastanka države, ali su države dugo vremena bile osnovni oblik organizovanja ljudskih zajednica. Do same izgradnje države došlo je kada su vjerske podjele uklonile osnovu starog režima zasnovanog na božanskom otkrovenju i kada se u kontinentalnoj Evropi razvio novi oblik političke dominacije kao reakcija na vjerske ratove 16. i 17. vijeka. Novi oblik bio je zasnovan na ubjeđenju koje su pripremili Boden i drugi politički autori, da građanske ratove može da okonča jedino superiorna sila koja se izdiže i predstavlja autoritet između zaračenih strana ali i da posjeduje dovoljno resursa i moći kako bi uspostavila i osnažila nov poredak koji će biti nezavisan te moći da uspostavi domaći mir. Zajedničko dobro se reproducira na unutar svjetsku dobrobit. Sama kršćanska država se preobražava u sekularnu, koja prema religiji

[3] najviša državna vlast. Apsolutna i samostalna vlast vladara, države ili naroda nad vlastitim teritorijem. Potpuna državna nezavisnost prema spoljašnjim faktorima. Suvrenitet se dijeli na unutrašnji i vanjski. Unutrašnji suverenitet znači da je država, vladar ili narod u posjedu državne vlasti unutar svoga teritorija. Ta vlast i ta moć isključuju svaku drugu vrhovnu vlast i moć. Vanjski suverenitet znači da na određenu državu, vladara ili narod ni jedna druga država, narod ili vladar nemaju pravo vršiti bilo kakav uticaj ili prisilu.

zauzima neutralnu poziciju, odmiče se na institucionalnu distancu od crkve. Zbog potrebe za izgradnjom novog poretka, javna vlast uključuje pravo na izradu zakona potaknutog svjetovnom vlasti, koji više nije ograničen višim zakonom koji potiče od Boga, i tada postaje samo moralno obavezujući.

1.2.Tri gradivna elementa države

Države danas karakterišemo kao dominantni oblik političke integracije modernog društva pa je kao takvu određujemo sa tri osnovne stvari, ili bolje rečeno obilježja, bez kojih ne bi ni postajala. Prvo, koncept države vezujemo za teritoriju, koja je definisana granicama koje priznaju susjedne države kao i druge članice međunarodne zajednice. Državno je područje relativno kasno postalo bitnim elementom države. Prva poznata definicija, prema Jellineku, potječe od Klübera koji je državu tijesno povezao "sa strogo određenim teritorijem". On definira državu kao građansko društvo određeno područjem.

Nadalje, ***ovaj koncept*** predpostavlja da teritoriju naseljava ***stanovništvo***, odnosno narod koji formira naciju, za koju se smatra da je dominantni oblik političke zajednice.

Treće, koncept države ima ***konstituisanu vladu,*** ili suveren organ, gdje je takav organ superioran u odnosu na bilo koje druge političke partije ili organizacije, neke društvene organizacije, pokrete ili snage unutar države, te da je u stanju da se odbrani od stranog miješanja. Suverenitet kao "najviša moć" u odnosu prema "vanjskim" silama, i u odnosu prema drugim državama, postaje do te mjere nesigurnim, pogotovo kad se država veže uz pravo neke određene zajednice država.

Ova tri elementa nalazimo 1975.godine, u zborniku *The Formation of National States in Western Europe*, kod Čarlsa Tilija, koji nudi sljedeću definiciju države: „Organizacija koja kontroliše stanovništvo nastanjeno na definisanoj teritoriji je država ukoliko 1) se može razlikovati od drugih organizacija koje operišu na istoj teritoriji; 2) ukoliko je autonoma; 3) centralizovana; 4) a njeni djelovi koordinirani među sobom.„ (Tilly, 1975:70)

1.3. Država kroz diskurse

Fenomen države, kao određene strukture, se promatrao kroz različite diskruse. Neki autori, poput Leona Digia su ga promatrali iz pravnog ugla, naglašavajući da je pravo i pravno pravilo, jače od individue i države, upravljača i onih kojima se upravlja. Nadalje, Franc Nojman (Franz Neumann) identifikuje modernu državu kao vrstu političke formacije koja harmonizuje formaciju prava, formaciju političke vlasti i formaciju političkog legitimiteta. Ove tri karakteristike koje Nojman spominje i smatra da su bitne su od velike važnosti,

posebno kada se osvrnemo na temu transformacije države, koja je središnja tema ovog magistarskog rada. Na temelju prethodnog valja spomenuti da svaka država stvara i gradi svoju političku filozofiju koja proizilazi iz same njene historije i tradicije, a koja se opet oslanja na ustav kao temeljni dokument njene državnosti i njene zakone. Također, moramo spomenuti i međunarodnopravno poimanje države, gdje se država označava po njenim realnim pojavama, ne pridajući pažnju unutrašnjem poretku. Bitan dio međunarodno-pravnog priznanja jeste monopol na silu, odnosno, legitimno nasilje, ili pak postajanje represivnog organa, koji bi mogao da obezbjedi sigurnost. Max Weber potencira monopol legitimne fizičke prinude u provođenju naredbi, gdje država kao suverena ima kontrolu nad svim drugim organizacijama i asocijacijama. Samu legitimnost moderne države Weber shvata kao „autoritet zakonitosti“, to jeste prihvaćenje „zbirke zakonskih propisa“, te da je djelatnost moderne države obavezana vladavinom zakona, složenim procesom ograničavanja. Prema njemu, država je instrument u rukama vladajuće klase, kojim ta klasa ostvaruje svoje interese dok ga općenito predstavlja kao interes države i društva, što se može sagledati i u našem vremenu.

Savremeni autor iz oblasti političke teorije Đanfranko Pođi (Gianfranco Poggi) naglašava da u definisanju pojma država valja uzeti u obzir sljedeće tri karakteristike: menadžerska, vojna i ekonomska. Potreba za efikasnim načinom upravljanja po njegovom mišljenju zahtjeva i porast administrativnog aparata države. Đanfranko Pođi uviđa da je Marksova analiza kapitalizma, odnosa politike i ekonomije veoma bitna, jer za razvoj moderne države ključnu ulogu imaju institucije svojine i ugovor, posebno kojim se regulišu radni odnosi, jer je uloga same države u distribuciji društvenog bogatstva veoma važna.

Bitan segment i odrednica samog poimanja države jeste njena organizaciona struktura, pa je kao takvu promatramo i definišemo kao skup institucija koje rade na ostvarivanju određenih ciljeva i zadataka, gdje se vladavina ograničava uspostavljanjem pravila, kontrolom, vođstvom i regulisanjem. U vezi sa tom organizacionom i funkcionalnom definicijom države, Patrik Danlivi i Brendon O' Liri izdvajaju pet bitnih karakteristika države gdje se između ostalog naglašava da je država odvojena institucija koja se razlikuje od društva i stvara očitu razliku između javne i privatne sfere. Predstavlja vrhovnu moć i konačni autoritet za sve zakone, gdje pravo poduprto formalnim monopolom sile stvaraju zvaničnici države. Izdvaja se i sposobnost da obezbjedi novac, kako bi finansirala svoje aktivnosti iz prihoda svojih građana, a služenici ili personal moderne države je obučavan za upravljanje na birokratski način. Državni suverenitet, ističu ovi autori, na sve individue unutar date teritorije, primjenjuje se jednako, čak i prema onima koji su na državnim položajima i učestvuju u

donošenju zakona. Tako je suverenitet odaljen od personala koji u bilo kom trenutku zauzima određenu ulogu unutar države. (Dunleavy, O' Leary, 1987: 2)

Danas, svjetsko društvo je politički sastavljeno od nacionalnih država, odnosno historijskog tipa države koji je proistekao iz Francuske i Američke revolucije, a u našem globalnom društvu doživljava dominaciju. Poznatom francuskom revolucijom srušio se monarhijski suveren i proglašava se suverenost naroda. Narod se pojavljuje kao političko jedinstvo sposobno za djelovanje koje prethodi državnoj vlasti i njezinom pravnom poretku. Samim tim, kao jedan od tri glavna elementa države, narod jeste glavni subjekt državne vlasti i njezin objekt. On predstavlja temelj legitimacije od koga polazi sva državna vlast. Kada smo se dotakli i pojma državna vlast, valja nam napraviti distinkciju između ova dva pojma.

1.4. Pojam države vs pojam vlade

Kroz djela raznih autora političke nauke, a posebno kod onih koji se bave proučavanjem fenomena države, nailazimo na podcrtavanje i nužnost razlikovanja pojma država i vlada. Naime, vladu određujemo i definišemo kao jedan od birokratkih aparata koji je potreban da bi država mogla da provodi svoje glavne funkcije, dok je država tvorevina koja ima viši cilj i svrhu i ona je ta koja je trajnija. Harlod Laski, britanski autor, u svojoj Političkoj gramatici naglašava da je njihova glavna razlika u vremenskoj trajnosti države, ali da bi bolje uočili razliku između ova dva pojma, valja obratiti pažnju na karakteristike koje navodi britanski autor E. Hejvud., i iz čega proizilazi njegovo insistiranje na podcrtavanju razlika, pojmova države i vlade. Prema njemu, suštinska razlika je u tome da je država entitet koji traje, kako ga on naziva večni entitet, dok je vlada kao sredstvo pomoću kojeg vlast djeluje privremena, promjenljiva i njeni sistemi su podložni preoblikovanju.Naglašena je neutralnost birokratskog aparata, dok „država vrši bezličnu vlast. Država, makar u teoriji, predstavlja nepromjenljive interese društva: opšte dobro, odnosno volju. Vlada, pak, izražava posebne interese onih koji se u određeno vreme nalaze na vlasti.“ (Hejvud u Zgodić 2014:15)

Ideje i zakoni jedne države se ne mogu sprovoditi sami, njima su potrebni posrednici i oni koji će ih interpretirati, sprovoditi i realizirati u praksu. Jer, država ne postoji radi same sebe. Državu možemo definirati kao pravno lice, najobuhvatnije kolektivno tijelo, kao političku zajednicu koja je sposobna za sebe osigurati sve moguće sadržaje za djelovanje zajednice, ili je možemo definisat i kao specifičnu grupu koja posjeduje monopolno i legitimno korištenje sile. Na temelju organizacionih sposobnosti, možemo je okarakterisati kao organizaciju i menadžera, te kao organski skup institucija ili kao teritorijalni entitet. Uzevši u obzir savremene teoretičare države, najobuhvatniju definiciju prema Pavloviću u teorijskom smislu

dao je Aleksandar Paserin D ' Antrev, talijanski politički filozof koji državu vidi kao zakonski sustav, cjelinu pravila i propisa koji, prema određenoj proceduri (poznatoj, redovitoj i jednoobraznoj) osiguravaju suživot pojedinaca i uvjet su postojanja same države.(Lalović u Zgodić, 2014:22)

Fokusiranje na modernu državu donosi i nove perspektive formulisanja koncepta države, pa tako možemo kazati da je danas moderna država ona koja svoj identitet nalazi u isprepletenosti internacionalnih, supranacionalnih i osobito, regionalnih odnosa u preuzimanju internacionalnih zajedničkih obaveza i odgovornosti kao i spremnosti na solidarnost i humanost. Kooperativna ustavna država živi od kooperacije s drugim državama, zajednicama država i internacionalnim organizacijama, te kooperativna država živi od privrednih, socijalnih i humanitarnih potreba kooperacije, a antropološki od svijesti o nužnosti kooperacije.

1.5 Funkcije države

Zadaće i funkcije države, kao ustavnopravne tvorevine se tokom historije mijenjaju, te svrhe kojima moderna država mora služiti oslanjaju se na kontingentne potrebe društva u njegovoj prostorno-vremenskoj uvjetovanosti. Država mora odgovoriti izazovima i prijetnjama koje dolaze u različitim situacijama i vremenima. U svrhu razmatranja same teme ovog magistarskog rada, funkcije države su bitan segment pojma transformacije. Fizička i socijalna sigurnost i sloboda su tri stuba, potrebna za funkcionisanje ustavne države. Prema J.Isenseeu, institucionalna pretpostavka mirnog jedinstva moderne države je njen monopol na legitimnu silu, jer joj on omogućava da se u slučaju sukoba potvrdi kao suverena i u odnosu na najjače snage u društvu. U skladu s tim, potrebno je da država bude u stanju da održava i obećava zaštitu građana. Moć same države ne treba da prelazi dalje nego što traži zajedničko dobro. Državna svrha sigurnosti ne opravdava gubitak slobode, nego samo njezino ograničavanje.

Sa funkcijom države da osigurava sigurnost, vezuje se i strah pred njenom prevelikom vlašću, odnosno zloupotrebom moći. Naime, sigurnost i sloboda državljana su stalno u određenom napetom odnosu, čak i u potpuno demokratskim državama. Osiguravanje sigurnosti ima svoju cijenu. Za svoju sigurnost sami državljani žrtvuju veliki dio individualne slobode i pokoravaju se, više ili manje dobrovoljno, svim mogućim pravilima, propisima i drugim ograničenjima, u nadi i očekivanju da će u zamjenu dobiti određenu sigurnost. Sve od Tomasa Hobsa i Džona Loka javna sigurnost i javni red su bili središte definiranja državne zadaće. Ideje već spomenute, američke i francuske revolucije su smatrale republiku kao silu, kao vlast, koja ima zadaću čuvanja prirodnih i preddržavnih prava čovjeka i koja čuva ljude od intervencija u

njihov život, individualnu slobodu i vlasništvo. U predkonstitucionalnim monarhijama na evropskom kontinentu sigurnost i javni red su značili utvrđivanje status-quo po potrebi i sa prisilnim sredstvima. U liberalnim ustavnim djelima 19. stoljeća shvatanje sigurnosti se sužava na pravnu sigurnost, na mogućnost intervencije države, zaštitu individualne sfere pred intervencijom države, što bi trebalo osigurati ostvarivanje individualne slobode, ugovorne slobode i vlasničkog prava.

U Povelji o ljudskim pravima EU, koja je usvojena na zasjedanju Vijeća u Nici decembra 2000. godine, ponovo je bio uspostavljen taj zadatak i prenesen na evropski nivo:

»Svako lice ima pravo na slobodu i sigurnost« (član 6. Povelje o ljudskim pravima EU).

Zadaća države, a to je osiguravanje sigurnosti (što ujedno utemeljuje i njen monopol vlasti, dužnost mira i poslušnosti državljana), obavezuje državu da aktivno zaštiti prava svojih državljana. Ljudska prava su po svojoj funkciji kao odbrambena prava namjenjena da zaštite pojedinca pred intervencijom državne vlasti. Nasuprot tome, ustavne zaštitne dužnosti države zahtijevaju od države da se zaštitnički i sa podrškom postavi u odbranu osiguranih pravnih dobara (ustavna prava), što prije svega znači zaštitu pojedinaca od povreda ili ugrožavanja od neovlaštene treće strane, a kao treći se smatraju osobe ili snage, koje same nisu adresari ustavnih prava.

Na temeljima teorije pluralizma, Herold Laski naglašava regulativnu funkciju države, gdje smatra da ona:„...reguliše odnose neposredno ili posredno, da bi obezbjedila zajedničke potrebe u mjeri koju društvo kao celina smatra neophodnim za postignuće svog opšteg cilja... Ovo je zadatak države u društvu. Ona je udruženje za zaštitu interesa ljudi kao građana, ne u pojedinostima njihovih produktivnih napora nego u širokom okviru u kome se ovaj produktivni napor vrši.“ (Laski u Podunavac 2010: 123)

Država treba da, u prvom redu, svojim građanima obezbijedi mir i sigurnost, obavljajući sigurnosnu funkciju. Praktično, sigurnosna funkcija podrazumijeva postojanje institucija koje će je provoditi, oružanih snaga, odnosno, vojske i policije, sudskog sistema i kaznenih institucija.

Sa ličnom i društvenom slobodom koje uspostavlja pravna država dolazi se i do privrednih rizika društvenog života. Građanska sloboda, prepuštena samoj sebi, proizvodi realnu nejednakost, a sa njom opasnost od realne neslobode za mnoge. Da bi se ukonila sama ta opasnost, država kao odgovorna mora da se pobrine kako bi osigurala minimalni standard socijalne sigurnosti. Socijalna politika, jeste ključna javna politika koja utiče na dugoročnu

održivost svakog društva, te se shvata kao organizovana funkcija države i drugih društvenih faktora. Njoj je cilj savladavanje socijalnih rizika, pomoć siromašnima i socijalnim skupinama, ujednačavanje životnih šansi te, općenito, unapređivanje socijalne dobrobiti građana. U svom djelovanju polazi od društvenih vrijednosti kao što su solidarnost, socijalna pravda, jednakost, socijalna sigurnost, socijalna kohezija, a uključuje socijalno osiguranje, socijalnu pomoć, zdravstvenu zaštitu, socijalne usluge, obrazovnu i stambenu politiku te politiku zapošljavanja. Socijalna sigurnost u širem smislu podrazumijeva stanje u društvu u kojem se građani osjećaju sigurnim pred rizicima s kojima se mogu suočiti, dok se u užem smislu odnosi na sistem održavanja dohotka i zadovoljavanja osnovnih egzistencijalnih potreba svih građana.

Socijalna sigurnost svodi se na ekonomsku sigurnost povezanu sa socijalnim slučajevima, na preraspodjelu dohotka kojim se garantuje ekonomska sigurnost pojedincima u slučaju socijalnih rizika i socijalnih potreba. Samim tim, ona uključuje socijalno osiguranje, socijalnu pomoć (davanje koje od države ostvaruju građani suočeni s ekonomskim teškoćama) i univerzalna davanja temeljem statusa državljanstva ili boravka u određenoj zemlji ili pripadnicima posebnih socijalno rizičnih skupina (dječji dodatak, mirovine, davanje osobama s invaliditetom). U skladu s tim, potrebno je razviti instrumente socijalne sigurnosti, intervencije, subvencije, preraspodjele. Kao najvažniji oblik socijalne sigurnosti, koja je jako bitan segment funkcije države, je i socijalno osiguranje.

Ova tri elementa, fizička i socijalna sigurnost te sloboda građana, jesu elementarne potrebe ljudi za zaštitom koje bi država trebala osigurati za svoje funkcionisanje. Prototipske opasnosti jesu ubistva, nezaposlenost, nezadovoljstva građana, kršenje zakona i nemiri u državi. Iz perspektive ustavnog prava, socijalna država ne smanjuje pravnu državu, nego je obogaćuje u smislu zaštite slobode u njenim realnim predpostavkama.

Kroz svoje institucije država provodi svoju političku moć, te na taj način vrši jednu od svojih glavnih zadaća, jer politička moć podrazumjeva mogućnost aktivnog participiranja u političkom procesu. Institucije su važne jer distributiraju političku moć i određuju političko kretanje i ponašanje političkih aktera. Jedna od njihovih osnovnih zadaća je utvrđivanje normi i pravila te procedura političkog ponašanja.

Naposljetku, najvažniji segment države jeste održavanje ekonomskog sistema, koji predstavlja glavnu odliku u rangiranju jedne države spram međunarodnog poretka. Ekonomska moć proizilazi iz raspolaganja materijalnim dobrima, te se temelji na vlasništvu ili kontroli sredstava za proizvodnju. Svakako, na kraju valja napomenuti, državna djelatnost

treba da bude usmjerena na proizvodnju i osiguravanje za društvo neophodnih kolektivnih dobara, zatim unutarnje i vanjske, tehnološke, ekonomske, socijalne i ekološke sigurnosti.

1.6 Država blagostanja kao primjer

Pojam države blagostanja, nalazimo četrdesetih godina ovog stoljeća, kao izraz koji se usko povezuje sa britanskom socijalnom reformom utemeljenom na izvještaju lorda W. Berveridgea, 1942. godine. Zagovornici države blagostanja smatraju da država treba da proširi svoju djelatnost u prilog stanovništva i da djeluje samo onda kada njeno djelovanje može da služi podsticaju općeg blagostanja. Ona treba da bude aktivan učesnik u ekonomskom i društvenom životu, ali isto tako da osigura i sigurnost. Koncepcije same države blagostanja podrazumjevaju ideju „socijalnog državljanstva" na koju je ukazao T. Maršal, jer pravno razumijevanje ovog koncepta se veže za elemente koji proizilaze iz uživanja statusa državljanstva, a one kao takve su: a) garantovanje minimalne najmnine za porodice i pojedince i bez obzira na rezultate na tržištu, b) rješavanje pojava kao što su nezaposlenost i bolest, jer oni mogu da budu izvori ličnih i kolektivnih kriznih procesa, c) osiguravanje pristupa određenim uslugama bez obzira na društveni status.

Prema Nedoviću, „...pod državom blagostanja ne podrazumjevamo samo razvojni sistem socijalne jednakosti građana, koji obuhvata efikasnu mrežu socijalnih službi i transfernih plaćanja, kako to čine neki, naročito britanski autori. Mi državu blagostanja shvatamo znatno šire, kao poseban oblik organizacije kapitalističkog društva, koji ima tri karakteristična obeležja: mešovitu privredu zasnovanu na kejzijanskoj politici, pluralističku (masovnu) demokratiju i ceo razvijen sistem socijalne sigurnosti." (Nedović u Zgodić 2015:64)

Na temelju ovoga, primjećujemo da državu blagostanja, možemo izvući iz okvira same socijalne politike, i proučavati je kao sistem koji figurira i opstaje u interesu kapitala te da se svojim praksama kreće ka dvostrukim historijskim procesima, odnosno, otavara društvo ka moćima tržišta i kapitalizma, ali i prema samoodbrani društva. Kao što vidimo, kapital figurira u okviru države blagostanja, ali na drugoj strani, još jedan bitan segment tržišta nije zanemaren. To je radna snaga koja se uzima kao fiktivna roba. Potrebno je da država osigura određene mjere kako bi se radna snaga uvela na tržišni prostor.

Ciljevi države blagostanja objedinjeni pojmovima pravičnosti i efikasnosti su višestruki, od smanjenja siromaštva i nejednakosti, ujednačavanja potrošnje tokom životnog ciklusa, do zaštite od rizika kao što su nezaposlenost, invaliditet i bolesti. Aktivnosti koje se sprovode unutar države blagostanja, usmjerene su na cjelokupnu populaciju ali i posebno na siromašne i na ranjive grupe. Nastojeći da ostvari navedene ciljeve većina savremenih država obezbeđuje

socijalnu pomoć, penzije, univerzalne dječije dodatke, besplatno obrazovanje i zdravstvenu zaštitu, sprovodi aktivne mjere na tržištu radne snage, obezbjeđuje dodatne naknade u slučaju nezaposlenosti, invaliditeta, bolovanja i porodiljskog odsustva i pruža ili finansira različite usluge socijalne zaštite za nemoćne, stare, djecu bez roditeljskog staranja i osoba sa invaliditetom. Bitno je naglasiti da pored samog finansiranja socijalnih davanja, a često i pružanja usluga u okviru javnog sektora, ističe se i važna uloga države i u sferi regulacije, odnosno u donošenju zakona, licenciranje pružaoca usluga, kontrola i monitoringa. Granice države blagostanja nisu sasvim decidno određene, pa tako pojedini istraživači u aktivnosti ubrajaju i politike koje utiču na kapacitet zarađivanja, minimalne zarade i strukturu tržišta rada. Na ovaj način u aktivnosti države blagostanja su uključene i politike koje determinišu zarade i zaposlenost kao izvor individualne zaštite i sigurnosti.
Ovako široki zahvati rezultiraju u visokom udjelu javnih rashoda za socijalnu zaštitu, socijalnu sigurnost i obrazovanje, koji u prosjeku u zemljama Evropske unije iznose preko trećinu BDP-a.

Neki autori definišu državu blagostanja prema nivou izdvajanja za socijalni sektor. U države blagostanja spadaju zemlje čije vlade za ove potrebe izdvajaju više od polovine ukupnih državnih rashoda. Mnoge evropske zemlje su se u ustavu odredile kao socijalne države ili eksplicitno. Najbolji primjer za to su: Njemačka, Francuska i Slovenija, detaljno opisujući obaveze države u socijalnom sektoru u kontekstu socijalnih prava. U većini slučajeva u pogledu proučavanja države blagostanja navodi se Švedska. Na taj način ove zemlje su se najvišim pravnim aktima opredjelile da državi blagostanja ili socijalnoj državi daju odlučujuću ulogu u svom društvenom uređenju.

Da bi u potpunosti mogli imati uvid u samu državu blagostanja u savremenom svijetu, koji se suočava i sa činjenicom da pored države postoje i drugi akteri na međunarodnoj sceni, dolazimo do potrebe da ukažemo i na pojam ***korporacijske države blagostanja*****,** koji nalazimo kod Roberta Mangabeire Ungera, smatrajući da liberalna država ide u smjeru korporacijske države, i da ona prevladava u zapadnim socijaldemokratijama. Ujedno, prema njegovim shvatanjima glavne njene karakteristike su: to je država u kojoj vlada preuzima odgovornost za raspodjelu ekonomskih i društvenih privilegija kao dopunu ili ograničenja tržišta, zatim da korporacijska država blagostanja podrazumjeva postojanje različitih tijela koja posreduju između pojedinaca i agencija vlade, a to su korporacije, sindikati, organizacije, udruženja, te da samim tim zauzimaju sve veći prostor na političkoj sceni. Pored ovih karakteristika Unger izdvaja da se korporacijska država blagostanja odlikuje dvostrukim procesom privatizacije javnih tijela i preobražaja privatnih u javna. (Unger, 1989:206) One odgovornosti i zadaci

koji su pripadali vladi preuzimaju privatne institucije dok birokratija postaje institucionalna forma.

****

Ključna tema na teorijskoj agendi političkih nauka je država. Mnogi mislioci poput Makijavelija, Loka, Hobsa bavili su se njenom strukturom i postojanošću. Svi oni, iako sa različitih aspekata, državu opisuju kao organizaciju koja dominira u političkom i društvenom životu. Za samu temu tipova zemalja u transformaciji, bitna su tri elementa koja čine državu. Kao prvo, uzimamo teritoriju, koju naseljava određeno stanovništvo i naposljetku konstituisana vlada i međunarodno priznanje. Usaglašavanjem ovih elemenata pretpostavlja se funkcionisanje države kao kolektivnog tijela ili organizacije koja svojim građanima kroz postojanje svojih institucija osigurava djelovanje u svim sferama života, kako političkoj tako i ekonomskoj, socijalnoj ili pak pravnoj. Definiranje države kao pojma je složen zadatak, iz razloga što se država može definisati kao pravno lice, najobuhvatnije kolektivno tijelo, kao politička zajednica koja je sposobna za sebe osigurati sve moguće sadržaje za djelovanje zajednice, ili je možemo definisati kao specifičnu grupu koja posjeduje monopolno i legitimno korištenje sile. Na temelju organizacionih sposobnosti, možemo je okarakterisati kao organizaciju i menadžera, te kao organski skup institucija ili kao teritorijalni entitet. Zadaće i funkcije države, kao ustavnopravne tvorevine se tokom historije mijenjaju, a svrhe kojima moderna država mora služiti oslanjaju se na kontingentne potrebe društva u njegovoj prostorno-vremenskoj uvjetovanosti. Ona mora odgovoriti izazovima i prijetnjama koje dolaze u različitim situacijama i vremenima. Fizička sigurnost i socijalna sigurnost i sloboda su tri stuba, potrebna za funcionisanje ustavne države. Najvažniji segment države je održavanje ekonomskog sistema, koji predstavlja glavnu odliku u rangiranju jedne države spram međunarodnog poretka. Ekonomska moć proizilazi iz raspolaganja materijalnim dobrima, na vlasništvu ili kontroli sredstava za proizvodnju. Slab ekonomski sistem i njegovo loše funkcionisanje dovode do poremećaja na mnogim poljima društvenog života. Država blagostanja proširuje svoje djelovanje i služi podsticaju općeg blagostanja. Aktivan je učesnik u ekonomskom i društvenom životu, ali isto tako mora da osigurava i sigurnost. Korporacijska država blagostanja prisutna je u zapadnim socijaldemokratijama i sa sobom donosi transformaciju prirode, tehnologije, kao i eminentnost birokratske klase, klase stručnjaka, tehničara i menadžera, (*Unger, 1989:20)* koji upravljaju korporacijskim tijelima i organima.

II PROCESI SVOJSTVENI DRŽAVAMA NA MEĐUNARODNOJ SCENI

2.1. Globalizacija, definiranje pojma

Globalizacijom kao procesom predpostavljamo povezanost svih događaja i razvoja na planeti, u svim segmentima i domenima. Tu ubrajamo međunarodnu ekonomsku i znanstvenu povezanost, ali i promjene smislu politike kada govorimo o zamjenama vanjske politike svjetskom unutarnjom politikom. Jedinstveni pravni standardi, izjednačene kulturne norme, te pospješivanje regionalnih kultura, promocija solidarnosti kao univerzalnog pravila su samo neki njeni segmenti. Posljednje decenije dvadesetog vijeka su u znaku globalne povezanosti i planetarnog vezivanja, posebno period nakon pada socijalizma i komunističkih jednostranačkih režima u zemljama srednje i istočne Europe, kao i u bivšem Sovjetskom Savezu. Proces globalizacije kao višeslojne pojave pokazuje da ona ima aktere zastupljene na svim nivoima društvenog života. Njeni pokretači i realizatori aktivnosti dolaze sa različitih mjesta. Glavna karakteristika ovog kompleksnog procesa jeste multikauzalnost, kao rezultat mnogih uzroka i njihovih kontingentnih interakcija. Globalizacijom označavamo proces ekonomskog, političkog, socijalnog i kulturnog djelovanja na nadnacionalnom nivou, tj. proces koji na globalnoj razini mijenja ustaljene političke, privredne, socijalne i kulturne odnose. Ključna odrednica ovog procesa je tehnološki razvoj koji omogućuje prostorno i vremensko smanjivanje svijeta.

2.1.1. Dimenzije globalizacije

Tri osnovne dimenzije globalizacije su: ekonomska, politička, i kulturno-ideološka. Što se tiče ekonomske globalizacije tu spada: internacionalizacija proizvodnje, slobodna svjetska trgovina i globalizacija finansijskih tokova i transakcija. U smislu političke, Grejem Gil navodi da je najveći uticaj imalo formiranje Ujedinjenih nacija kao međunarodne organizacije, te razvoj nuklearnog naoružanja. Nacionalne države, koje su i dalje organizirane teritorijalno, prilagođavaju se širenju globalno organizirane ekonomije. Politička globalizacija je usko vezana uz ekonomsku globalizaciju. Jedinstveno svjetsko tržište smanjuje kapacitete nacionalnih država pomoću kojih se kontrolirano potiče razvoj vlastite privrede, i to postavljanjem onih pravila koja daju prednost vlastitim preduzećima. Odluke koje se donese prenose se iz državnih u međunarodne institucije, čime se smanjuje mogućnost uključenosti ljudi u izbor predstavnika vlasti. Politička dimenzija globalizacije, koja je nama i najvažnija za razmatranje u smislu naše teme, i na koju smo se fokusirali, definiše odnos nacionalne države i globalizacije. Mišljenja su podjeljenja i sa različitih stajališta. Odnosno, zastupljeno je *neoliberalno, reformističko i radikalno stajalište*. Naime, neoliberali su za regulacije i ukidanja državnih ograničenja koji sputavaju kretanje novca, dobara, usluga i kapitala, te se zalažu za „minimalnu državu“. Reformisti traže provedbu „političkih mjera za promicanje

pozitivnih i suzbijanje negativnih potencijala kapitalizma“. Radikalisti u svojim stavovima nisu jedinstveni jer su jedni „za zaustavljanje globalizacije“, a drugi su „za globalizaciju na pretpostavkama kritičke raščlambe jednodimenzionalnog napretka“ (Kalanj, 2001: 203-218, prema Lozina, 2006: 19). Beck globalizaciju vidi kao proces „koji je posljedica te da transnacionalni akteri, njihove šanse za moć orijentacije, identitet i mreže potkopavaju nacionalne države i njihov suverenitet i međusobno se povezuju“ (Beck, 2003: 28). Odgovor na globalizaciju vidi u kozmopolitskoj državi „koja se zasniva na načelu nacionalne indiferencije države i omogućuje suživot identiteta pomoću načela konstitucionalne tolerancije.” (Beck, 2004: 134) Prema njemu državni suverenitet i globalizacija nisu nužno nepomirljivo suprotstavljeni jer države u globalnom društvu imaju više mogućnosti. Smatra da ideji kozmopolitske države „odgovara borba za političku Europu, koja je više nego samo konglomerat nacionalnih država što u određenim razmacima navaljuju jedna na drugu.“ (Beck, 2004: 139) Rast uticaja i važnosti globalnih političkih institucija i organizacija, kao što su Ujedinjeni narodi, Međunarodni monetarni fond, Svjetska banka, Svjetska trgovinska organizacija su manifestacija ekonomsko-političke globalizacije.

Razvojem medija i komunikacija, razvojem Interneta koji predstavlja jak izvor političke moći i neograničenih informacija dolazimo do kulturno-ideološke dimenzije globalizacije. Protokom robe i kapitala, van državnih granica dolazi i do novih kulturnih normi i običaja. Sa demografskog stanovišta, globalizaciju čine migracijske aktivnosti, starenje stanovništva i općenito populacijski trendovi. Za primjer nam može poslužiti Kina, 2015. godine, gdje su otvorenost Kine i ekonomski rast uzrokovali migraciju mladih ljudi iz ruralnih područja u velike gradove.

2.1.2. Različiti teorijski pristupi

Sa stanovišta teorijskih pozicija, koje su se razvile u literaturi uviđamo različite stavove o globalizaciji kao procesu. Prema zastupnicima hiperglobalističke teorije, živimo u svijetu bez granica, posebno ako uzmemo u obzir ekonomske tokove gdje uviđamo porast stranih direktnih investicija. Slobodno tržište u ekomskom smislu je prva spona sa globalizacijom. Prema ovoj teoriji globalizacija označava “ kraj nacionalne države.“ Hiperglobalističkoj teoriji možemo suprostaviti skeptičku teoriju čiji zastupnici tvrde da svijet i današnja ekonomija je manje integrisana obzirom da se glavni tokovi trgovine odvijaju između Sjeverne Amerike, Evrope i Japana, te su samom tom činjenicom daleko od globalnog. Teorija o kompleksnoj globalizaciji naglašava da je integracija drugačija od one koja je bila prisutna na početku dvadesetog vijeka, i tu se slažu sa skepticima, te da je pored globalizacije trgovine, prisutna i globalizacija proizvodnje. Ne slažu se sa zastupnicima hiperglobalističke

teorije koji su mišljenja da je ovim procesom došao kraj nacionalne države, ali ističu da se uloga države jeste promjenila, jer se država kao najznačajniji oblik organizovanja političkog sistema se transformiše i njena moć se pomjera kako prema međunarodnom okruženju, tako i prema lokalnim i regionalnim grupama ali i multinacionalnim korporacijama kao bitnim akterima međunarodne scene savremenog doba.

2.1.3. Interakcije globalizacije

Globalizacija kao pojava koja podrazumjeva interakcije i teži ka sveobuhvatnosti i jedinstvenosti svijeta dovela je i do drugačijeg shvatanja države, koja je centralni faktor naših interesovanja u ovom radu. Prema uvidima u literaturu i teorije mnogih autora o ovom procesu ili pojavi kako je mnogi definišu, možemo zaključiti da je globalizacija u jednu ruku dovela države do samog procesa transformacije, jer se svaka država različito suočava sa tim procesom i posljedice koje ostavlja na svaku od njih su različite. Naime, mnogo je faktora koji određuju smjer države i kako će se ona kretati. To uveliko ovisi od njenih manipulativnih instrumenta. Vučina Vasović u svom izlaganju u tekstu *„Globalizacija država i demokratija“* ističe da je „...globalizacija usmerena na potiskivanje države i prelazak ključnih regulatornih funkcija na druge posebno ekonomske podsisteme sa slobodnim tržištem i deregulacijom. Taj smer globalne politike vodi nesumnljivo išćezavanju državne suverenosti.“ (Podunavac, 2010:445)

Ovu tezu možemo afirmirati kada danas pogledamo svjetsko društvo koje se sastoji od različitih tipova država, koje je proizvela globalizacija. Na jednoj strani su velike, moćne države, pokretači novih procesa i tokova u razvoju, i koje se postavljaju zaštitnički prema drugoj vrsti, a to su manje ili slabije države koje dobijaju njihovu podršku i pomoć. U većini slučajeva ova pomoć proizilazi iz interesnih razloga na tom području. Postoji i treća vrsta država prema kojim su moćne države izrazile neutralan stav. U takvom međunarodnom okruženju, velike države diktiraju odnose, kako međunarodnih organizacija tako ekonomskih tokova prema ove dvije vrste država. Svijet koji je planetarno povezan dovodi i do nekih anomalija koje globalizacija vuče sa sobom a sa kojim se slabije države teško bore. Jedan od primjera jeste da razvijene zemlje, koristeći svoju moć intervencijama onemogućuju slobodno djelovanje tržišta i ekonomskih zakonitosti vršenjem diskriminacije, odnosno uklanjanjem strane konkurencije „domaćim proizvodima“, gdje se stranim zemljama uskraćuje preuzimanje ponuđenog paketa akcija, a često to proizilazi od političkih odnosa država. Moć drugih subjekata i centara moći unutar države također jesu posljedice globalnog umrežavanja, jer pored globalizacije izazovi država su i regionalizacija i internacionalizacija, gdje se pored

državnih stvaraju regionalne i međunarodne organizacije koje mogu vršiti uticaj na vlade ali i sudjelovati u donošenju odluka.

Razmatrajući učinake globalizacije na različite dimenzije države, gdje se najviše pažnje poklanja političkim, ekonomskim i kulturno-ideološkim, bitno je naglasiti i vodeće sile globalnih promjena. Globalna preduzeća su važan faktor i glavni pokretač globalizacije, jer svojim djelovanjem proširuju obim trgovine, usluga i ulaganja a nije zanemarljiv ni njihov uticaj na politiku, ekonomsku i socijalnu dimenziju države. Nove prijetnje koje su došle sa erom globalizacije dovele su do toga da države slabe te se one transformišu, jer nemaju monopol nad rješavanjem unutrašnjih problema. Problemi u regulativi i vladavini dolaze od činjenice da se centri moći pomjeraju i nalaze u velikoj mjeri van okvira nacionalne države. Svoje probleme ne mogu da rješavaju bez međunarodne saradnje te supranacionalne integracije. Država prema nekim teoretičarima više nije autoritet, te sam proces globalizaciju za nju kao političku jedinku predstavlja izazov. Pitanje je, kako se sa tim izazovom suočiti?

2.2. Tranzicija, određivanje pojma

U literaturi pojam tranzicija je označan kao određeni interval promjena između dva režima. Opredjeljući se za jasniju definiciju i onu koja je prilagođenija temi ovog rada, definiramo da je tranzicija početak procesa raspada autoritarnog režima, s jedne, dok sa druge strane uspostavljanje demokratije ili pojave neke druge alternative, odnosno prelazak iz jednog oblika vladavine u drugi, kojeg prati izazovno, neriješeno, pa i eksplozivno ponašanje. U proučavanju ovog pojma susrećemo se sa periodizacijom u kretanju ovih zemalja. Philippe Schmitter uspješne promjene autoritarnog režima u demokratski klasifikuje kao liberalizaciju, demokratizaciju, kojim se označava politička borba, formiranje nove elite i sami akteri političkih dešavanja, odnosno prelaz u demokratiju. Potom i konsolidaciju, odnosno konsolidovanu državu[4], novi politički sustav, izbore, višestranačje. Uspješna tranzicija je

[4] Pod pojmom konsolidovanosti, podrazumjeva se izgrađenost i stabilnost demokratije u postautoritarnim državama. Esad Zgodić konsolidovanom državom smatra dovršetak kontroveznih procesa tranzicije, dekonstrukciju starog režima i kontrukciju drugačijeg. (vidi Zgodić, 2015: 319) Za konsolidovanu državu se može reći da su sve institucije vlasti etablirane i prihvaćene. Vladavinske institucije, privredna struktura, odnos između pojedinca i države su ustaljeni. Demokratska konsolidacija nije irverzibilno konačno stanje nego srazmjerno stabilan ekvilibrij određujućih dijelova demokratskog sistema, odnosno da konsolidovani demokratski sistem nije potpuno otporan na potencijalne tendencije dekonsolidacije.

Linz i Stepen razlikuju pet interaktivnih arena kao temeljne karakteristike i preduslove konsolidovane demokratije. Te arene su: autonomno i živo građansko društvo, kompetitivno i inkluzivno političko društvo, vladavina prava koja garantuje slobode i nezavisnost društvenog organizovanja, racionalna i legalna državna uprava u funkciji demokratske vlasti i institucionalizirano ekonomsko društvo. (vidi Zgodić, 2015: 320)

moguća uz varijeble poput uspješne i stabilne ekonomije, političke kulture i političke participacije. Ekonomska stabilnost je od velike važnosti jer je jedan od uvjeta uspješne demokratije. Tranzicija kao evolucijski proces, obuhvata baš kao i globalizacija sve sfere društva.

2.2.1 Tri vala demokratizacije

Kroz tri vala demokratizacije predstavljen je prelaz u demokratske iz autoritarnih sistema. Prema Samuelu Hantingtonu „valovi" predstavljaju „skupinu prijelaza iz nedemokratskih u demokratske režime koji su se dogodili u specifičnom razdoblju i koji su brojčano znatno nadmašili prijelaze u suprotnom smjeru u istom razdoblju." (Hantigton u Merkel, 2011: 114).

Napomene radi, nakon prva dva vala uslijedili su dva protuvala demokratije nakon kojih su se demokratije mnogih zemalja slomile i pobojale autoritarnih i totalitarnih režima.

Prvi val demokratizacije trajao je od 1828. do 1926.godine i svoje korjenje je povukao od Američke i Francuske revolucije te je prolazio razdoblja stagnacije i regresije, povremene uzlete tokom cijelog XIX vijeka. Dostigao je vrhunac neposredno nakon Prvog svjetskog rata. 1828. godina je uzeta za početak demokratizacije iz razloga što je u Sjedinjenim Američkim Državama u tom trenutku prvi put više od 50% pripadnika bijelog muškog stanovništva imalo biračko pravo, vlast je postavljena direktnim izborima koji su se održavali periodično ili koji su morali imati povjerenje većine u parlamentu da bi bila inaugurirana. Dok je prvi autokratski protuval, počeo Musolinijevim Maršem na Rim 1922. godine, posljedica čega je bila kapitulacija krizama potresene italijanske demokratije gotovo bez ikakve reakcije. Do sredine 30-ih godina raspale su se mnoge demokratije koje su demokratski oblik države poprimile po završetku Prvog svjetskog rata.

„U Estoniji, Letoniji, Litvi, Poljskoj, Mađarskoj, Portugalu, Grčkoj, Španjolskoj i Japanu demokratije su razorene vojnim pučevima ili miješanjem oružanih snaga, bilo postupno, odjednom ili u dužem građanskom ratu." (Merkel, 2011: 117)

Drugi val demokratizacije se veže za period nakon Drugog svjetskog rata gdje je nakon poraza fašističkih i vojnih režima u Italiji, Njemačkoj, Austriji i Japanu, dolazi do okupacije tih zemalja od strane pobjedničkih savezničkih sila (Savezničke sile u Drugom Svjetskom ratu, činili su Velika Britanija, Francuska, Sovjetski Savez i SAD) kao i diktiranja, iniciranja i nadgledanja demokratizacije pod posebnim nadzorom SAD-a. Zemlje Sjeverne i Zapadne Evrope (Danska, Norveška, Holandija, Belgija i Francuska), koje su bile pod okupacijom

Njemačke, nakon sloma nacističkog režima, uspješno počele obnavljati svoje demokratije. Huntington navodi da je ukupno 25 režima u demokratiju prešlo od kojih je samo osam do 2000. godine bilo pošteđeno prelaska u autoritarnost.

Treći val demokratizacije koji je počeo od 1974.godine i trajao je do 1995.godine. Potiče iz Južne Evrope, odnosno iz zemalja Portugala, Španije i Grčke, koje su sedamdesetih krenule da svrgnavaju sa vlasti autoritarne vladare. Tokom ovoga vala demokratizacije diktatorske oblike vladavine zamijenilo je demokratskim u 78 država. Neki od autora kao što je Dimaond, ističu da mnoge od ovih demokratija nakon 2000. godine nisu uspjele da se konsoliduju, te da su defektne. Autor u trećem valu demokratizacije, navodi zemlje Južne Evrope, Latinske Amerike, Istočne i Jugoistočne Azije ali i Istočne Evrope. Zemlje Latinske Amerike, osim Kostarike, Venecuele i Kolumbije, imale su neki oblik autoritarne, najčešće vojne vlasti. Danas sve imaju demokratske vlade, osim dvije karipske države Haitija, Kube, ali i Venecuele. Latinska Amerika se nakon Istočne Evrope može smatrati najdemokratskijom transformacijom. Ono što je specifično jeste da se od 27 postkomunističkih zemlja samo osam razvilo u liberalno-demokratske režime. Ostalo predstavljaju diktature i tranzicijske režime.

2.2.2. Zašto tranzicija nema željene rezultate?

U većini zemalja koje su prošle tranziciju posljedice i željeni rezultati i nisu očekivani. Kada se uzme u obzir posljednja finansijska kriza koju vezujemo za 2008. godinu onda možemo da konstatujemo da je ekonomski rast stagnirao i da se ona odrazila na većinu zemalja. Posebno mislim na zemlje sa područja Balkana, koje su bile pogođene i ratnim dešavanjima. 21.stoljeće jeste vezano za globalizaciju i za progres ali kada govorimo o tranziciji, razlozi zbog kojih je ona proizvela možda i kontraefekte su prije svega u jakom uticaju politike u druge sfere društva, kao što je ekonomija, zatim naslijeđe komunizma je vidjivo u lošim institucijama, neučinkovita administracija i državni aparati, birokratiziran pristup, prenormiranost i korupcija. Loše provedena privatizacija i nedovoljna pažnja Zapada, odnosno međunarodnih organizacija kada su u pitanju zemlje u tranziciji kojima je njihova pomoć od velike važnosti. Često su intervencije bitne samo kvaniteta, ne radi kvaliteta. Posljednje jeste, razvojni karakter investicija u zemljama koje su suočene sa tranzicijom. Upravljačke strukture ovih zemalja treba da svojim djelovanjem pospješe mnoge procese ne čekajući ruku međunarodne zajednice i njihove intervenicije. Programima o sprječavanju korupcije i usklađivanjem i stvaranjem efikasnijeg i otpornijeg birokratskog aparata te stvaranjem ekonomije koja će biti zasnovana na pravoj konkuretnosti proces tranzicije bi bio uspješniji. Sve navedene karakteristike koje nedostaju današnjim zemljama u traziciji su proizvele slabe i neuspješne države koje usljed procesa tranzicije nisu uspjele da odgovore na

prijetnje 21.stoljeća. Tranzicijom su sebe dovele i potpune transformacije kao krajnjeg procesa.

2.3. Transformacija

U vremenu neoliberalne globalizacije, tradicionalni sistem upravljanja državom kao vrhovnim autoritetom u političkom smislu se znatno promijenio. Transformacija njenih aktera koji čine okosnicu donošenja odluka te transformacija politike kao djelatnosti dosta govori o tome, da neoliberalizam sa sobom donesi nove ideje i progrese. Odrednice procesa transformacije, jesu određivanje predmeta analize, odnosno onoga na šta se odnosi proces, bilo da su to sistem, akteri, kako politički tako i društveni, ili vlada, te način na koji se ta transformacija odvija, kroz koje etape prolazi i šta ona sa sobom donosi. Sama transformacija kao proces, odvojeno govoreći o posljedicama koje sa sobom nosi, a koje su glavna i središnja tema rada, može se posmatrati iz četiri velika pravca:

- teorije sistema – uzroke traže u privredi i društvu;
- strukturne teorije – uzroke traže u državi i društvenim klasama;
- kulturne teorije – uzroke traže u religiji i kulturi;
- teorije aktera – uzroke traže u političkoj sferi djelovanja.

Promatrano u kontekstu ovog rada i teme, sve četri teorije, teorije sistema, strukturne teorije, kulturne teorije te teorije aktera, od velike su važnosti za proučavanje. Definiranjem transformacije, kao pojma za sve oblike, vremenske strukture i različite aspekte mijenjanja sistema i promjene sistema, a pod njom se podrazumjevaju mijenjanje režima, promjena režima, mijenjanje sustava i promjena sustava ili tranzicija (Merkel, 2011.52) izjednačavamo je sa samim pojmom ili pojavom tranzicije. Naime, u cilju raspoznavanja i razlikovanja ova dva pojma, procesom transformacije možemo imenovati promjene koje su izazvane samim djelovanjem određenih aktera, reformi, struktura vlasti te promjene u načinu i djelovanju države kao strukture.

Postavlja se pitanje, šta to dovodi do transformacije? Globalne strukturne promjene kroz koje prolaze društva i države, te promjene režima koje donosi proces tranzicije, vode do procesa transfomacije država, kao struktura koje nisu nepromjenljive i koje su u permanentnom kretanju i promjenama. Ne treba zanemariti ni činjenicu, da neoliberalna politika u ekonomskom smislu, sa sobom donosi državne regulacije te načela privatizacije i slobodnog tržišta te reduciranu javnu potrošnju sa kojom se većina malih i slabih država teško nosi, što dovodi do transformacije. Historijski okvir i dešavanja koja sa kojim su države suočene u

mnogo čemu određuju državu kao učesnicu međunarodnog sistema, te akterom međunarodnih odnosa. Države suočene sa ratnim dešavanjima te nerazrješenom historijskom prošlošću mnogo teže se suočavaju sa reformama sistema i imaju veće posljedice od onih koje nisu suočene sa istim. Nivo demokratije, te sama sposobnost građana da učestvuju i participiraju u kreiranju politike i izbornom selekcionizmu vlasti, jeste jedan od izbora u kretanju država ka određivanju svog statusa.

2.3.1.Akteri transformacije država

Međuzavisnost koju nam je stvorila globalizacija, na različitim društvenim sferama te mogućnost da se na odluke i događaje utiče bez obzira na daljinu, nacionalnu državu je suočila sa novim mogućnostima ali i izazovima. Na prvom mjestu, između ostalih, stavljamo, multinacionalne korporacije kao bitne odrednice globalizacije i aktere koje vode ka tranformaciji, koja se veže za upravljanje državom.

Vladavina multinacionalnih korporacija kao bitnih aktera države pomjerila je interese i politička stremljenja i opredjeljenja. Uloga države se reducira, te njena regulatorna uloga stečena njenim legitimitetom dobivenim od građana znantno slabi. Interesne grupe su pored multinacionalnih korporacija primarni subjekti savremene vlasti. Političke odluke i samo pregovaranje se vodi između vladinih zvaničnika i ekonomskih predstavnika, što ugrožava demokratiju, jer se u donošenje odluka uključuju akteri koji nemaju legitimitet. Kapital je u ovom savremenom režimu glavni interes, dok je narod njihovim djelovanjem doveden u potlačen položaj.

Na drugoj strani, međunarodne organizacije kao institucionaliziran oblik saradnje država koje predstavljaju najvažniji subjekt međunarodnih odnosa, predstavljaju i rukovode se interesima i pravima svojih subjekata. Njihova institucionalizacija se ogleda u postajanju institucija koje provode zakone i usklađuju ih sa djelovanjem država članica. U njihovom djelovanju vezani su politički i ekonomski interesi, pa tako na primjer, međunarodne političke i ekonomske organizacije, Svjetska banka, Međunarodni monetarni fond te Ujedinjene nacije stvorene su od strane država koje su suočene sa nacifaštičkom osovinom zla. Svjetska banka je investirala u razvoj kojim je države izvlačila iz siromaštva, dok je MMF djelovao promicanjem ekonomskih programa koji su ublažavali tržišne špekulacije i nestabilnosti. Međunarodne ekonomske i političke političke organizacije su u savremenim međunarodnim odnosima od velike važnosti, ne samo kada je saradnja država u pitanju i multilatralni odnosi, nego kada je u pitanju održivost i ekonomski aspekt slabih i nestabilnih država. Bez djelovanja ovih organizacija, ekonomija slabih država bi bila neodrživa i na umiranju bez kreditnih zajmova i kompromisnih sporazuma. Dok, Ujedinjene nacije i EU promicanjem

osnovnih političkih interesa i stabilnosti nastoje da uvežu države kako bi produbile njihovu saradnju i političko djelovanje.

Mediji kao bitan segment tranformacije imaju značajnu ulogu u epohi savremene globalne politike, gdje funkcioniraju pod pritiskom politike i političkih programa. Na koji to način mediji jesu bitan segment države i njene aktivnosti, te zbog čega se ističe njihova važnost u smislu aktera, je opisao E. Fejzić u knjizi, *„Transformacija upravljanja državom"* gdje navedeno da monopol u izvještavanju i komunikacijskim sposobnostima medijima osigurava važnu ulogu u savremenim kretanjima politike i ekonomije. Sama državana vlast i političke partije zbog te činjenice ostvaraju intenzivnu saradnju sa medijskim kućama i time pokušavaju sa uređivačku politiku stave pod svoj nadzor i uticaj. (Fejzić 2016:130) Medijska neutralnost i transparetno izvještavanje je marginalizirano i potisnuto političkim interesima i djelovanjima, jer je sve više medijsko finansiranje ovisno o politici i njenim tokovima.

2.3.2. Demokratski kapaciteti država u procesu transformacije

Demokratija[5] kao sistem vlasti podrazumjeva poštovanje suvereniteta, kako državnog tako i nacionalnog, zatim podjelu vlasti na izvršnu, sudsku i zakonodavnu, postojanje birokratskog aparata koji svoj posao obavlja u skladu sa zakonom i načelima, te vladavinu prava. Legitimitet vlasti i vladi daje narod, koji je glavni nosilac demokratskih pomjena i same demokratije kao sistema vlasti, ali i učešća različitih grupa koje u jednom društvu postoje. Vladavina prava kao jedan od bitnih segmenata jake demokratije i razvijenih društava podrazumjeva da valjanim pravilima i konstititucionalizmom, podjelom vlasti i sudstvom koje djeluje bez političkog miješanja i njome se ograničava svaka vlast i vladavina većine. Pravni principi kao vrhovni stavljaju se iznad „državnih razloga", odnosno realpolitike. Poštovanje ljudskih prava, učešće građana u vlasti te prava manjina su ujedno jedan od segmenata demokratije. Sa druge strane, zemlje koje karakteriše slaba demokratija suočene su sa djelovanjem političkog sistema u kojem ne postoji jasna podjela vlasti, i gdje je zaštita prava i sloboda građana na niskom nivou, ali ipak za razliku od diktatura koje su prisutne u nekim zemljama, postoje slobode koje građani uživaju. Korumpiranost pravnog i političkog sistema je jedna od prepreka u funkcionisanju vladavine prava i sudskog sistema kao nezavisnog. Nesposobnost državnog aparata da sprovede donesene zakone, korumpiranost unutar samih političkih institucija, sporo donošenje i provođenje odluka, te nizak nivo participacije

[5] riječ grčkog porijekla. Označava vladavinu naroda tj.vladavine većine nad manjinom. Atenska demokratija je bila neposredna i najpoznatija. Danas u većini slučajeva imamo posrednu demokratiju čiji je rezultat parlament kao posredničko tijelo, odnosno predstavnički organ, izabrano tijelo koje djeluje u ime naroda koji je glasao na izborima za sastav parlamenta.

građana, gdje je prisutna politička apatija kako prema političkim strankama tako i prema institucijama koje bi trebale da budu na usluzi građanima govori o lošim standardima u domenu demokratije. Sve su ove karakteristike političkog sistema gdje je izražena slaba demokratija i gdje su demoktratski kapaciteti na niskom stepenu. Zemlje u transformaciji se suočavaju upravo sa ovim problemima i njihova nemogućnost u rješavanju istih dovodi do podjela i sukoba unutar zemalja, te stanja u kojem jedna država nije u mogućnosti da sprovodi svoje osnovne funkcije.

Slabe, neuspješne, fragilne, nedovršene države su često na polju međunarodne politike veliki izvor problema, kako lokalnih tako i regionalnih, koji se reflektiraju čak i na globalnom nivou, na principu globalizacije i međuzavisnosti. Najteže pitanje sa kojim se suočavaju ove države jesu državni kapaciteti i izgradnja jakih institucija koje će moći da se suoče sa izazovima savremenog doba. Institucije u takvim državama su slabe, korumpirane i politizirane te sprovođenje politika a i same demokratije često ovisi o volji političkih aktera ili političkih stranaka koje djeluju na njihovom području. Nerazvijena politička kultura, nacionalistička politika kao dominanta, apsolutna vlast skoncentrisana u rukama jednog čovjeka, partije, skupštine su odrednice slabe demokratije i političkog sistema. Promjene u političkom sistemu, odnosno u provođenju demokratskih načela neminovno vode i do transformacija unutar država. Državni sistemi slabe, te svojim djelovanjem ne mogu imati podređen kako sigurnosni, ekonomski i socijalni sistem. Jer, ne treba zanemariti činjenicu, da transformacija okarakterisana kao „loša“ koja je prouzrokovana slabom demokratijom ili „dobra“ ona čija je karakteristika učinkovita demokratija ipak vode ka promjenama u svim poljima, ekonomskim, političkim, socijalnim i kulturnim.

Navedene atribute imat ćemo priliku prepoznati i u klasifikaciji država u transformaciji, te u studijama slučaja koje se tiču zemalja sa područja Zapadnog Balkana. Često u literaturi možemo na vidimo da većina autora smatra da su upravo te države „države u kretanju“.

****

Izazovi sa kojim se susreću državu na polju međunarodnog poretka su od velike važnosti za savremenu fizionomiju države. Na karakter i prirodu moderne države u prvom redu i najviše utiče proces globalizacije sa kojim se svaka država različito suočava. Globalizacija do koje dolazi u različitim sferama, ekonomije, finansija, saobraćaja, turizma, informacije i medija, ljudskih prava, ekologije, ljudskog zdravlja, suočava državu sa pitanjima kojim se ograničava klasična ideja suverenosti države i znatno se mijenja. Jedno od pitanja koje je aktualno i o kojem se procesom globalizacije počelo interesovanje da povećava su pitanja iz ekološkog

polja, gdje se treba voditi računa o problemima koja se tiču lokalnog nivoa zašitite prirode. Ujedno, kulturni segmenti, očuvanje nacionalnih kultura i etničkih identiteta predstavlja protivtežu procesu globalizacije. Promoviranje modela multikulturalizma i politike identiteta te priznavanje različitosti se u savremenim državama različito primjenjuju.

Sadašnja situacija pokazuje dramatične pokazatelje na polju ekonomskih i finansijskih kriza, čije su posljedice nezaposlenost, rasprostranjeno siromaštvo i veći nivo konflikata između država i savremenih društava. Da bi uspjela da odgovori na izazove i pitanja koje donose procesi sa kojima se suočava, država kao dominantna politička organizacija mora da ulaže i unapređuje svoje demokratske kapacitete i upravljačke strukture koje će svojim pravnim, ekonomskim i međunarodnim načelima da se suoče sa dolazećim procesima. Nasuprot tome, slabe države i nekompetetne vlade i institucije su izvor ozbiljnih lokalnih i regionalnih problema, koji se odražavaju i na globalni nivo. U zemljama suočenim sa tranzicijom, odnosno postokomunističkim društvima, institucije su slabe i nedjelotvorne. Jačina i sposobnosti država ovisi od vlasti i volje političkih aktera da sprovedu procese i reforme koji će ih suočiti sa stvarnim problemima same države.

III TIPOVI ZEMALJA U TRANSFORMACIJI

Države kroz svoje postojanje prolaze kroz različita stanja i nalaze se u permanentnom kretanju. One su tip ljudskog društva " *...koje obično ne prolaze kroz katkotrajne cikluse formaranja i raspada. „ (Tainter, 2007:55)* Koliko to zaista utiče na njihovu suverenost i na mogućnosti da se odbrane zavisi od njihove ustavnosti ali i od njihovog odnosa spram kapitala, nacionalne ekonomije, javnog dobra i geografskog položaja. One poprimaju različite oblike, zapadaju u različita stanja i nisu nepromjenljive. Imajući to u vidu, valja naglasiti da procesi poput onih gore spomenutih kao što su tranzicija i globalizacija imaju znatan uticaj na sam proces transformacije. Treće poglavlje rada za centralnu temu ima *tipove zemalja u transformaciji.* Koristeći razmišljanja i kategorizaciju država koju je utvrdio Esad Zgodić u svojoj knjizi *„O državama",* zavisno od ideoloških pozicija, nastojali smo proširiti znanje o tipovima zemalja u procesu transformacije. Države kao ustavne organizacije, suočavaju se sa ozbiljnim problemima, koji slabe njihov suverenitet. Karakteristike zemalja u transformaciji i njihovi segmenti su naše naredno zanimanje.

3.1. Amorfna država

Pojam amorfna država italijanski autor Đovani Sartori koristi objašnjavajući političke poretke u kojima je politički proces jako neizdiferenciran i difuzan, ali i za političke poretke koji su u fluidnom stanju, vrlo nepostajani i u početnoj etapi razvoja. Identificira ih kao države u zametku. Na drugoj strani, pod formiranim državama podrazumjeva one političke sisteme koji svoj identitet nalaze u odgovarajućem historijskom porijeklu. Kao primjer, možemo uzeti Latinsku Ameriku, čije su države obilježene stabilnom interakcijom dok je Indija primjer konsolidacije koja je predhodila sticanju nezavisnosti.

3.2 Eksperimantalna država

Eksperimentalna država, kao tip države u transformaciji, dovodi u vezu odnose između javnih i privatnih interesa, gdje se naglašava da on nije fiksan, te da postoji neprestana dinamika konfrontacije javnog i privatnog. Dakle, postoji dinamičnost u tim odnosima jer „...nekad privatne funkcije i sfere poprimaju kvantitativno sve veće i dalekosežnije posljedice, javnost se organizira da se o tim posljedicama pobrine; nešto što se smatralo neuporedivo privatnim postaje javno, predmet skrbi države: Nešto se istodobno očituje u savremenom životu kada oblici privatnog businessa postaju povrijeđeni od javnog interesa zbog kvantitativne ekspanzije." (Babić, 1971:79)

Američki autor John Dewey smatra da država mora biti sposobna da eksperimentalno otkriva crte razlikovanja između privatne i javne svojine, te na osnovu toga on rezultantu tog stanja

ostavlja da je i sama država emprijska i eksperimentalna pojava. Nju kao pojavu uvijek treba istraživati i proučavati. Iako je možemo okarakterisati kao historijsku pojavu, njeno stanje i kretanje na tlu međunarodnih odnosa u bitnom zavisi o javnosti i vlasti koja je trenutno tretira i vodi.

3.3.Fragilna država

Fragilnom državom nazivamo državu koja ima nedostatke u kontroli cijelog društva i državnog teritorija, te države na čijem teritoriju postoji podjeljenost po etničkim i religijskim osnovama i one koje ne izvršavaju sve ključne funkcije.

„ Države sa niskim stepenom društvene discipline, obeležene evidentnom nespremnošću onih koji su na vlasti da nametnu obligacije onima kojima vladaju i njihovom korespondirajućom nespremnošću da se pokore pravilima utvrđenim preko demokratskog procesa, četri „jahača apokalipse mekih država su: niska disciplina, utaja poreza, „crno“ tržište i korupcija.“ (Stojanović, Đurić, 2012:109)

Sinonim za fragilnu državu jeste mehka država, dok ovu vrstu država izjednačavaju i sa pojmom slabih država o kojima će kasnije biti riječi. Teško je napraviti distinkciju između ova dva tipa. Stabilne države svojim građanima treba da isporuče devet osnovnih „javnih“ dobara: potpunu kontrolu nad vlastitom teritorijom, zaštitu od političkog nasilja i kriminala, garantovanje političkih i građanskih sloboda, kreiranje općeg ambijenta pogodnog za ekonomski prosperitet, vladavinu prava, nezavisno sudstvo, visoko razvijenu komunikacionu i fizičku infrastrukturu, isporuku punog obima i visokog kvaliteta javnih usluga i najviše standarde obrazovanja i zdravstvene zaštite i djelotvorno civilno društvo. Samim nedostatkom jedne od ovih funkcija govorimo o fragilnoj državi. Temeljne funkcije poput, provedbe pravnih normi, obezbjeđivanja osnovnih ljudskih prava, pružanja funkcije sigurnosti građanima, reduciranje siromaštva, provedba ekonomije rasta, omogućuje puni legitimitet države među građanima, dok deficitom ovih funkcija, država poprima atribut krhkosti ili fragilnosti.

U literaturi srećemo i pojam stepen fragilnosti država, pa ih na osnovu toga dijelimo na četri osnovna tipa: 1. Konsolidovane ili konsolidirajuće države,

2. slabe države(weak state),

3. propadajuće države (failing state),

4. propale ili kolabirane države (failed, collapsed state).

Na kraju, valja naglasiti da uočavanje i proučavanje indikatora koji dovode do fragilnosti države jeste bitan segment, jer razvojem adekvatnih strategija u rješavanju i prepoznavanju tačke koja dovodi do slabljenja može se spriječiti dalje urušavanje ili dalje slabljenje države, te upotrijebiti statebuilding kao jednu od preventivnih mjera.

3.4. Fragmentirana država

Ovaj tip država prepoznajemo unutar multinacionalnih, multikulturalnih, multireligijskih društava. To su države i društva koja se nalaze u stanju unutrašnjih kontroverzi, sukoba i konfliktnih situacija, te su opterećene etničnim, religioznim, jezičkim problemima unutar zajednica. Liniju razdvajanja čini nemogućnost države da homogenizira etničko i religijsko unutar sebe, podstičući podjele, grupisanja i fragmentiranja, te nedostatak kontrole nad nekim dijelom teritorije. Valja naglasiti da se pretvaranje fragmentirane države u urušenu, ili neuspješnu može spriječiti ukoliko ima upravljačke kapacitete koji mogu riješiti teritorijalne probleme, na pravi način.

3.5. Nedovršena država

Pojam nedovršene države u političku teoriju uvodi politolog Milan Podunavac. Prema njemu, svjetsko društvo je sačinjeno od nacionalnih država koje su u posljednja tri vijeka potisnule sve ostale tipove političke vlasti. Procesi koji karakterišu modernu nacionalnu državu, a koji se razlikuju od predmodernih tipova političke vlasti, jesu, dovršeni proces teritorijalizacije, funkcionalna specifikacija vlasti, gdje se podrazumjeva razdvojenost građanskog društva i političke države, centralizovana državna organizacija i racionalna forma političke legitimacije. Ukoliko ovi procesi nisu okončani u okviru jedne nacionalne države ona se smatra nedovršenom. Odnosno, pod nedovršenom državom „...možemo podrazumjevati one države koje ne uspijevaju okončati procese s kojima bi realizirale svoje pretenzije da se teritorijalno zaokruže, konstituiraju, sasvim izgrade i zbiljski funkcioniraju kao komplementirane moderne etnonacionalne države.“ (Zgodić, 2015: 133)

Podunavac baveći se nedovršenim državama navodi, da su to većinom države koje egzistiraju na području Balkana, označavajući njihove glavne karakteristike. Između ostalog on zapaža „...Prvo je, težnja „zakasnelih nacija“da se politički organizuju kao nacionalne države. Druga je, da su sve ili gotovo sve ove države po svojim formativnim svojstvima nedovršene države. I treće, izgradnja modernih država u regionu odvija se uz snažan uticaj međunarodnog okruženja.“ (Podunavac, 2007: 83) Primjer koji navodi su države Zapadnog Balkana, Bosna i Hercegovina, Makedonija i Kosovo. Podjeljenje etničkim linijama, gdje se članovi zajednica nikako ne mogu identificirati jedni sa drugama ili sa državom. Ove države su primjer

reagiranja međunarodne zajednice i stranog mješanja u sama unutrašnja pitanja država u transformaciji.

3.6. Neuspješna država

Neuspješnim, možemo označiti države koje imaju karakteristiku nemogućnosti da zaštite svoje građane ali i koje su van uticaja domaćih i međunarodnih zakona, te na svom teritoriju sprovode nasilje i agresiju. U demokratskom smislu su u deficitu sa institucijama koje sprovode demokratska načela i zakone. Esad Zgodić u svojim promišljanjima o neuspješnoj državi oslanja se na mišljenja Noama Čomskog koji smatra da su to države koje su potencijalna prijetnja sigurnosti građana, te da im je potrebna intervencija unutar njih samih kako bi se stanovništvo spasilo. Za primjere uzima Irak i Haiti.

Glavne atribucije nauspješnih država su između ostalog sljedeće: one nemaju potpunu kontrolu nad svojim granicama, opterećene su građanskim ratom uzrokovanim etničkim, religijskim ili jezičkim povezanostima, unutar njih je je prisutno organizirano nasilje te ih karakteriše nemogućnost zaštite građana od istog, rast organiziranog kriminala, neučinkovite institucije, politizacija vojske i policije, sudstvo u rukama egzekutive, obrazovni i zdravstveni sistem je nefunkcionalan, raspolažu sa demoliranom ili razorenom fizičkom i komunikacionom infrastrukturom. U ekonomskom smislu, prisutno permanentno privredno opadnje, ekonomska nesigurnost, nestabilnost i korupcija, inflacija je izuzetno visoka te je očigledna razlika između bogatih i siromašnih.

Neuspješne države su u većini slučajeva pod djelovanjem međunarodne zajednice, koja, uplitanjem u unutrašnja pitanja tih država, narušava i njihov suverenitet, sprovodeći politiku intervencije. Intervencija je potrebna jer te države nisu sposobne da same izvršavaju svoje obaveze te da snose odgovornost. Potrebna je otvorena i organizovana sila kako bi se jedna neuspješna država spasila. Na drugoj strani, Zgodić izdvaja autora Elzesera koji neuspješnost ne smatra uzrokom nego razultatom zapadnih intervenicija. Kroz primjer Iraka podcrtava da je bio diktatura ali da je bio funkcionalna država, i da su građani imali mir te normalne uslove za život. Po njegovom mišljenju to se sve promjenilo djelovanjem politike intervencije od strane zapadnih sila.

Ono što je interesantno u smislu ove teme, jeste činjenica, da nakon raspada SSSR-a, Ruska federacija je imala obilježja neuspješne države ali dolaskom Putina i njegovom željom da uspostavi efikasnu moć nad cijelom teritorijom to se nije desilo. Fenomen neuspješnih država možemo okarakterisati kao planetarni.

3.7. Nova država

Svaki od predhodnih tipova država u transformaciji, kao i ovaj egzistira u okviru modernih društava i savremenih država. Glavna specifičnost ovog tipa jeste nepostojanje tradicije državnosti, i da većina njih pokazuje slabu državnost. Najbolji primjer, kako navodi Sartori, jesu afričke države, „...u tom smislu da su navodno stekle svoju nacionalnu nezavisnost...“i „... u tom smislu da su počele od ništice-što je slučaj sa većinom afričkih zemalja.“ (Sartori u Zgodić 2015:122) Ovakve države se ne smatraju ni nacijama, jer su društva kojima su nove države pokušale vladati mnogo dublje i preciznije organizovana, nego nacionalna. Oni se temelje na primordijalnim vezama koje su utemeljene na tradiciji, magiji i religiji, ali i na teritorijalnim imperativima. Jedna od karakteristika je „.... da se „prodor“ novih država suočava sa silnim otporom. Zadaća izgradnje i modernizacije nacije jeste na politici. No, tu politiku-precizno, politiku državnosti-tek treba savladati. U takvu stanju sigurno je samo to da su stranke u državama koje nastaju i koje su u tranziciji prema nekomu novom budućem obliku u golemom nerazmjeru između ciljeva i mogućnosti, riječi i djela.“ (Sartori u Zgodić 2015: 122)

3.8. Postkolonijalna država

*S*edamdesete godine 20-tog stoljeća vežemo za dekolonizaciju i proces nastanka neovisnih država i novih integracija koje su državama donijele samoodređenje koje je vodilo ka oslobađanju od kolonijalnih režima. Valja naglasiti da su posljedice kolonijalne vladavine u državama bile vidljive obzirom da su ti režimi bili nedemokratski te da su sprovodili politiku koja nije uključivala interese naroda niti njihovu volju, što će kasnije znatno uticati na države koje su bile pod kolonijalnom čizmom.

Glavni problem sa kojim su se suočile postkolonijalne države kao nove države jeste problem nacionalne integracije, jer je trebala postojati spremnost da se razne etničke, jezičke pa i vjerske grupe odluče za jednu jedinstvenu naciju. Ovakvi procesi su bili teški, posebno u državama koje su prolazile kroz građanske ratove. Odnos postkolonijalnih država prema demokratiji posredovan je tradicionalnom kulturom i određen borbom za nezavisnost, koja je okarakterisana kao nacionalna a ne kao demokratska. Na drugoj strani sklonost ka autoritarizmu i diktaturama, pokazuje da se postkolonijalne države kreću daleko od demokratskih struktura. Još jedna atribucija ove vrste zemalja su ratovi, koji su vođeni ne samo radi granica nego i zbog ekonomskih pitanja. Za primjer, autor Zgodić, navodi Afriku, gdje naglašava da: „... uzroci ratova u Africi....naći svoje korjene u velikom siromaštvu, visokom dugu, trgovini oružjem, pasivnosti međunarodne zajednice da rješi sukobe. Znatan broj režima...okrenuo se bivšim kolonijalnim silama, kako bi im pružili materijalnu i svaku

drugu pomoć za učvršćivanje vlasti i smirivanje političke situacije u zemlji. Zauzvrat, bivše su kolonijalne sile tako i dalje širile svoje sfere utjecaja i, opet, indirektno iskorištavale kolonije.“ (Lulić u Zgodić, 2015:128)

Pored ratova, politika neokolonijalizma kojom su se nastojali kontrolirati poslovi novonastale države, jeste jedan od uticaja kolonijalnih sila, da utiču na razne sfere novih država kako bi imali kontolu u budućnosti nad njima. Po svom državnom uređenju, postokolonijalne države su određene kao federacije, naglašavajući da takvo uređenje nije rezultat unutrašnjih pregovaranja nego posljedica upravljanja kolonijalnih sila.

3.9. Postsocijalistička država

Postsocijalistička država, kao država u kretanju, određena je sa dva procesa. Prvi jeste proces oslobađanja od socijalističkog shvatanja države, čija je glavna karakteristika bila statokratski kult države[6], a zatim proces izgradnje nove države zasnovane na proliberalnoj i prokapitalističkoj politici društva i države. Uticaj formalnih i neformalanih grupa, je od velike važnosti kada govorimo o postsocijalističkim zemljama, gdje se pod formalnim grupama podrazumjevaju državne institicije i akteri koji utiču na procese, a pod neformalnim, koji su od velikog značaja, jesu ekonomski sudionici, kriminalističke grupe, medijske snage, te tajne službe. Uticaji ovih grupa su najviše vidljivi u državama sa nestabilnim vladama i u onim sa nedostatkom stručne birokratije koja bi usmjeravala ove političke procese.

Teorija državnog razloga, se postavlja kao dominantna, smatrajući da država ili zajednica ima prednost nad individualnim potrebama. Uz to, ovoj vrsti država, kada govorimo u segmentu kapitalizma, odnosno ekonomije, dodjeljuje se suočavanje sa htjenjima da se izvrši „...institucionalizacija tržišnih pravila igre...“, osigura“...kontrola ključnih procesa kakvi su reforma finansijskog podsistema...“ i dovrši „...rekonstruiranje i privatizacija realnog sektora...“(Stojiljković u Zgodić 2015:131)

Nadalje, postoje problemi nemogućnosti države da odgovori na povećane potrebe za socijalnim osiguranjem i zaštitom, jer država instaliranjem desocijalnog kapitalizma, gdje se socijalne funkcije podređuju tržišnim mehanizmima ne uspjeva u ispunjavanju svih potreba građana, kakvi su, besplatan i ravnopravan pristup obrazovanju, pristupačne usluge, zaštita radnog mjesta te minimalni dohodak.

[6] Monocentrirani društveni sistem te monokratski politički režim su oni u kojem su partitokratske grupacije držale strateški monopol nad kontrolom države i u njenom mediju, i nad privrednim aktivnostima te ostalim djelatanostima unutar države i društva.

3.10. Proto država

Demokratski deficiti i neuspješno vođenje mogu se dodati i proto državi kao tipu zemalja u transformaciji. Pored toga, proto država je u svojoj historiografiji postojala već ranije kao neki drugi oblik tvorevine.

„....pod proto-državom podrazumjeva se država u ranom historijskom nastajanju: pojavljuju se one u drevnoj predhistoriji ili dalekoj, dubokoj historiji država. No, proto-države mogu postojati i u savremenom svijetu, na primjer, na tlu federalnih država u formi federalnih jedinica ukoliko imaju te jedinice elemente relevantne državnosti, ili nastajati-nakon što politički proto entiteti radikalno otvore etnonacionalno pitanje-disolucijom složenih država ili država koje pretendiraju da budu i ostanu nacionalne države titularne nacije.“(Zgodić 2015:121)

Razmatrajući ovaj vid transformacije države, možemo kazati da se postojanjem ranije tvorevine na tlu države, javlja proto država, naravno sa uvidom i karakteristikama njene državnosti. Proto državom u ovom radu označavamo Kosovo, koje u svojoj historiji bilježi postojanje kao autonomne pokrajine unutar Srbije a kasnije odvajanjem kao država koja stiče priznanje i suverenost većine zemalja. Ne svih. U petom poglavlju rada empirijskim podacima i proučavanjem Kosova kao studije slučaja posvetit ćemo se proto državi i bliže upoznati sa njenim svojstvima.

3.11. Propala država

Propalom državom se smatra država koja pored postojanja vlade nije u mogućnosti da obavlja svoje osnovne funkcije, kao što su, osiguravanje sigurnosti, javnih dobara, te uspostava vladavine prava. Postavlja se pitanje, na koji način i kako to jedna država može da ide ka svojoj propasti? Odgovor je jednostavan. Naime, država svojom voljom, odnosno voljom svojih aktera na vlasti i nepostojanjem vlastitih aparata vodi sebe ka propadanju, ali i samim spoljašnjim faktorima, te njihovom nemarnošću. U većini današnjih propalih država i slabih država, možemo kazati, jer je ona predstanje propale države, sama međunarodna zajednica ima svoj uticaj, koji je u većoj mjeri zanemariv.

Kao glavne karakteristike propale države, navodimo: migriranje njenog stanvsništva radi nemogućnosti države da obezbjedi radna mjesta sposobnoj radnoj snazi, ali i osnovne prilike za život drugom stanovništvu. Zatim, očigledan demografski disbalans, socijalno nezadovoljstvo, prisutnost korumpiranog i kriminalnog ponašanja, te nejednak razvoj i ekonomske krize.

„...gubitak monopola nad legitimnom upotrebom sile, eroziju autoriteta za donošenje kolektivnih odluka i nesposobnost da se obezbjede kvalitetne javne službe. Posledično, raste i rizik od gubljenja ravnopravne pozicije u interaciji sa drugim državama.“(Stojiljković, 2013:143)

Jean Ziegler propale države veže za zapadne zemlje, naglašavajući da u većini njih postoji tendencija privatizacije javnog sektora. Jer, država koja svojom voljom uništava javne službe, davajući privatnom sektoru radi kolektivnog interesa i radi maksimalizacije profita jeste propala država. Ovo je u segmentu pitanja koje smo postavili na početku elaboracije propalih država i u kontekstu na koji to način država sama sebe vodi ka epitetu propale države.

U kontekstu da je spoljašnji faktori određuju, navodimo primjer, nacionalne i međunarodne sigurnost, gdje je potrebna međunarodna zajednica kao spoljašnji faktor koji svojim djelovanjem sprječava dalje sukobe na njenom tlu. Ranije se na ovaj problem gledalo iz ugla humanitarnog ugla ili sa gledišta ljudskih prava, sve dok sigurnosni aspekt ovih država nije zadobio druge dimenzije. U većini takvih zemalja, legitimitet države i sama Vestfalska suverenost je narušena djelovanjem međunarodne zajednice i nevladinih organizacija.

3.12. Slaba država

Problem slabih država je jedan od problema koji je veoma prisutan u savremenom svijetu, obzirom da uvidima u historiju možemo zaključiti da mala većina zemalja nije u potpunosti kontroliralo svoj cjelokupni teritorij. Slabe države možemo okarakterisati i kao opasnost u savremenom svijetu, jer svojim nedostatcima, nefunkcionisanjem te umanjenim kapacitetima, kako institucionalnim tako i ekonomskim, postaje plodnim tlom za sukobe i za kršenje ljudskih prava. U slabim državama „... institucije ne funkcionišu na zadovoljavajući način ili uopće ne funkcionišu. One, dakle, ne uspjevaju da isporuće odgovarajuća „politička dobra“ svojim građanima. U ta politička dobra se standardno ubrajaju bezbednost, vladavina prava, monetarni i bankarski sistem, školske i obrazovne institucije, zaštita životne sredine i civilno društvo.“ (Stojković u Zgodić 2015:137)

Baveći se temom tranformacije, možemo zaključiti da nedostatci ili deficiti jedne države dolaze i od njenih geografskih, ekonomskih ili fizičkih ograničenja, pa čak i od slabog društva koje nije u mogućnosti da se suoči sa transformacijom. Od velike je važnosti, da država kao organizaciona jedinica ima, i da u njoj djeluju organizacije, koje će biti pokretači njenih refomi i unutrašnjih transformacija. Tu najprije možemo istaknuti sindikate, ekološke i društvene grupe, koje bi afirmirale stanovništvo ka reformama. Ekonomska strana slabih država, je u konstatnom padu, a infrastruktura je na niskom nivou. Legitimnost političkog

sistema jeste glavni uzrok slabosti, u kojem ne postoji povjerenje građana u institucije te visok stepen korupcije, nizak stepen društvene kontrole, kulturna inherentnost samo su neke atribucije slabih država, koje stoje naspram jakih. Suverenost ovih država je slaba, a ona je glavni preduvjet za opstank na međunarodnom polju kako bi sebi osigurala pristup ekonomskim, vojnim i drugim oblicima pomoći.

„Suverenost se temelji na predpostavci da te suverene države u osnovi mogu brinuti za sebe. Slabe države ne uspjevaju zadovoljiti taj uvjet: one ne mogu igrati igru samopomoći. One igraju drugačiju igru „nereciprocnosti" i „dogovorene intervencije", a to je izvor napetosti u međunarodnoj zajednici država." (Sorensen u Zgodić 2015:142)

Intervencije drugih država su potrebne u ovakvim društvima kako ne bi došlo do kršenja ljudskih prava ali i izbijanja velikih sukoba koje prijete terorizmom, kao krajnim činom. Samim tim, djelovanje međunarodne zajednice u istim, treba biti na temelju univerzalnih pravila te pokušaju transformacije država, iz slabih u jake. Primjer slabe države kao tipa zemalja u transformaciji prepoznajemo na Republici Srbiji koja je tema naših rasprava u *V poglavlju* rada.

3.13. Tranzicijska država

O tranziciji kao procesu koji je svojstven državama na međunarodnoj sceni govorili smo u *poglavlju II*, dok tranzicijsku državu i njene karakteristike koje prepoznajemo i dodjeljujemo procesu transfromacije elaboriramo u okvirima ovog poglavlja. Naime, sam proces tranzicije, kao što smo imali priliku prethodno da uočimo, veže se sa zemlje sa režimama, bilo da su to autoritativni režimi, pod kojim možemo da svrstamo fašistički ili vojne diktature, te za demokratske države, gdje one prelaze, kako to Zgodić kaže u predemokratske države. Autori koji se bave tranzicijom i zemljama u ovom procesu naglašavaju da tranzicije stvaraju dobitnike i gubitnike, te da bi se tranzicijske države konsolidovale moraju da prebrode gubitnički sindrom i razočarenja koja su proizišla nakon velikih očekivanja.

Periodizacija kretanja tranzicijskih država, prema Philippe Schmitteru, ističe prvo liberalizaciju, demokratizaciju a zatim konsolidaciju. Jer, samim padom nekog autoritativnog režima, i uspostavom nekog oblika demokratije, podrazumijeva i uspostavu novih institucija i zakona koji će da doprinesu samom procesu liberalizacije i demokratizacije.

3.14.Urušena država

Nasilje nedržavnih aktera i izostatak državnog monopola sile označava urušene države. To je teritorij na kojem je središnja vlada izgubila vlast. „...zakoni se ne donose, porezi se ne

prikupljaju, nema reda. Država se raspada, a vlast prigrabi onaj kome sredstva prisile na nekom drugom području padnu u ruke: nooružane bande, agresorske trupe, dijelovi vojske, vođe klanova. Javljaju se lokalni šerifi koji nude zaštitu i pljačku svojim sljedbenicima. Većina primjera su afričke zemlje osamdesetih i devedesetih godina, primjerice Zair na izmaku Mobutuove diktature.“ (Hague, Harrop, Breslin u Zgodić 2015: 150)

Vrijeme Mobutuove[7] vladavine je karakterisao nepotizam, kršenje ljudskih prava, ali i ukidanje demokratskih institucija, te ograničavanje vladavine. I danas, prisutne su posljedice njegove vladavine, a Demokratska Republika Kongo je urušena država. Urušene države su izgubile suverenitet, te je njihov politički i društveni poredak narušen, legilastiva nefunkcionalna, a političke institucije uspostavljene za funkcionisanje države su izgubile legitimitet, djelovanje u ime svog naroda te su nefunkcionalne. Baš kao i u neuspješnim tako i u urušenim državama, nevladine i druge države interveniraju, u cilju njihovog opstanka, ali prije svega radi vlastitih interesa.

3.15. Zarobljena država

Ovaj tip države u transformaciji, je jedan od vidova slabe države, o kojoj smo razmatrali već ranije. Kroz istraživanja, shvatila sam da je glavna odrednica zarobljene države korupcija te nefunkcionalna vlast koja nije sposobna da sprovede reforme, potrebne za njeno funkcioniranje. U smislu korupcije, ona „...na najvišim nivoima politike dovodi do zarobljavanja institucija- „zarobljene države“, koja se, prema oceni Rasme Karklins, ogleda u preuzimanju čitave države od strane kartela koji čine političke elite i privredni oligarsi. Zarobljavaju se i čine politički svrsishodnim, ali ne i društveno delotvornim, legislativne, egzekutivne, sudske instance, kao i regulatorne agencije i organi gonjenja koji, zavisno od političkog interesa, zloupotrebljavaju načelo opurtuniteta krivičnog gonjenja.“(Stojiljković u Zgodić 2015:134)

Vlada kroz poreze obezbjeđuje solidne prihode, ali upravljanje na visoko koruptivan način omogućuje malom broju moćnih ljudi da kontrolišu administraciju i uvećavaju svoje dobiti, istovremeno čineći štetu svojim građanima. U smislu reformi, vlada je ta koja ih sporo sprovodi zbog samih slabih institucionalnih kapacitata i nedostataka vlade. O reformama u zarobljenim državama možemo govoriti sa dva stajališta, gdje se u prvom naglašava

[7] 24. 11. 1965. vlast u Demokratskoj Republici Kongo preuzeo je pukovnik Joseph- Désiré Mobutu i 1971. preimenovao je u Republiku Zair. U toku svoje vladavine provodio je nacionalizaciju privrede i zabranio opozicijsko djelovanje. Politička kriza izražena tokom njegove vladavine pojačana je korupcijom, kriminalom, etničkim sukobima. Mobutuova vladavina okončana je u maju 1997.godine.

opstrukcija reformi, u cilju slojeva kojima te reforme neodgovaraju, pa se time sprečava transformacija zemlje, njene ekonomije i političkog sistema.

„...da su neki socijalni slojevi uspeli da stvore svoje bogastvo u netržišnim uslovima, te da usled toga postoji njihova zainteresiranost da se reforme koje omogućuju uspostavljanje tržišnih institucija uspore ili blokiraju.“ (Pavlović, 2006:78)

Drugo stajalište se tiče društvene svojine, koja se često u zarobljenim državama, privatizuje od strane „tajkuna“. Uzimanje aktivnih sredstava je moguće zbog pravnih propusta, u procesu tranzicije. Pavlović taj vid pustošenja države, naziva *„tuneliranje resursa iz preduzeća.“* (Pavlović, *ibid*.79) gdje se preduzeća pustoše na transferu aktive i profita u korist većinskog vlasništva koji već posjeduje privatno preduzeće.

Sama transformacija svih država u većini slučajeva zavisi od socijalnih slojeva i aktera moći unutar država. Takav slučaj je i u ovom tipu država. Najčešće slojevi društva nemaju interesa da sprovode reforme, te da podrže političku i ekonomsku transformaciju. Politička i ekonomska transformacija ne mogu biti potpuno obavljene zbog neslaganja ekonomske i političke sfere koja bi osujetila funkcionisanje demokratskih institucija, jer su konsolidacija demokratskog poretka i uspostavljanje tržišne ekonomije u bilansu nepotpunosti.

****

Danas je na globanom planu najviše pažnje posvećeno državama u procesu transformacije, poput neuspješnih, slabih, zarobljenih, fragilnih, fragmentiranih, propalih i urušenih država. Na njih se gleda kao na ozbiljnu prijetnju za odnose i dešavanja na međunarodnom planu. Kauzalnost kao osnovna odlika samog procesa globalizacije povlači za sobom djelovanje u ovim državama. U ovako okarakterisanim državama prisutnost međunarodnih tijela i organizacija je prisutna zbog mogućnosti kako unutrašnjih konflikata tako i vanjskih sukoba. Povezanost koja se očituje na globalnom nivou podstaknuta je promjenama u karakteru država. Prva od njih je kraj suverenosti i narušavanje Vestfalskog utjelovljenja, gdje u većini zemalja imamo intervencije međunarodnih tijela i organizacija u cilju stabilizacije njih samih.

IV DEFINIRANJE PODRUČJA ZAPADNOG BALKANA

Raspadom hladnoratovskog poretka i politika koje su djelovale u takvom političkom okruženju, Balkan kao izuzetno bitan politički igrač u svom sastavu je imao četri kumunističke države: Albaniju, Bugarsku, Jugoslaviju i Rumuniju. Jugoslavija i njen raspad proizveo je deset novih država sa novim geopolitičkim indicijama. Termin Zapadni Balkan koji danas veoma često susrećemo u literaturi Evropska unija[8] je koristila za obilježavanje država koje su nastale nakon raspada bivše Jugoslavije (SFRJ), izuzimajući Sloveniju, ali sa dodatkom Albanije. (Milardović, 2000:37) Samim tim, u područje Zapadnog Balkana spadaju sljedeće države:

- Albanija,
- Bosna i Hercegovina,
- Crna Gora,
- Hrvatska,
- Kosovo,
- Makedonija,
- Srbija.

4.1. Karakteristike područja Zapadnog Balkana

Sve navedene balkanske zemlje nastale su od jednopartijskih nedemokratskih političkih sistema, odnosno komunističkog sistema, koji je bio prisutan na evropskom području u toku „hladnog rata“. Taj nedemokratski sistem mogao bi se teorijski identificirati sa totalitarizmom, uz to naglašavajući da se režim zastupljen u jugoslovenskim zemljama bitno razlikovao i bio manje represivan od albanskog i bugarskog.

„Ne bi se smjelo ispustiti iz vida da je Zapadni Balkan egistencijalni i geopolitički prostor avnojske Jugoslavije, koja se opirala nestajanju, pa u svakom razmatranju ove regije valja imati u vidu i tu negativnu mogućnost: da novi svijet Jugoistočne Evrope nastane sporije i konfliktnije nego što je bio slučaj s nastankom novog, vesterniziranog svijeta Istočne Evrope.

[8] (eng.European Union) specifična međunarodna organizacija formirana Ugovorom o Evropskoj uniji koji je zaključen u Mastrihtu (Holandija) 7.februara1992.godine. između do tada 12 članica Evropske zajednice. Belgije, Holandije, Francuske, Danske, Grčke, Irske, Ujedinjenog Kraljevstva, Španije, Portugala, Njemačke, Luksemburga i Italije, a od janura 1995.godine još i Finske, Švedske i Austrije. Osnovu Ugovora čine odredbe o Evropskim zajednicama (Evropska zajednica za ugalj i čelik, Evropska ekonomska zajednica, Evropska zajednica za atomsku energiju) o saradnji u zajedničkoj spoljašnjoj i sigurnosnoj politici, te saradnji u oblasti pravosuđa i unutrašnjih pitanja i poslova država članica. Ciljevi Unije su prvenstveno u: podsticanju privrednog razvoja, bez unutrašnjih granica, jedinstvena monetarna, zajednička spoljna i sigurnosna politika, zaštita prava svih građana Unije, saradnja u oblasti pravosuđa i unutrašnjih poslova. Evropski savjet je osnovno političko tijelo koje pruža podsticaj za razvoj Unije i utvrđuje opće političke smjernice.

Zemlje Zapadnog Balkana imaju ljepše sjećanje na svoju komunističku prošlost nego što ga imaju Mađarska, Poljska, Rumunija, Češka..."(Ćurak, 2011:143)

Područje Zapadnog Balkana je najčešće područje koje se označava u smislu zemalja koje su bile suočene sa ratnim sukobima u toku devedestih godina ali i opterećene različitim postkomunističkim demokratskim i tržišnim tranzicijama i evroatlanskim integracijama. Sukobi koji su bili na području Jugoslavije, rat u Bosni i Hercegovini (1992-1995), Kosovo(1998-1999), Hrvatska (1991-1995), etnički sukob u Makedoniji 2001.godine opisuju se kao intenzivni i dugotrajni, i kao takvi sa sobom su donijeli i mnoge političke, sigurnosne, socijalne i ekonomske posljedice sa kojim se ove postjugoslovenske zemlje, ili zemlje Zapadnog Balkana suočavaju i danas.

Stanovništvo zemalja Zapadnog Balkana sastavljeno je od više nacija, što je bio uzrok za ratne sukobe, protjerivanja, etnička čišćenja. Višenacionalni sastav nastao nakon raspada prethodne države, često je dovodio do situacije da nove nacionalne države krše prava nacionalnih manjina i da se suočavaju sa problemima i dominacijom konstitutivnih nacija. Sa ovim problemom dolazimo i do političke karakteristike ovog područja koja je danas od velikog značaja, a to je demokratizacija ovih zemalja. Sama izgradnja nacionalne države znatno je usporila ovaj proces. U ovim državama demokratizacija ima ograničene domete i većina autora političke misli smatra da je u takvim uslovima teško očekivati značajniju konsolidaciju demokratije.

Prateći istraživanja i razmatrajući koje zemlje bi trebalo uzeti kao primjer procesa transformacije, uočila sam uvidom u literaturu, da bi područje Zapadnog Balkana bilo najbolji primjer. Ocjena ovih država od strane organizacije *Freedom House*, Srbije kao polukosolidovane demokratije, BiH, Kosova i Makedonije kao tranzicionih, hibridnih režima, odnosno režima koji imaju elemente demokratije ali i autoritarizma, dovoljno govori o činjenici da se ove države suočavaju sa bitnim problemima koje umanjuju njihove političke, socijalne i ekonomske mogućnosti u savremenom svijetu. Karakteristike koje su navedene za ovo područje su znatno uticale na ocjenu ovih država kao slabih, ali i to da pitanja poput statusa same države, koja su dominirala posljednjih godina u djelovanju ovog regiona u odnosu na neke druge važnije prioritete poput ekonomske nerazvijenosti i orijentacije prema evroatlanskim integracijama dovoljno govori o njihovom kursu djelovanja ali i potrebama promjene stanja.

4.2. Zapadni Balkan kao centar interesovanja Evropske Unije

Evropska unija je koncipirala posebnu političku strategiju stabilizacije i pridruživanja prema zemljama bivše Jugoslavije, nazvavši ih izrazom „Zapadni Balkan“. Ovakva politička strategija otvorila je individualan pristup svakoj od država ovog područja koja je iskazala svoju volju za ulazak u punopravno članstvo u Uniji, vrednujući i određujući njene želje i usklađivanje svog pravnog i ekonomskog sistema sa evropskom pravnom strukturom. Slovenija i Hrvatska kao države koje već egzistiraju unutar evropske strukture svoje zakonodavstvo i vlast uskladile su sa njihovim normama. Neka od pitanja koja ostaju otvorena i sa kojima se trebaju suočiti države Zapadnog Balkana (bez Slovenije i Hrvatske) jesu:

- poticanje međudržavne i regionalne saradnje,
- poticanje međuetničke i međunacionalne saradnje,
- jačanje uloge vlasti,
- promicanje jezika,
- prihvatanje nacionalnih manjina i njihovih manjinskih jezika,
- sprječavanje segregacije romske djece u školama, sprečavanje nasilja temeljenog na nacionalnom predznaku, netoleranciji i ksenofobiji, uključujući ovdje i nasilje prema pripadnicima manjina,
- pravične zastupljenosti pripadnika nacionalnih manjina u predstavničkim tijelima.

Vladavina prava, parlamentarna demokratija, poštovanje ljudskih prava zakonski treba da budu kodifikovani ali i primjenjeni u općoj praksi. Provodeći ova pitanja i reforme u državama Zapadnog Balkana Evropa nastoji kao zajednica nacija da doprinese poštovanju ljudskih prava, povećanoj saradnji te regionalnoj uvezanosti. Regionalna saradnja je interes svih zemalja Zapadnog Balkana i ključan faktor u političkoj stabilnosti i ekonomskom prosperitetu. Ona predstavlja kamen temeljac okvira politike EU za zemlje sa područja Zapadnog Balkana.

Pored zahtjeva koje stoje pred državama Zapadnog Balkana od strane Evropske Unije, valja naglasiti da postoje i stabilizacijski koraci koje Evropska Unija čini u osnaživanju ovog regiona, gdje se ističe povratak izbjeglica i raseljenih osoba, otklanjanja posljedica ratnih stradanja, međudržavne komunikacije, obnove cestovnog, željezničkog, zračnog prometa, zajednička nastojanja u borbi protiv organiziranog kriminala i korupcije, socijalno-pravna pitanja. Sudjelovanje u rješavanju bilateralnih pitanja jedan od vidova učešća evropske politike na ovom području. U tom smislu svakako valja spomenuti vrlo važan tzv. Beogradski

sporazum o normalizaciji odnosa između Hrvatske i Savezne Republike Jugoslavije, koji je označio obostrano međunarodno priznanje, te naznačio buduće sadržaje otvorenih bilateralnih pitanja i drugih modaliteta suradnje. Valja navesti i Sporazum o državnoj granici između Hrvatske i Bosne i Hercegovine iz 1999. godine, Protokol između Vlada Hrvatske i Savezne Republike Jugoslavije o privremenom režimu uz južnu granicu između dvije države iz 2002. i sl.

Neminovno je da Evropska Unija svojim djelovanjem nastoji da politički i ekonomski unaprijedi jugoistočnu regiju, ali njeno djelovanje je fokusirano i na sigurnosnu sferu, jer postkonfliktno područje kako se najčešće označava Zapadni Balkan do sada se nije pokazalo kao razvijano područje. Svojim prisustvom EU osigurava zatvaranje konfliktnog područja i upravljanje krizama na tom području. Mnogi ističu i nemogućnost, odnosno nesposobnost evropske politike u sređivanju odnosa na Balkanu te da je uzrok tome u njenim dvostrukim standardima i strategijama te savezima koji danas postoje unutar EU a koji su okrenuti ka regiji Zapadnog Balkana. U svemu tome, transformacija ovih zemalja, koja traje samim raspodom Jugoslavije još uvijek nije završena, a samo prisustvo evropskih snaga i njihovo djelovanje nije još uvijek doprinjelo boljem stanju u ovim državama i u njihovom političkom osnaživanju.

V STUDIJE SLUČAJA / Države sa područja Zapadnog Balkana

Da bi teoriju predočili u praksu i mogli razmatrati sve činjenice i elemente navedene u ovom radu, sada ćemo se baviti konkretnim primjerima, odnosno nekim od država sa područja Zapadnog Balkana te njihovim karakteristikama u vidu transformacije država. Istraživajući i razmatrajući prikupljeni materijal i literaturu odlučila sam se za *Bosnu i Hecegovinu, Srbiju, Kosovo i Hrvatsku dodjeljući im epitete slabe, zarobljene, proto i tranzicijske države*. Imajući u vidu *generalnu hipotezu* ovog rada, ***da su države kao tip ljudskog društva u permanetnom kretanju te da prolaze kroz različita stanja, razvijajući se, prilagođavajući se i povezujući,*** kroz primjere ove tri države nastojat ćemo da razvijemo i utvrdimo te činjenice. Nadalje, da bi istražili pomoćne hipoteze, nastojat ćemo ove četri studije slučaja predstaviti kroz njihovu historiju, unutrašnje prilike, ekonomsko-socijalne prilike, sistem demokratskih kapaciteta i sam uticaj međunarodnih faktora i njihovo nastojanju u razvoju ovih zemalja.

5.1. POSTDEJTONSKA BOSNA I HERCEGOVINA I NJENE KARAKTERISTIKE ZAROBLJENE DRŽAVE

Zbog čega je Bosna i Hercegovina zarobljena država?

Epitet zarobljene države pripada Bosni i Hercegovini jer „korupcija na najvišim nivoima politike dovodi do zarobljavanja institucija- „zarobljene države“, koja se, prema oceni Rasme Karklins, ogleda u preuzimanju čitave države od strane kartela koji čine političke elite i privredni oligarsi. Zarobljavaju se i čine politički svrsishodnim, ali ne i društveno delotvornim, legislativne, egzekutivne, sudske instance, kao i regulatorne agencije i organi gonjenja koji, zavisno od političkog interesa, zloupotrebljavaju načelo opurtuniteta krivičkog gonjenja.“ (Stojiljković, 2013:146)

5.1.1.Historijski background Bosne i Hercegovine

Historija Bosne i Hercegovine je uistinu „bogata“, ali kao takva nije naša okupacija. Sve historijske prilike i vladavine kroz koje je ova država prošla odredile su njeno mjesto koje danas ima u savremenom svijetu i u međunarodnim odnosima. Sticajem historijskih okolnosti, ideologije koje su bile u njoj zastupljene te sam geografski položaj bitni su elementi koje treba imati na umu istražujući historijski background Bosne i Hercegovine. Kroz svoje postajanje Bosna i Hercegovina je prošla različite periode i vladavine, krenuvši od toga da historičari današnje područje BiH vezuje za Rimsko carstvo, vladavinu Osmanskog carstva, dvojnog kraljevstva Austro-Ugarske, Države Slovenaca, Hrvata i Srba te od 1929. Kraljevine Jugoslavije, pa zatim Nazavisne države Hrvatske. Bitni datumi vezani za njenu opstojnost

jesu 25. novembar 1943. godine kada su postavljeni temelji savremene Bosne i Hercegovine, zasjedanjem ZAVNOBiH-a. U Jajcu 29. novembra iste godine na II zasjedanju AVNOJ-a postavljene su osnove nove, socijalističke Jugoslavije, u sklopu koje je Bosna i Hercegovina bila jedna od šest ravnopravnih republika. Oktobar 1991. godine, je datum kada SR Bosna i Hercegovina izglasava suverenost, a nakon toga je uslijedio i referendum za nezavisnost u februaru 1992. godine. Ovi događaji su potakli agresiju i ratna dešavanju koja traju do 1995. godine na području Bosne i Hercegovine, od strane Srbije i Crne Gore na Republiku Bosnu i Hercegovinu. 21. novembra 1995. godine sve zaraćene strane u ratu u BiH potpisuju Mirovni sporazum, u američkom gradu Deytonu, čime je neslužbeno završen rat. Konačni sporazum potpisan je u *Parizu 14. decembra 1995.godine. Dejtonski sporazum* potvrdio je Bosnu i Hercegovinu kao samostalnu i suverenu državu u Evropi. Bosna i Hercegovina se prema Dejtonskom sporazumu sastoji od dvije administrativne jedinice: Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske, te Brčko distrikta, koji ima poseban status i ne pripada nijednom entitetu. Današnja Bosna i Hercegovina djeluje i opstaje unutar ova dva entiteta, gdje se oni postavljaju kao „...nesumnjivi iskaz prostorne identifikacije većinske nacije, što naročito dolazi do izražaja u Republici Srpskoj, koja se objavljuje svijetu kao teritorijalni iskaz geoplitičkog diskursa anahrone i konzervativne srpske intelektualne, političke i vojne elite, koja favorizira ideologiju prostora nad ideologijom vremena. (Ćurak, 2011:29)

Sam Deytonski sporazum, na čijim je temeljima Ustav BiH i kojim su okončana ratna dešavanja i isplanirana unutrašnja državna i politička izgradnja Bosne i Hercegovine, jeste politički okvir kojeg i danas žive građani BiH, podjeljeni između sebe, kako entitetima tako i nacionalizmom kojeg najčešće proizvode politike i njen sistem. Diferencijencije tri nacionalna identiteta proizvedene su historijskim događajima i zanemarivanje kategorije ostalih u Ustavu BiH sputavaju napredovanje države ka boljem i ostajanje na epitetu zarobljene države.

5.1.2 Demokratski kapaciteti Bosne i Hercegovine

Demokratska izgradnja Bosne i Hercegovine započeta nakon prestanka ratnih sukoba još uvijek je u toku obzirom da tranzicija BiH iz postkonfliktne države prema demokratiji i modernom društvu koje ima nastojanja da postane dio EU je obilježena političkim zastojanjima na različitim nivoima vlasti (lokalni, entitetski, državni) i nepostajanja koncenzusa koji je od velikog značaja u pogledu nekih pitanja. Etnička, politička, ideološka pitanja dominiraju i imaju primat u odnosu na stvarne potrebe građana i izgradnje demokratskog sistema.

BiH se trenutno suočava sa brojnim izazovima na političkom planu. Jedan dio problema nalazi se u složenom, višeslojnom okviru uprave, dok se drugi odnosi na podijeljenu prirodu politike u BiH i strukturu Ustava. Ujedno, ne treba izostaviti činjenicu da je umiješanost spoljnih faktora ili bolje rečeno aktera u samu izgradnju demokratskih kapaciteta evidentan. Međunarodna zajednica koja je prisutna na teritoriju postdejtonske Bosne i Hercegovine je toku 2005-2006 svoju odgovornost i interveniciju u pogledu trazicije zemlje prenijela na domaće političare, smatrajući da postoje kapaciteti za to djelovanje. Taj čin nije donio očekivane rezultate i sam proces evropskih integracija je jedno vrijeme bio u zastoju. Nacionalizmi i etnički prioriteti i ambicije imaju primat u djelovanju bh.političara i samih političkih partija. Jedan od primjera u praksi, u promatranom periodu, koji je zastupljen u BiH, u smislu nacionalnih ciljeva: nastojanja sadašnjeg srpskog člana predsjedništva da se RS da državnost, ili nastojanja Hrvata da se stvori treći enititet unutar političke strukture, čime se narušava Dejtonski mirovni ugovor. Partijski sistem u BiH isključivo je podijeljen po etničkim linijama, uz nekolicinu građanskih stranki, koje sebe tako karakteriziraju, poput SDP, Naše stranke, između tri konstitutivna naroda, Bošnjaka, Hrvata i Srba. Političke partije su također uglavnom organizirane na teritoriji jednog entiteta. U svim segmentima etničko nadjača političko, pa i u smislu da etnički podijeljena teritorija zemlje i sistem upravljanja pokrenuli su etnički teritorijalne interesne grupe i organizacije civilnog društva. U 2013.godini istraživanja Ujedinjenih nacija pokazala su da preko 90% ispitanika Bošnjaka, Hrvata i Srba izrazilo je ponos u svoj etnički identitet (94%, 91% i 92%, respektivno). Dok je ponos u državljanstvo BiH značajno varira u svim etničkim grupama u BiH: 91% ispitanika Bošnjaka se ponosilo na državljanstvo BiH, 60% Hrvata i 46% Srba.

Glavni demokratski segmenti poput vladavine prava, nezavisnosti pravosuđa, suzbijanja korupcije, nezavisnosti medija, provođenja izbornog procesa su negativno ocijenjeni u slučaju Bosne i Hercegovine. Prema izvještaju *Freedom Hause*, demokratska ocjena koja sljeduje BiH za 2018. godinu je 4.64, što je u velikoj mjeri loše za državu koja nastoji da postane članica EU, jer u mnogim demokratskim kapacitetima koje ćemo imati priliku elaborirati BiH ne očituje svoj napredak iz godine u godinu.

	2014	2015	2016	2017	**2018**
NACIONALNO DEMOKRATSKO UPRAVLJANJE	5.75	5.75	5.75	6.00	**6.00**
IZBORNI PROCES	3.25	3.25	3.25	3.25	**3.50**
CIVILNO DRUŠTVO	3.50	3.50	3.50	3.50	**3.50**
NEZAVISNOST MEDIJA	4.75	4.75	4.75	4.75	**4.75**
LOKALNO DEMOKRATSKO	4.75	4.75	4.75	4.75	**5.00**
UPRAVLJANJE	4.50	4.50	4.50	4.50	**4.75**
PRAVOSUDNI OKVIR I NEZAVISNOST					
KORUPCIJA	4.75	4.75	5.00	5.00	**5.00**
DEMOKRATSKA OCJENA	4.43	4.46	4.50	4.54	**4.64**

Tabela 1. Osnovni demokratski pokazatelji za Bosnu I Hercegovinu; godina 2014-2018

Izvor: Freedom House; Nation in Transit 2018, Bosnia and Hezegovina

Objašnjenje: Ocjene su zasnovane na skali od 1-7, gdje 1 predstavljala najviši nivo demokratskog napretka a 7 najniži. Demokratska ocjena proizilazi iz sumiranja pojedinačnih kategorija koje su praćene u određenoj godini.

Nacionalno demokratsko upravljanje određeno je ličnim, odnosno etničkim interesom čelnika Bosne i Hercegovine, te se prema izvještaju *Freedom House* naglašava da djelovanje institucija nije efikasno i da država nije uspjela da izvrši svoje međunarodne obaveze. Članstvo u Europskoj Uniji, Nato-u je glavno spoljno-političko djelovanje vrha države, ali u tom smislu domaća politička elita mora da pokaže zajedničko djelovanje i nastojanja, gdje su za sada prisutni zastoji. Pored toga, ističu se i krize koje su zastupljene u funkcionisanju vlasti, i sporost u usvajanju zakona, što je trend koji je godinama zastupljen u BiH. Opstrukcije Dejtonskog mirovnog sporazuma od strane sadašnjeg člana predsjedništva Milorada Dodika dovela je i do sankcija od strane SAD prema njemu. Loša politička situacija i tenzije prisutne iz godine u godinu dovele su do odlaska građana, gdje je između

2013.godine i oktobra 2017.godine BiH napustilo 150.000 ljudi, a državljanstva se odreklo 18.370. građana.

Predizborni i izborni period na teritoriji BiH najčešće donose zategnutu političku atmosferu. Trenutno, nakon izbornog procesa 2018.godine, zastupljena je kriza u formiranju vlasti i stvaranju koalicionih vlada. Žalbe na izborni zakon i njegove odredbe od strane jednog konstutivnog naroda, Hrvata, obilježile su period poslije izbora, smatrajući da je sadašnji hrvatski član predsjedništva Željko Komšić izabran glasovima Bošnjaka ne Hrvata. Samo rješavanje problema kršenja ljudskih prava i sloboda u pogledu kandidiranja za člana predsjedništva samo iz reda tri konstitutivna naroda nije ni na ovim izborima dalo napretka ni donijelo nova rješenja. Politički uticaj na politički proces i kupovanje glasova prema izvještajima NVO jesu praksa koja se ponavlja u izbornim godinama. Izborno zakonodavstvo stagnira, i to je evidentno na primjeru Mostara, gdje se izbori nisu održali od 2008.godine, a samim tim i građanima tog područja Federacije Bosne i Hercegovine uskraćena prava da biraju i budi birani. Evidentna je potreba promjena Izbornog zakona, koji bi omogućio svim građanima jednake šanse za izbor i pravo sudjelovanja u izbornom procesu, aktivno i pasivno biračko pravo.

U sektoru civilnog društva zastupljeno je hiljade nevladih organizacije koje imaju različita polja djelovanja. Uticaj politike postoji i u tom polju i rijetki su oni koji uspiju da imaju rezultate, da ostvare uticaj na političko djelovanje. Diskriminacija, etničke tenzije prisutne su u postdejtonskoj BiH, iako civilni sektor i međunarodna zajednica čine sve u rješavanju ovih gorućih problema.

Politički uticaj na medije i propagiranje stavova političara prisutno je u okviru demokratskih kapaciteta i ne mijenja se bez obzira na potrebe reforme i bolje uvjete u ovom sektoru. Politički pritisci zbog finansiranja su problemi na zasićenom bh. medijskom tržištu, a finansiranje medija iz javnih budžeta je netransparentno, neregulisano i nedostaje strateški plan za rješavanje ovih problema. Između 2012. i 2016. godine bilo 266 napada na novinare ali nema podataka o tome koliko je počinitelja za to krivično odgovaralo.

U pogledu lokalne samouprave, RS ima 57 opština i 7 gradova, dok FBiH ima 71 opštinu i 9 gradova, a u 2017. godine status grada dobili su Cazin, Goražde i Livno. Lokalne vlade i sistemi koji djeluju na najnižim nivima upravljanja uveliko zavise od događaja na

nacionalnom nivou. Finansiranje opština dolazi od viših nivoa, entiteta, zbog čega su izložene političkom pritisku. Često zbog političkih pitanja potrebe građana ostaju neispunjene.

Vladavina prava kao konstitutivni element demokratskog društva predstavlja jedan vid sistema zaštite prava građana od samovolje i zloupotrebe nosioca vlasti. U članu I (2) Ustava Bosne i Hercegovine, stoji da je Bosna i Hercegovina demokratska država, koja funkcioniše po načelu vladavine prava i na osnovu slobodnih i demokratskih izbora. U tom smislu stabilnost institucija koje mogu garantirati demokratiju, vladavinu prava, funkcionisanje pravne države, poštivanje osnovnih ljudskih i manjinskih prava trebalo bi da je načelo ove države. Iako je prisutno u teoriji koncept vladavine prava se u pravnopolitičkoj praksi ne realizuje u svom punom kapacitetu.

Konkretno, na primjeru Bosne i Hercegovine, snaga institucija u smislu vladavine prava i dobrog upravljanja u BiH ocijenjena je loše, uz zabilježeno pogoršanje u posljednjoj godini dana. Razlozi za ovakvo stanje jesu neuskalađeni zakoni, neučinkovita koordinacija unutar institucija i između različitih nivoa vlasti te fragmentiranost institucionalnih struktura i nepostajanje vrhovnog sudskog organa. Složenost političkog i pravnog sistema u bosanskohercegovačkom društvu očituje se i kroz postojanje četri odvojena sudska sistema, državni, dva enetitska i Brčko distrikt kao nezavisan teritorij, dok 10 kantona u FBiH imaju i vlastite sudske sisteme. Samom činjenicom da su odvojeni i da materijalno nezavisno djeluju, očita je činjenica i u primjenjivanju različitih zakona i propisa. Drugi problem, izražen u pogledu vladavine zakone, a sprovodiv u praksi kada govorimo o ovoj državi Zapadnog Balkana je politički uticaj na pravosuđe i njegova nemogućnost neovisnog djelovanja. Građani nemaju povjerenje u institucije pravosuđa i u vladavinu prava te se ističe i činjenica da je pravosudni sektor najkorumptivniji u Bosni i Hercegovini. Prema izvještaju *Freedom House* za 2018. kada je BiH u pitanju naglašeno je da je korupcija bila rasprostanjena na svim nivoima vlasti i da vlast ne radi na njenom suzbijanju. Najslabija veza u funkcionisanju države je prema izvještaju pravosuđe gdje se ne radi na suzbijanju kriminala i zločina. Segmenti kroz koje je ocijenjana kao loša su: transparentnost donošenja odluka, povjerenje javnosti u političare, favoriziranje u odlukama državnih službenika, nesprovođenje odluka Ustavnog suda, te nezavisnost sudstva od politike. Kada je riječ konkretno o borbi protiv korupcije, tek 2% svih optužnica i presuda odnosi se na korupciju i privredni kriminal. Problem korupcije sa kojim se društvo suočava nije nimalo poboljšan niti se radilo na njegovom rješavanju. NVO Transparency International (TI) BiH primila je više od 1.500 izvještaja o korupciji, gdje je većina poziva upozoravala na korupciju u okviru javne uprave,

pravosuđa i obrazovnog sistema. Sankcionisanje i sporost u suzbijanju koruptivnih radnji građanima daju do znanja, da je problem korupcije nešto što će se pojavljivati još dugo.

Demokratski kapaciteti BiH ukazuju na mnoge nedostatke i karakteristike zarobljene države. Korupcija koja je glavna odrednica zarobljene države kao tipa država u transformacije, dominira bosanskohercegovačkim društvom. Samo nekontroliranje cijelog teritorija države od strane središnje vlasti i miješanje spoljnjih aktera u unutarnja pitanja, konkretno, Međunarodne zajednice, Srbije, Hrvatske, dovodi u pitanje suverenost BiH. Narušavanje njenog Vestfalskog suvereniteta određuje je kao državu nesposobnu da riješava pitanja koja su od najvećeg značaja za njenu opstojnost. Segment koji je izostavljen, kroz pojašnjavanje demokratskih kapaciteta a od velikog je značaja za budućnost BiH, je rješavanje pitanja ratnih zločina i presude koje se donose po tom pitanju. U ovim pitanjima političke elite se razilaze i dolazi čak i do nacionalnih tenzija koje političari vode, jer su upitni nacionalni interesa. Rješavanje ove problematike je od bitnosti za buduće političke tokove BiH a na kojima insistiraju i vanjski sudionci političkih procesa u BiH.

Transformacija postdejtonske BiH od autoritarne i elitne u demokratsku državu u kojoj bi građanstvo, a ne uzak krug političara, upravljalo stvarima od javnog interesa, je od velikog značaja. Jer, problemi i obrasci sadašnjeg dekonstruiranja BiH kao moderne države i njenog vanjskog i unutrašnjeg suvereniteta dešava se zbog nedemokratskih političkih praksi koje su najviše zasnovane na elitnoj prevlasti nad stvarima od javnog interesa, što ujedno doprinosi neposrednom odumiranju autoriteta javnih institucija i njihove socijalne i političke relevancije. Politički element koji zaustavlja sve demokratske procese u BiH je etnička elita u čijoj su nadležnosti ostavljene sve javne ingerencije, dok su građani odsječeni od mehanizama kontrole i upravljanja javnim resursima. U izvještaju briselskog Instituta za sigurnosne studije iz novembra 2007.godine o stanju političke krize u BiH, za bh. političare kazano je da predstavljaju:

„...odvratnu mješavinu beskrupuloznih i prostodušnih gospodara opstrukcije; kratkovidne opsesivce i korumpirane provincijalce slabog duha, kojima nedostaju strateška vizija, politička mudrost i hrabrost. Njihova politika nije iracionalna, ali je njihova racionalnost u suprotnosti s racionalnossću evropskih integracija.“ (Ćurak, Čekrlija, Sarajlić, Turčalo; 2009:41)

Iako je izvještaj pisan 2007.godine, njegova relevantnost u današnjem kontekstu bh. politike može se ocijeniti kao dosljedna. Nekih velikih pomaka nije bilo, niti su urađeni neki značajni

pomaci ka evropskom putu, iako ne treba zanemariti činjenicu da opredjeljenje za taj put možemo pronaći u govorima kod političkih elita. I danas postoje opstrukcije posebno kada se radi o pitanjima koja su od velikog značaja za BiH i njeno napredovanje. Kada bi svaka elita odustala od svojih maksimalističkih nacionalnih interesa i ciljeva zarad postizanja kompromisnih rješenja za BiH i njena budućnost bi se mogla u pogledu transformacije odrediti kao poboljšana. Bosna i Hercegovina kao postratno društvo koje je partikularizirano i razbijeno po etničkim, vjerskim i socijalnim kategorijama, jeste društvo kojim preovladavaju kolektivni umjesto građansko-individualnih suvereniteta. U takvom ambijentu, u kojem preovladava problem sa identitetom i odnosom prema identitetima, nerazumijevanjem drugog i drugačijeg prisutna je politička volja i politička podrška, koja umjesto da je usmjeravana na proces demokratizacije, potrošena je na podršku nacionalizmu i etničkim podjelama, što je u konačnici dovelo do slabljenja unutrašnjih faktora (civilnog društva) kao glavnih generatora kosolidacije demokratije i demokratskih načela.

5.2. SLABA DRŽAVA NA PRIMJERU REPUBLIKE SRBIJE

Moderne države određujemo kao političku zajednicu koja ima interno i eksterno priznatu suverenu vlast nad određenom teritorijom i stanovništvom. Ključno svojstvo je suverenost, odnosno monopol nad legitimnom upotrebom sile i pravo da osigura poštovanje zakona i kazni sve koje te zakone krše.

Jaka država, nasuprot slabe, je u mogućnosti da ispuni svoje ciljeve i zadatke kodifikovne Ustavom i zakonima, sposobna da bude prisutna u društvu, reguliše društvene odnose, izvlači sredstva i usmjeri ih na utvrđene načine.

U stvarnosti slabih država prisutni su problemi poput visokog državnog duga, niskog BDP-a, visoke inflacije, diskriminacije, odlazak obrazovanog stanovništva, podjela u društvu koji vode konfliktu, kako unutrašnjem tako i sa susjednim državama, malobrojnu elitu koja vrši represiju, nikakvog učešća građana u biranju politika i nezadovoljstva građana sistemom. Slabe države mogu biti ne samo problem za svoje građane nego i za međunarodnu zajednicu. Jedna od značajnih karakteristika ovog tipa država u transformaciji je nemogućnost zaštite građanskih prava i sloboda i često kršenje ljudskih prava, izazivanje humanitarnih katastrofa, prouzrokujovanje migracija i proizvodnja ratnih sukoba sa susjedima.

Republika Srbija sa svojim historijskim događajima, demokratskim standardima, sadašnjim trenutnim političkim tokovima, posebno ako uzmemo u obzir odnose sa Kosovom i susjedima je slaba država, što ćemo elaborirati u ovom dijelu rada. Kao država koja je izložena tranziciji danas je suočena sa problemima predočenim u *Tabeli 2.*.

Pretpostavke uspješne tranzicije	STANJE U SRBIJI
Formalne institucije i procedure	Nejasne granice podjele moći i autonomije legislative, egzekutive i judikature; Nemoćni parlamentarizam; Nestabilna, stranački okupirana, nedovoljno kompetentna i efikasna javna uprava; Kontroverze oko decentralizacije i otpori institucionalnoj implementaciji evropskih standarda.
Homogena nacija-država	Pluralno društvo: sa malim šansama da se, u dogledno vrijeme, u istim državnim granicama, dostigne „snažan osjećaj nacionalnog identiteta“ svih segmenata populacije; Problem samoproglašenja nezavisnosti Kosova.
Legitimnost	Mali stepen povjerenja u lidere i političke institucije; Promjenljiva i krhka podrška reformatorima.
Spoljnopolitički faktor	Normalizacija odnosa i saradnje na zapadnom Balkanu opterećena teškim naslijeđem ratova; Kontroverzni efekti političkih i ekonomskih uslova za podršku reformama i pridruživanju EU.
Snažni kolektivni akteri	Asocijaciona slabost i neuticajne asocijacije civilnog društva; Polarizovani pluralizam i odsustvo nužnog stepena međupartijskog povjerenja i saradnje.
Ideje, vrijednosti, kultura	Nejasna svjest o prirodi i kosekvencama demokratskih promjena; Etnifikovanje demokratije i države; Nedovoljna podrška inkluzivnim strategijama liberalizacije multietničkog društva, Većinska Gemeinschaft orjentacija: tradicionalizam, konzervativizam, patrijarhalnost, autoritarnost, etnonacionalizam, podanička kultura; Frustrirana većina i masovno socijalizovani strahovi od sadašnosti i budućnosti.
Nivo razvoja	Devestirana privreda i društvo oskudice; Ekonomsko visok nivo siromaštva i nezaposlenosti; Kriza iznevjerenih očekivanja; Masovni osjećaji tranzicionog gubitništva i nezavisnost.

Tabela 2. Ocjena tranzicije u Srbiji

Izvor: J. Komšić; Dileme demokratske nacije i autonomije, str. 72-74

5.2.1. Historijski background

SFRJ je u mnogim kontekstima odredila države Zapadnog Balkana i njihova buduća kretanja i historijske tokove. Posebno u slučaju Srbije, gdje su komunističke ideje i ideologija zamjenjene nacionalizmom i politikom Slobodana Miloševića. Zločini i genocid učinjeni od strane ove države prema susjednoj državi BiH, odredili su i obilježili područje Zapadnog Balkana, historiju i političke tokove. Srbija je sa Crnom Gorom 4.februara 2003.godine formirala državnu zajednicu i zaključila umjesto Ustava, Ustavnu povelju, donesenu od strane tri zakonodavne institucije, Skupštine Srbije, Skupštine Crne Gore, Skupštine Savezne Republike Jugoslavije.

„Srbija i Crna Gora je zasnovana na ravnopravnosti dve države članice, države Srbije i države Crne Gore.“ (član 2.)

Odlučile su za zajednički subjektivitet. Uslijedila je i reorganizacija državne vlasti. Ustavnom poveljom je zaključeno da države mogu pokrenuti proces istupanja iz državne zajednice.

„Po isteku perioda od tri godine, države članice imaju pravo da pokrenu postupak za promjenu državnog statusa, odnosno istupanje iz Srbije i Crne Gore. Odluka o istupanju iz Srbije i Crne Gore donosi se nakon referenduma. Zakon o referendumu donosi država članica vodeći računa o međunarodnim priznatim standardima.“ (član 25)

2006.godina obilježena je referendumom Crne Gore, na kojem se 55,5 % građana izjasnilo za samostalnu CG, koja je 19.oktobra 2007. donijela Ustav nezavisne Crne Gore. Srbija se nakon referenduma, konstituisala kao samostalna država i usvojila Ustav donesen 30.septembra, potvrđenog na referendumu građana od 28. i 29. oktobra 2006. godine.

Kroz svoju historiju u svom političkom sastavu Republika Srbija „...ima Autonomnu pokrajinu Vojvodinu i Autonomnu pokrajinu Kosovo i Metohija. Suštinska autonomija Autonomne pokrajine Kosovo i Metohija urediće se posebnim zakonom koji se donosi po postupku predviđenom za promenu Ustava.

Nove autonomne pokrajine mogu se osnivati, a već osnovane ukidati ili spajati po postupku predviđenom za promenu Ustava. Predlog za osnivanje novih ili ukidanje, odnosno spajanje postojećih autonomnih pokrajina utvrđuju građani na referendumu, u skladu sa zakonom.“(član 182.)

Kosovo, danas djeluje kao samostalna država sa svojim institucijama i međunarodnim priznanjima od strane većine država, iako je Srbija odlučna u njihovom nepriznavanju.

5.2.2 Demokratski kapaciteti Srbije

Srbija je prema ocjeni *Freedom House- Nation in Transit 2018*, polukonsolidovana država. Imajući uvid u historijske događaje srpska demokratska transformacija i sama tranzicija počela je padom režima Slobodana Miloševića, u oktobru 2000.godine, koji je ostavio mnoge tragove koji su blokirali tranziciju i sam napredak države. Osnovne demokratske vrijednosti, čiji stepen otvorenosti pokazuje kakav je i koliki učinak demokratski ustanovljenih organa vlasti i institucija u Srbiji je prema Vladisavljeviću sljedeći:

"... politički život se uglavnom odvija izvan formalnih pravila igre, kao što su ustav i zakoni, osim kada se radi o izborima i osnovnim slobodama građana. Vladavina prava ne stanuje ovde, a neformalne ustanove, kao što su klijentelizam i korupcija, dominiraju. Izvršna vlast dominira svim aspektima političkog života, ignoriše ustav i zakone i poigrava se zakonodavnim telom i pravosuđem, kao i novouspostavljenim regulatornim agencijama. Prirodno, ovakvo stanje proizvodi političku nestabilnost, usporava ekonomski razvoj i negativno utiče na dugoročne perspektive demokratije u zemlji. (Vladisavljević, 2011:204)

Ustav definira Srbiju kao državu srpskog naroda i svih građana koji u njoj žive. Prema popisu stanovništva iz 2011. godine, stanovništvo se uglavnom sastoji od etničkih Srba (83,3%). Sadašnji politički sastav Srbije određen je vladavinom jedne političke stranke na nacionalnoj i pokrajinskoj razini, ali i u većini jedinica lokalne samouprave. Parlamentarni izbori u aprilu 2016. ocijenjeni su kao slobodni i konkurentni, ali sa pristrasnom medijskom informiranošću. Civilno društvo ima slab uticaj na javne politike, budući da tijela vlasti neredovito održavaju javne rasprave i konsultacije o nacrtu zakona i prijedlozima politike.

Problemi koji uzrokuju stagniranje u oblasti demokratskih kapaciteta i samog političkog pluralizma, proizilaze iz nacionalizma koji je zadržan u vladajućim političkim partijama, zasnovanog u političkim programima stranaka na području Srbije. Drugi problem je autoritarni politički poredak, kojem je pogonska snaga nacionalizam. Na političkoj sceni prevladava liderski tip partija, gdje su vođe stranke i njihova riječ nepobitne. Ujedno, ratno socijalno okruženje nije nimalo povoljno tlo za demokratsku političku kulturu, jer se i danas, Srbija sučava sa posljedicama ratnih dešavanja i prošlošću koja je određuje u mnogim segmentima. Nizak nivo opće kulture i političke kulture dominira kako stranačkim sistemom tako i javnim mjenjem u ovoj državi Zapadnog Balkana, posebno kada je riječ o strankama u vlasti i onim u opoziciji. Slabe države proizvode slaba društva, pa je to slučaj i u Srbiji. Odsustvo liberalnih vrijednosti i principa individualnosti i autonomije, nerazvijeno civilno društvo koji su već dugo u sjenkama nekih ideologija na političkoj sceni, otežava razvoj

demokratskog sistema. Srbiju određuje i velik građanski deficit u pogledu poštovanja vladavine prava, a posebno u odnosu na uvažavanje i zaštitu ljudskih prava građana, jer model podaničkog ponašanja je dominirao nad obrascem građanina, koji od države i njenih institucija zahtjeva uslugu i odgovornost iz razloga što se izdržavaju od njihovih poreza.

Organizirani kriminal i nasilje je također nepovoljni faktor srpske svakodnevnice. Samo dejstvo organiziranog kriminala očigledno je u privrednom sferi, ali njegova povezanost i sa politikom i državom ozbiljno ugrožava mogućnost funkcionisanja demokratskih načela.

U slabim državama „... institucije ne funkcionišu na zadovoljavajući način ili uopće ne funkcionišu. One, dakle, ne uspjevaju da isporuće odgovarajuća „politička dobra" svojim građanima. U ta politička dobra se standardno ubrajaju bezbednost, vladavina prava, monetarni i bankarski sistem, školske i obrazovne institucije, zaštita životne sredine i civilno društvo." (Stojković u Zgodić 2015: 137)

Kroz izvještaj *Freedom House* i njihovu demokratsku ocjenu Srbije zaključujemo da su ove karakteristike zastupljenje u njenom djelovanju. Izvještaj za 2018. godinu govori da su se neki pokazatelji kao što je nacionalno demokratsko upravljanje, izborni proces, civilno društvo i nezavisnost medija pogoršali u odnosu na period od 2014.godine. Razlozi su upravo u autoritarnom političkom vodstvu i dominaciji jedne političke opcije. Nepostojanju alternativa u društvu koje će poboljšati situaciju u zemlji. Zanimljivo je to, da se mnogi pozivaju na reforme koje trebaju da dođu sa pokušajem ulaska u EU, jer poznata je već činjenica, da sa ovakvom demokratskom ocjenom mnogo toga aktuelni političari treba da promjene i uključe u reforme, ne samo odnos prema Kosovu ili dobre odnose sa susjedima, nego i saradnju sa Haškim tribunalom. Prvenstveno je neophodno uočiti ove probleme predstavljene u *Tabeli 3.* i revidirati dominaciju izvršne vlasti nad ostalim granama vlasti, široko rasprostranjeni klijentelizam i korupciju, odnosno rješavanjem pitanja koja će donjeti zadovoljavanje osnovnih potreba građana.

	2014	2015	2016	2017	**2018**
NACIONALNO DEMOKRATSKO UPRAVLJANJE	3.75	3.75	4	4,25	**4.50**
IZBORNI PROCES	3.25	3.25	3.25	3.5	**3.5**
CIVILNO DRUŠTVO	2.25	2.25	2.25	2.25	**2.50**
NEZAVISNOST MEDIJA	4	4.25	4.5	4.5	**4.75**
LOKALNO DEMOKRATSKO	3.5	3.5	3.5	3.5	**3.75**
UPRAVLJANJE PRAVOSUDNI OKVIR I NEZAVISNOST	4.5	4.5	4.5	4.5	**4.5**
KORUPCIJA	4.25	4.25	4.25	4.25	**4.25**
DEMOKRATSKA OCJENA	3.64	3.68	3.75	3.82	**3.96**

Tabela 3. Osnovni demokratski pokazatelji za Srbiju od 2014-2018.godine

Izvor: Freedom House; Nation in Transit 2018, Serbia

Objašnjenje: Ocjene su zasnovane na skali od 1-7, gdje 1 predstavljala najviši nivo demokratskog napretka a 7 najniži. Demokratska ocjena proizilazi iz sumiranja pojedinačnih kategorija koje su praćene u određenoj godini.

Demokratsko nacionalno upravljanje pogoršano je radi centralizacije vlasti u rukama sadašnjeg predsjednika Aleksandra Vučića, koji je na izborima održanim u aprilu 2017.godine osvojio 55,5 % glasova. Iako su prisutni zastoji u vladi zbog volje političkih stranka i njihovih interesa valja naglasiti da je Srbija postigla napredak kada je u pitanju proces pristupanja EU gdje je u toku promatranog perioda otvoreno ukupno 16 poglavlja a dva zatvorena. Dodatno pitanje koje je u kontekstu EU jeste normalizacija odnosa sa Kosovom, gdje novi politički događaji otežavaju situaciju. Kosovo je formiralo svoju vojsku i uvelo dodatne takse na robu iz Srbije i BiH i samim tim prekršilo odredbe Cefta i SSP.

Izborni proces se redovito provodi i ispunjava demokratske kriterije, kako bi se uvažila volja naroda. Predsjednički izbori održani su 2. aprila 2017.godine, gdje se prema službenim

izbornim rezultatima Državnog izbornog povjerenstva, odazvalo 54,34 posto. Također, izbori za zastupnike Skupštine grada Beograda značajni su iz ugla izbora i izbornog sistema, iako nisu u pitanju bili izbori na nacionalnom nivou. Njihov značaj se ogleda u ekonomskom značaju ali i zbog političkog uticaja na nacionalni nivo. Pobjedu je ostvarila lista „Aleksandar Vučić- Zato što volimo Beograd“ sa osvojenih 44,96%. Stranke koje su prošle cenzus su još: ona predvođena bivšim gradonačelnikom Draganom Đilasom, koga su podržali Pokret slobodnih građana i Narodna stranka, sa 18,95% glasova, predsjednik opštine Novi Beograd Aleksandar Šapić sa nešto manje od 9,01% glasova i SPS-JS (Koalicija Socijalistička partija Srbije- Jedinstvena Srbija) sa 6,13%. Manjkavosti i nepoštovanja demokratskih standarda, bilo je prisutno i na ovim izborima. Kršenje izbornih pravila, dogodilo se na lokalnim izborima u Pećincima, u decembru 2017. godine gdje po prvi put od 2000. godine nije bilo dozvoljeno nezavisno posmatranje izbora na bilo kojem nivou. Pored toga, zapaženo je vođenje nezvanične evidencije glasanja. Sa više strana su bile optužbe o kršenju tajnosti glasačkog procesa. Na svim izborima na lokalnom nivou ubedljivom većinom pobjedila je Srpska napredna stranka.

Ocjena civilnog sektora jeste rezultat lošeg odnosa prema građanskom društvu, posebno prema onima koji imaju kritički stav prema vladajućoj eliti. Iako je povećan aktivizam i izražavano nezadovoljstvo nekih velikih promjena nema. Trenutno u Srbiji ima oko 22.000 organizacija civilnog društva (registrirane kao zaklade, udruge). Broj sindikata u Srbiji je oko 26.000. Srbija je rangirana kao zemlja s najvećim brojem takvih organizacija u Europi,što ne doprinosi razvoju ovog demokratskog pokazatelja. Organizacije civilnog društva u Srbiji su sočene sa pritiscima i prijetnjama zbog izvještavanja. Primjera radi, festival „Mirdita, dobar dan!“ (Mirëdita, dobar dan!), koji su od 30. maja do 2. juna 2018. organizovale Inicijativa mladih za ljudska prava i Građanske inicijative. Organizatori događaja su se suočili sa prijetnjama od strane parlamentarne Srpske radikalne stranke, koja je na dan otvaranja festivala pokušala da ga zaustavi, ali je zaustavljena od strane policije. Vlasti nisu reagovale povodom pretnji.

Učešće organizacija civilnog društva u procesu evropskih integracija nastavljen je preko Nacionalnog konventa o Evropskoj uniji (NKEU), koji broji preko 700 članica i radne grupe koje pokrivaju svako pregovaračko poglavlje u pregovorima Srbije sa EU. U nekoliko uspješnih primjera saradnje mogu se ubrojati sastanak koji je Radna grupa za poglavlje 35 imala sa predsjednikom Republike Aleksandrom Vučićem 31. marta 2018. povodom unutrašnjeg dijaloga o Kosovu, kao i sastanci Radnih grupa za poglavlja 23 (Pravosuđe i

osnovna prava) i poglavlje 35 sa premijerkom Anom Brnabić 5. septembra iste godine. Podaci koje je izdvojila Kancelarija za saradnju sa civilnim društvom pokazuju da je u Planu rada Vlade za 2018. godinu postoji 91 propis i strateški dokument od značaja za organizacije civilnog društva, a koje su za donošenje u ovoj godini predložili sama Kancelarija, ministarstva i posebne organizacije. U odnosu na ukupan broj predloženih propisa, ovo čini mali procenat. U Zakonu o budžetu Republike Srbije za 2018. godinu predviđeno je oko 12 miliona dinara više za organizacije civilnog društva u tekućoj godini, a cjelokupno povećanje odnosi se na projekte u oblasti zaštite životne sredine, dok je Kancelariji za saradnju sa civilnim društvom budžet umanjen za oko 3 miliona dinara.

Nezavisnost medija od strane vlade još uvijek nije zaživjela. Napadi na medije i politički pritisak prisutni su praksi još od 2014.godine. Prema podacima Nezavisnog udruženja novinara Srbije, u posmatranom periodu dogodili su se napadi na novinare, dok od početka 2017. godine ovaj broj iznosi 57. Od toga su 4 napada bili fizički napadi na novinare. Iako je osigurana Ustavom Srbije, sloboda medija je na vrlo niskoj razini i u kontinuiranom padu posljednjih godina, gdje je zabilježeno 93 slučaja napada i pritisaka na novinare, a da je malo njih procesuirano. Od 2016. zabilježeno je 70 slučajeva pritisaka i napada na novinare od javnih dužnosnika, odnosno političkog pritiska koji u mnogo slučajeva osporava transparetnost izvještavanja.

Kvalitet srpskog lokalnog demokratskog upravljanja se pogoršao u posljednjih nekoliko godina, a kao glavni razlog se navodi dominacija SNS na lokalnoj razini, gdje u svojoj vlasti ima 157 od 170 općina. Lokalne demokratije u Srbiji nastavljaju da se suočavaju sa izazovima. Primjer problema lokalne samouprave gdje je evidantan uticaj vodeće političke partije jeste april 2018., kada je predsjednik opštine Paraćin Saša Paunović uputio pismo Vijeću Evrope, žaleći se na pritiske kojim je podvrgnuta njegova općina, jedna od malobrojnih u kojima na vlasti nije Srpska napredna stranka. Nadzorni odbor Kongresa lokalnih i regionalih vlasti Vijeća Evrope uključilo je Paunovićevo pismo u agendu svog sastanka u Istanbulu 28. juna 2018. Paunović je prisustvovao sastanku, zajedno sa Nebojšom Zelenovićem, gradonačelnikom Šapca, jedinog grada u Srbiji kontrolisanog od strane opozicije. Takođe ih je podržala još jedna opoziciona općina, Čajetina, kao i 400 odbornika u lokalnim skupštinama iz više od 100 opština. Prije toga, održan je sastanak između Paunovića i premijerke Brnabić, na kome je izražena „dobra volja“, ali nije bilo izveštaja o daljem napretku. Lokalne vlasti Srbije imaju ogromne dugove, koji su iznosili 4 posto BDP-a Srbije.

Pravosudni okvir i njegova nezavisnost jedan od su od najbitnijih koraka ka pridruživanju EU. Iako su vlasti opredjeljeni za reforme i uređenje ovog sistema, u njemu je još uvijek očit politički uticaj i pritisci. Ujedno, sistemski zakoni se donose sporo i bez odgovarajuće procjene prioriteta, ili se čak donosi brzo (tzv. hitna procedura) bez poštovanja propisanog postupka kao forme zakonskog akta. Isti zakon se po nekoliko puta mijenja a nagomilani zakoni su neusklađeni. Organizovanje javnih rasprava sa udruženjima, sindikatima, nevladinim organizacijama i građanima izostaje. Srbija je prema indexu Svjetskog ekonomskog foruma, nalazi na 118. od 137. jurisdikcija svijeta u smislu nezavisnosti. Anonimno istraživanje sprovedeno uz pomoć Centar za slobodne izbore i demokratiju, sprovedeno na osnovu stavova 1.585 sudija, koja je ocijenila su glavni problemi u radu nedovoljna nezavisnost i nedovoljna kompetentnost. Pritisak na sudije su vršile kako sudske vlasti, odnosno više instance, tako i od strane politika, vlasti.

N1 u Srbiji informiše da „od strane drugih nosilaca vlasti pritisak je osetilo zbirno 27 odsto sudija, 18 odsto posredno i devet odsto otvoreno", navodi se u istraživanju. Dodaje se i da je nešto manji procenat sudija bio izložen pritisku od strane predsednika suda - zbirno 22 odsto, od čega 16 odsto prikriveno, odnosno raspitivanjem za predmet od strane predsednika suda, a šest odsto otvoreno, odnosno direktno"[9].

Praksa i empirija pokazuju da borba protiv korupcije nije imala poboljšanja, iako je korupcija jedan od tri glavna društvena problema sa kojim se susreću građani Srbije, pored nezaposlenosti i siromaštva. Broj uhapšenih radi korupcije se povećao, ali je korupcija prisutna u djelovanju i u institucijama. U Srbiji se očekuje da će proces usvajanja i provođenja pravne stečevine EU, koji je započeo 2014. godine, uticati na reforme. Na parlamentarnim izborima 2016. godine, građanski pokret koji ušao u izbornu trku na antikoruptivnoj platformi („Dosta je bilo") prošao je prag od 5% i ušao u parlament. Ipak, iako je naizgled došlo do odlučujućih poteza u borbi protiv korupcije, u vezi sa zvaničnim početkom pregovora zemlje sa EU, vlasti u Srbiji nastavljaju da odgađaju važne tehničke radnje u borbi protiv korupcije koje podržava EU. Korupcija je zastupljena u okviru političkih partija, ali i institucijama koje građanima pružaju osnovne usluge, poput zdravstva, administracije, policije.

[9] Beta, N1 Srbija (2017) „Društvo sudija Srbije: 44 odsto sudija trpelo pritisak";
http://rs.n1info.com/Vesti/a224632/Drustvo-sudija-Srbije-44-odsto-sudija-trpelo-pritisak.html
datum objavljivanja: 30.11.2017.god. pristupano u 04.02.2019.godine

Prema izvještaju „Corruption perceptions Index 2017“ Transparency International je Srbiju ocijenio ocjenom 41 od mogućih 100 koje predstavlja državu bez korupcije, te je pozicionirao na 77. mjesto od ukupno 180. zemalja.

5.3. KOSOVO KAO PROTO DRŽAVA

Jedan od glavnih izazova za Zapadni Balkan i dešavanja na ovom području su rješavanje statusa Kosova i odnosi sa Srbijom. Kosovu dodajemo atribut proto države, u procesu transformacije, kao državi koja je bila dijelom srpske državnosti i na osnovu njegovog neriješenog statusa. Proces transformacije Kosova ne zavisi samo od sopstvenih mogućnosti nego i od susjeda i međunarodne zajednice te njihovih napora. Značaj Kosova nije više ni u njegovom materijalnom ni geopolitičkom položaju, sada on više simolizirala ključnu ulogu u oživljavanju srpskog nacionalizma, i interese za albanske nacionaliste. 1999.godina, predstavlja ključnu godinu za kosovsko pitanje i za međunarodnu zajednicu. Sama intervencija međunarodne zajednice i njihove ambicije za izgradnju države pokazuju napore već skoro 20 godina da se riješi pitanje ovog postsocijalističkog „mjesta“, te da se transformiše u demokratsku, nezavisnu, slobodno tržišnu, multietničku državu. Pitanje Kosova i njegova nezavisnost podijelilo je međunarodnu zajednicu po pitanju priznavanja. Prva država koja je se opredjelila za priznavanje Kosova je Kostarika, zatim Afganistan i SDA, Francuska, Velika Britanija, Albanija i Turska. 115 država svijeta se izjasnilo o priznavanju Kosova i priznavanju njegove nezavisnosti.

Problemi sa kojim se susreće Kosovo slični su problemima svih država Zapadnog Balkana, još više istaknuti na značaju zbog njegovog specifičnog pitanja. Nepriznavanje njegove nezavisnosti i zategnuti odnosi sa Srbijom ograničavaju njegovo napredovanje. Priznavanje nezavisnosti i integrisanje Kosova u međunarodne organizacije poput UN, UNESCO, Interpol, Srbija blokira uz jaku podršku Rusije u Vijeću sigurnosti UN. Zbog tih poteza i politike nepriznavanja, Priština ostvaruje institucionalnu integraciju sa Albanijom, gdje se u septembru 2017. postigao sporazum u vezi zajedničkog pomoćnog fonda za diplomatska zastupanja Kosova u Evropi. Vlade Kosova i Albanije rade na uspostavljanju zajedničkog ekonomskog i energetskog tržišta.

Evropska unija u dijalogu o normalizaciji odnosa između Kosova i Srbije vidi značajan dio svoje strategije proširenja na Zapadnom Balkanu. On je postavljen kao preduslov za ulazak u EU. Napredovanje Kosova je složenije, posebno zbog nepriznavanja kosovske nezavisnosti

od strane pet država članica EU. Srbija na drugoj strani ima otvoren put ka članstvu, ukoliko uspije da postigne potpun sporazum o normalizaciji sa Kosovom. Što se za sada čini mnogo dalekim.

Historijske činjenice su u slučaju Kosova najvažniji segment određivanja kao proto države, u smislu tipova zemalja u transformaciji. Njegova postojanost unutar državnosti Republike Srbije kao automne pokrajine rezultirala je odvajanjem i željom za nezavisnošću. Kao i u ostalim tako i na kosovskom primjeru pozabavit ćemo se demokratkim kapacitetima koji su slabi baš kao i u prethodnim zemljama Zapadnog Balkana. Socio-ekonomskim aspektima ćemo se kolektivno pozabaviti na primjerima sve tri zemlje nakon razmatranja Kosova i Hrvatske.

5.3.1. Historijski background

Po Ustavu SFRJ iz 1974.god., Kosovo i Vojvodina su definisane kao autonomne republike i bile su konstitutivni elementi Srbije. Pokušaj da se Kosovo proglasi nezavisnim od Srbije, odnosno punopravnom republikom unutar SFRJ, u junu 1990, kada je 114 od 180 poslanika kosovske skupštine glasalo za nezavisnost, Srbija i SFRJ su ga proglasile ilegalnim. Na tajnom sastanaku na Kočaniku kojeg je organizovalo 111 poslanika, 7. septembra, proglašena je nezavisna Republika Kosovo. Nakon ovog događaja podignute su optužnice od strane Srbije.

Referendum o suverenitetu Kosova desio se septembra 1991. godine, kada su poslanici skupštine Kosova, i dalje pružali otpor naporima srpskih vlasti da njihovu odluku proglase nelegalnom. Na referendum je izašlo 87% birača albanske narodnosti koji su glasali za nezavisnost. Koaliciona vlada Kosova je formirana u oktobru i dobila je diplomatsko priznanje Albanije 22. oktobra iste godine. Prvi paralelni izbori su na Kosovu bili organizovani u maju 1992. godine. U to vrijeme, već su počeli ratovi oko nasljeđa bivše Jugoslavije, SFRJ je prestala da postoji, a četiri od njenih šest republika su proglasile nezavisnost. Nakon toga, 1992.godine slijedi ujedinjenje Srbije i Crne Gore.

Miloševićeva vlast nije dopuštala razvoj paralelnih institucija na Kosovu, gdje je provodila teror, zbog čega je vođa kosovskih Albanaca, Ibrahim Rugova, tokom 1990-ih bio poznat po zagovaranju mirnog otpora režimu Slobodana Miloševića.

Vijeće sigurnosti UN usvaja Rezoluciju 1199, u septembru 1998.godine kojom se od Srba i Albanaca traži da obustave borbe i otpočnu pregovore, a u oktobru akcija NATO alijanse sa vazdušnim napadima je već postala izvjesna, dok delegacija predvođena specijalnim

predstavnikom SAD, Ričardom Holbrukom, dolazi u Beograd, u posljednjem pokušaju da ubijedi Miloševića da prihvati Rezoluciju 1199. 13. oktobra 1998. sporazum je postignut i odložena vojna intervencija NATO. Nakon eskalacije sukoba, ratni zločini i zločini protiv čovječnosti od strane jugoslovenskih snaga (Vojska Jugoslavije i jedinice policije, kao i paravojnih jedinica) na Kosovu bili su fokus međunarodne pažnje od početka NATO bombardovanja 24. marta 1999. godine. Civili su bili meta ratnih zločina i drugih kršenja međunarodnog humanitarnog prava od samog početka sukoba na Kosovu, odnosno od januara 1998. godine.

Promjenom Miloševićevog režima, uspostavljanjem nove vlasti i vlade, radi se na prekidu vatre i zaoštrenih odnosa ovih teritorija. Pregovori koji su bili u fokusu nastojali su formalizirati odnose Prištine i Beograda, pa su tako u Beču su održani prvi direktni pregovori najviših zvaničnika vlasti o statusu Kosova, koje je vodio Marti Ahtisari. Predsjednik Srbije, Boris Tadić, i premijer, Vojislav Koštunica, koji su se zauzeli za široku autonomiju Kosova kao kompromisno rješenje za budući status Pokrajine, a kosovski zvaničnici, Fatmir Sejdiu i Agim Čeku, za nezavisnost i da Kosovo što pre prije postane država.

3. april 2007.godine, Marti Ahtisari, na sjednici Vijeća sigurnosti UN predstavio je svoj prijedlog riješenja (poznat kao Ahtisarijev plan) za status Kosova kojim se predviđa nezavisnost Kosova uz međunarodni nadzor.

17. februar.2008. predstavlja jedan od najvažnijih datuma u novijoj historiji Kosova, kada je skupština Kosova usvajila Deklaraciju o nezavisnosti, na koju su reagovale SAD, dok je Rusija oštro osudila ovu jednostranu odluku poštujući teritorijalni integritet Srbije. Povlaćenjem srpske vojske, vlast na Kosovu preuzela je međunarodna zajednica, a bivša se srpska pokrajina od tada pa do danas nalazi pod protektoratom međunarodne zajednice, gdje se pregovorima i sporazumima radi se na normalizaciji odnosa i unutrašnjeg dijaloga između Srbije i Kosova.

5.3.2. Demokratski kapaciteti Kosova

Prema Ustavu Kosova, država i njena ustavna tijela, predsjednik, vlada, sigurnosne snage, imaju nadležnost nad pravosudnim, sigurnosnim snagama i ustanovama, uz dužnost saradnje sa međunarodnim tijelima i djelovanje u skladu sa kosovskim međunarodnim odgovornostima. Rezolucijom Vijeća sigurnosti UN 1244, vojno-tehničkim sporazumom između NATO-a i Savezne Republike Jugoslavije i Srbije, na kosovskom teritoriju djeluju NATO snage (KFOR) kako bi doprinjele sigurnom okruženju te spriječile sukobe.U promatranom periodu, vlada Kosova je također oformila i vojsku Kosova čime su se zaošrili

odnosi sa Srbijom. EULEX, misija EU za vladavinu prava sprovodeći svoje autoritativne ovlasti radi na istragama, presuđivanju i izvršenju slučajeva ratnih zločina, terorizma, organiziranog kriminala, korupcije, međuetničkih zločina, i teških kaznenih djela.

Politički predstavnici Kosova i Srbije potpisali su 19. aprila 2013. tzv. Bruxelleski sporazum kako bi integrirali općine s većinskim srpskim stanovništvom u pravni sustav Kosova, istovremeno štiteći njihovu autonomiju. Sporazum je otvorio put za okončanje paralelnih struktura i ozdravljenje raskola između srpskog i albanskog stanovništva na Kosovu. Uspjeh je još uvijek upitan jer se Srbi osjećaju diskriminirano službenom politikom. U januaru 2017. Srbi na sjevernom Kosovu nastavili su odbijati izričito priznanje sporazuma o državnosti Kosova i kršenje ustava Srbije.

Javna uprava ove države ima mnogo nedostataka, gdje se kao prvo ističe da su institucije politizirane te da nemaju odgovornosti. Kroz demokratsku ocjenu *Fredoom House* za 2018.godinu, kroz izvještaje koji su korišteni i kroz analizu prethodne dvije zemlje Zapadnog Balkana, u *Tabla 4.,* može se uočiti da je korupcija jedan od glavnih problema kosovskog društva, koji je, valja istaći bio prisutan i prije proglašenja nezavisnosti ali i u periodu poslije. Sa ovim problemom Kosovo se mora suočiti prvenstveno radi građana ali zbog uvjeta ulaska u EU. Iako su uvedeni zakoni protiv korupcije njihovo djelovanje i provedba u praksi je otežana i dalje problematična. Kosovski zakon još uvijek ne uključuje nikakav mehanizam za automatsku suspenziju ili razrješenje dužnosnika koji su optuženi ili osuđeni za korupciju.

Kosovske institucije su ostvarile napredak u unapređenju sektora vladavine prava, pokazujući povećanu sposobnost da nezavisno rješavaju izazove u oblasti vladavine prava, iako još uvijek ne odgovaraju efikasno na kontinuirane probleme političkog miješanja i korupcije, čije miješanje ostavlja negativan trag na uspjehe ostvarene u ostalim oblastima. Nezavisnost sudstva je istaknuta, u smislu da je narušena od strane političkih vlasti. Sporazum iz Bruxellesa također je doveo do povećanja zapošljavanja sudaca i tužitelja kosovskih Srba. Ono što ostaje sporno je političko miješanje koje se ogleda u činjenici da vlada određuje proračun sudova te da se o zatvorenim sudskim predmetima raspravlja u Narodnoj skupštini. Problem koji se ističe u pravosudnom sektoru je i diskriminacija manjina od strane pravosudnog sistema. Prema podacima Europske komisije i Odjela za statistiku Kosovskog pravosudnog vijeća sudovi su opterećeni nerješenim predmetima. Primjera radi, u 2013.god., 466.255 postojećih predmeta do se taj taj broj samo znatno smanjio u 2016.god., 440.627 predmeta. Kršenje prava, nasilje u porodici te zločini iz mržnje nad etničkim manjinama često prolaze nekažnjeno, zbog nedostatka sredstava i političkog uplitanja.

	2014	2015	2016	2017	**2018**
NACIONALNO DEMOKRATSKO UPRAVLJANJE	5.50	5.50	5.50	5.50	**5.50**
IZBORNI PROCES	4.75	4.75	4.75	4.75	**4.50**
CIVILNO DRUŠTVO	3.75	3.75	3.75	3.75	**3.75**
NEZAVISNOST MEDIJA	5.75	5.50	5.25	5.00	**5.00**
LOKALNO DEMOKRATSKO UPRAVLJANJE	4.75	4.75	4.50	4.50	**4.50**
PRAVOSUDNI OKVIR I NEZAVISNOST	5.50	5.50	5.75	5.50	**5.50**
KORUPCIJA	6.00	6.00	6.00	5.75	**5.75**
DEMOKRATSKA OCJENA	5.14	5.14	5.07	4.96	**4.93**

Tabela 4. Osnovni demokratski pokazatelji za Kosovo od 2014-2018.godine

Izvor: Freedom House; Nation in Transit 2018, Kosovo

Objašnjenje: Ocjene su zasnovane na skali od 1-7, gdje 1 predstavljala najviši nivo demokratskog napretka a 7 najniži. Demokratska ocjena proizilazi iz sumiranja pojedinačnih kategorija koje su praćene u određenoj godini.

Kada je u pitanju cvilno društvo, vlada je izrazila spremnost da se uključi u civilno društvo te da dopusti njegovo inkorporiranje u političke procese. Civilne organizacije se aktivno bave pitanjima koji su od bitnog značaja za građane Kosova i za političke procese. Pitanja i praćenje područja evropskih integracija, reforme javne uprave i funkcionalni pregled institucija koje provode vladavinu prava samo su neka područja interesovanja. U 2015.godini je evidentirano oko 8.000 nevladinih organizacija, odnosno organizacija civilnog društva, i to većina njih na području Prištine. U pogledu finansiranja, mnoge organizacije civilnog društva su premale da bi mogle da privuku sredstva EU koja su povećana prema ovom sektoru. Nevladine organizacije i interesne skupine razvijene od 1999., godine iako usredočene na socijalne, ekonomske i ekološke probleme, slabe su i rascjepkane i još uvijek pod uticajem

većih političkih stranaka. Sindikati su neučinkoviti i ovise o vladi, dok prisutna siva ekonomija stavlja mnoge radnike van okvira sindikata.

Decentralizovana teritorijalna organizacija prema kojoj se javne ovlasti i procesi donošenja odluka rješavaju na najbližoj razini za njene građane uspostavljena je Ustavom Kosova. Općine su ustanovljene kao djelotvorne jedinice lokalne samouprave nad kojima institucije na višim instancama ne mogu vrštiti pritisak i nemaju ovlaštenja, sem sudova.

Međutim, finansiranje je i dalje ostaje problem ove razine vlasti na Kosovu jer općine još uvijek nemaju dovoljno sredstava i resursa da ispune svoju ulogu u političkom sistemu Kosova. Većina sredstava za rad općina dolazi iz središnje vlade u obliku bespovratnih sredstava. Tokom prethodne fiskalne godine, vlastiti resursi općina iznosili su manje od 20 posto njihovog proračuna, pokrivajući samo 80 milijuna eura (99 milijuna dolara) od ukupnog proračuna od 421 milijuna eura (522 milijuna dolara).

Izborni sistem i samo provođenje izbora kao jednog od demokratskih pokazatelja nije dovedeno u pitanje. Kosovo je u 2017.godini imalo intenzivnu izbornu godinu, gdje su održani vanredni parlamentarni izbori i opštinski izbori u junu i oktobru. *Freedom House* je poboljšao ocjenu izbornog sistema sa 4.75 na 4.50 zbog rada Centralne izborne komisije u provedbi dvije izborne kampanje bez većih incidenata i djelotvornim pružanjem adekvatnih pravnih lijekova. Poduzeli su značajne napore kako bi osigurali da se oba izbora održavaju na slobodan, konkurentan i transparentan način. Oni su uspjeli u velikoj mjeri, iako su se pojavili određeni problemi u pogledu političkog pritiska u područjima naseljenim Srbima, navodi *Freedom House.*

Kosovski medijski sektor može se smatrati dobro uspostavljenim pluralističkim načelima. Sumnje u pogledu profesionalnosti i stvarne nezavisnosti online medija, koji sve više postaju glavni izvor informacija za kosovsko stanovništvo i oni često ne prate adekvatne procese verifikacije prije objavljivanja. Nedostatak transparentnog objavljivanja i dalje je najveći problem za većinu profesionalnih novinara koji rade u tradicionalnim medijima.

Demokratija na Kosovu je u zastoju, gdje se slabosti vlade najbolje očituju na nemogućnosti da prevaziđu unutrašnju napetost u zemlji. Na političkoj sceni dominiraju nacionalne stranačke elite, prisutni su oštri stavovi vlade i opozicije sa vrlo ograničenom ulogom ne-članova u stranačkim poslovima, ograničenom izravnom ulogom članova stranke u donošenju odluka, nedostatkom stranačkih frakcija, slabim utjecajem unutar skupina od strane funkcionalnih skupina poput onih žena, mladih i penzionera, nedostatak povezanih

organizacija, hijerarhijski unutrašnji poredak, jednostavni organizacijski obrasci. Stranke su institucionalizirane, ali nemaju široko članstvo. Društveni i ekonomski uspjeh u velikoj je mjeri povezan s odanošću stranaka.

5.4. REPUBLIKA HRVATSKA U OKVIRU TRANZICIJSKIH DRŽAVA

Hrvatska spada u skupinu zemalja koje su bile obuhvaćene tzv. trećim svjetskim valom demokratizacije. Kao jedna od država koja je bila u sastavu SFRJ njena tranzicija podrazumjevala je prelazak iz komunističkog režima u demokratski politički poredak. Historijsko-političke okolnosti među kojima su u prvom redu ratna dešavanja, doprinjela su da se područje Balkana, uključujući i Hrvatsku određuje kao „ derailed transition“, gdje se davalo prvenstvo tvorbi nacionalne države, nasuprot demokratskim promjenama te teškom naslijeđu komunizma i privrednoj zaostajalosti. Mirjana Kasapović navodi da je rat tranzicijske procese u zemlji učinio drugorazrednim, jer su tvorba i odbrana novonastale države zadobile jednoznačajnu prednost u odnosu na preobrazbu političkog i društvenog života, a da se Hrvatska često premještala iz tranzicijskih u ratne studije, gdje rat nije samo značenjski nadvisio tranzicijske procese, nego ih je učinio neprozirnim. (Kasapović, 2001: 16)

Nasuprost tranziciji i njenim karakteristikama, Hrvatska je u pogledu svojih vanjskopolitičkih ciljeva od svih zemalja koje je EU u svojoj strategiji označila Zapadnim Balkanom jedina ispunila uvjete i postigla zadane ciljeve. Trenutno ova država se nalazi u okviru EU i NATO-a. Ono što je evidentno je da njena tranzicija još uvijek nije završila, jer prilagođavanje novim ekonomskim i političkim tokovima podrazumjeva novu konsolidaciju i implementaciju novih strategija.

5.4.1. Historijski background

Prethodne zemlje Zapadnog Balkana i njihov historijski kontekst razmatrali smo u okviru Jugoslavije u čijem je sastavu i Hrvatska dobila današnje granice. Nakon smrti Josipa Broza Tita pojedina republička vodstva, posebno u Srbiji i Crnoj Gori, su iskazala nezadovoljstvo, te su se otvoreno zalagali za preustroj Jugoslavije, prvo na jugoslavenskoj unitarističkoj i centralističkoj, a početkom 1990-ih i na velikosrpskoj osnovi. Otpor su pružili u Hrvatskoj i Sloveniji i tražili preustroj države na konfederalnoj osnovi. Sukob te dvije strane doveo je u prvoj polovici 1990-ih do otvorene agresije Srbije, Crne Gore te federalne vojske (JNA) na Sloveniju (1991), Hrvatsku (1991–95) i Bosnu i Hercegovinu (1992–95).

Prvi višestranački izbori održani su u aprilu i maju 1990.godine i na njima je pobjedila Hrvatska demokratska zajednica, stranka koja je obećavala odbranu nacionalnih interesa. Franjo Tuđman je u Saboru izabran za predsjednika. Novi Ustav je donosen 22.12.1990.godine dok je nakon referenduma 19.5. 1991.godine usvojena Deklaracija o proglašenju suverene i samostalne Republike Hrvatske. Kada je u pitanju Jugoslavija i njeno pitanje, Hrvatska je 8.10.1991.godine donijela Odluku o raskidu državnopravnih saveza s ostalim republikama i pokrajinama SFRJ kao cjelinom. Dezintegracija SFRJ dovela je do novih događaja koje će područje Balkana odrediti i u historijskom i u političkom smislu. 1991. godinu su obilježili oružani sukobi u kojoj je učestvovala i hrvatska strana. U rješavanje oružanih sukoba uključila se Europska zajednica koja je rješavanje jugoslavenske krize odpočela ralizirajući mirovnu konferenciju 1991., čija je Arbitražna komisija 7.12. 1991.godine donijela zaključak da je SFRJ u „procesu dezintegracije“ te da se priznaje nezavisnost jugoslovenskih republika u već postojećim granicama.

S tim u vezi, 15. 01. 1992. je priznata nezavisnost Hrvatske i Slovenije, a 22. 05. 1992. primljene su u Ujedinjene narode (UN).

Ključni akter hrvatske unutrašnje i vanjske politke u toku devedesetih godina bio je Franjo Tuđman koji je na parlamentarnim i predsjedničkim izborima u aprilu 1992. pobijedio i pod čijim je utjecajem uspostavljen polupredsjednički sistem vlasti. Vojna i politička zbivanja Hrvatske bila su povezana i sa teritorijom Bosne i Hercegovine. Granične sporove je imala sa Slovenijom, gdje je Sporazum o međunarodnoj arbitraži postignut 2009. godine.

U pogledu Europske Unije, kao srednjoeuropska i sredozemna zemlja u prijelaznom području prema Balkanu, Hrvatska je ključni vanjskopolitički cilj imala ulazak u Europsku Uniju. Taj put bio je otežan okolnostima kao što su primjedbe zbog nedovoljnog napretka u razvoju ljudskih prava i prava manjina, te optužbe za kršenje ratnog prava. Prigovori su dolazili i zbog nedovoljne saradnje s Međunarodnim kaznenim sudom za bivšu Jugoslaviju.

Ustavne promjene 2001.dovele su do napuštenja polupredsjedničkog sistema i smanjene su ovlasti predsjednika republike a ojačana uloga Sabora i vlade. Razdoblje 2000-tih obilježilo je poratnu demokratizaciju i intenzivnije aktivnosti radi pristupanja Europskoj uniji i Sjevernoatlantskomu savezu (NATO). Stratešku saradnju sa SAD-om i NATO-om Hrvatska je dodatno ojačala u maju 2000. pristupivši programu saradnje Partnerstvo za mir.

29. 10.2001.godine potpisan je Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju a zahtjev za članstvo je podnesen 21.2.2003. godine nakon postizanja dogovora od strane svih parlamentarnih stranaka. Status kandidata za članstvo Hrvatska je dobila 18. 6. 2004, a jedan o bitnijih vanjskopolitičkih ciljeva Hrvatska je ostvarila 1. 04. 2009, kad je postala članicom NATO-a. Pred kraj lipnja 2011. pristupni su pregovori formalno završeni te je 9. 12. 2011. potpisan Ugovor o pristupanju Hrvatske Europskoj uniji (na snagu stupio 1. 7. 2013). Na referendumu održanom 22. 1. 2012. dvije trećine birača (66,27%) dalo je glas za pristupanje Hrvatske Europskoj uniji.

5.4.2 Demokratski kapaciteti

Samim uvidom u ocjenu *Freedom House* (vidjeti tabelu 5) o demokratskim kapacitetima Hrvatske možemo uvidjeti da je ova država ulaskom u Europsku Uniju konsolidovala osnovna demokratska načela, te da se u većini pokazatelja, kao što su vladavina prava, civilno društvo te korupcija razlikuje od ostalih promatranih zemalja sa područja Zapadnog Balkana. Učešćem Hrvatske i drugih postjugoslavenskih država u procesima regionalne političke stabilizacije historijska opterećenja, uključujući i nedavna ratna nastoje da se prebrode i da se da na značaju realnim političkim mogućnostima regiona. Kada su u pitanju demokratski kapaciteti, ocjena *Freedom House* za 2018. godinu je ***3.75.*** Nacionalno demokratsko upravljanje je okarakterisano desničarskom strankom HDZ-om i manjim desničarskim strankama poput Hrvatska socijal-liberalna stranka, Hrvatski rast, Hrvatska kršćanska demokratska stranka.

Sa pogoršanjem najveće ljevičarske partije, SDP-a, počele su se pojavljivati brojne alternative. U Zagrebu je novoosnovana grupa Lijevi Blok pokazala dobre rezultate na lokalnim izborima u maju, predstavljajući koaliciju sastavljenu od nekoliko manjih lijevih formacija. Međutim, tokom cijele godine ove političke grupacije bile su premale i slabe da bi značajno utjecale na nacionalnu političku scenu. To se dijelom može pripisati činjenici da je cijela hrvatska politička scena u posljednjih pet godina desno orijentisana.

Susjedna Slovenija i Hrvatska već godinama su u sukobu oko graničnog spora zbog 19 kvadratnih kilometara mora u Piranskom zalivu, koji, što je najvažnije, omogućava pristup međunarodnim vodama. Dana 29. juna 2005. godine, ad hoc međunarodni tribunal u Hagu donio je odluku o graničnom sporu, čime je Slovenija dobila dio spornog područja. Hrvatska je odbila da prizna presudu, tvrdeći da je proces bio manjkav nakon što se pokazalo da je slovenački zvaničnik 2015. razmotrio slučaj sa članom arbitražnog odbora. Slovenija je 29.

decembra počela primjenjivati novi granični režim, što je dovelo do tenzija između dvije zemlje.

Kolaps prehrambenog giganta Agrokor ubrzao je političku krizu i preustroj vlade u proljeće i imao ogroman uticaj na sve aspekte hrvatske politike, ekonomije i društva, što je uzrokom manje ocjene u pogledu nacionalnog upravljanja u odnosu na prethodne godine.

Hrvatski izborni proces ocjenjen je 3.0 ocjenom sa komentarom da u 2018. godina nije bilježila neke značajne promjene, sem lokalnih izbora koji su održani u maju 2017.godine, i zvanična izlaznost bila je 35,1 %, u odnosu na 33 % na lokalnim izborima 2013. godine. Sprovedba odluke Ustavnog suda da se izborne jedinice trebaju mijenjati u roku od godinu dana, zbog toga što su one veoma neujednačene kao posljedica unutrašnje i vanjske migracije hrvatskih građana je ostala nedovršena. Hrvatski izbori za nacionalni sabor, jedinice lokalne i regionalne samouprave i predsjedništvo mogu se ocjeniti slobodnim i poštenim. Parlamentarne izbore 2015. godine pozitivno je ocjenila Organizacija za sigurnost i saradnju u Evropi (OSCE).

Sektor civilnog društva je u odnosu na ostale zemlje sa područja Zapadnog Balkana dosta razvijen. Hrvatski građani se ne suočavaju sa ograničenjima kada se organizuju u političke ili građanske inicijative. U Hrvatskoj postoji prilično jaka mreža organizacija civilnog društva. Lideri civilnog društva prijavili su manje direktnih napada od vlade nego što ih je bilo 2016; međutim, oni su primijetili da je sveukupna situacija nije poboljšana. Lideri civilnog društva smatrali su vladin pristup sektoru kao neosnovan, s retorikom koja se predstavila kao umjerena, ali nije pružila stvarnu podršku civilnom društvu, a umjesto toga umanjila je prijetnje i dopustila da se opasna ponašanja minimiziraju i legitimiraju. Glavni javni izvor finansiranja za organizacije civilnog društva u Hrvatskoj je Nacionalna zaklada za razvoj civilnog društva. Pored ovog izvora prihoda, NVO-i se marginalno oslanjaju na privatne donacije i, još važnije, na projekte koje finansira EU.

Reforma obrazovanja pokrenula je snažne proteste u 2017. HDZ, navodno pod pritiskom hrvatske moćne katoličke crkve i desničarskih lobističkih grupa, oklijevao je provesti reformu škole koja je formulirana pod ljevičarskom vladom. Vijeće Europske unije izdalo je preporuku da se reforma obrazovanja nastavi u skladu s prvobitnim ciljevima. Hrvatska je ratifikovala Istanbulsku konvenciju Vijeća Evrope i UN-a o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama. Sada se čeka njena implementacija i provedba u praksi. Za sada na tom polju nema nekih velikih pomaka.

Region Zapadnog Balkana je prema analizama karakterističan po političkom i ekonomskom uticaju na medije i njihov rad. U Hrvatskoj taj uticaj je evidentan u javnom servisu i političkim listovima. Sloboda izražavanja je Ustavom zagarantovana, ali povremeno podložna smetnjama. Iako u Hrvatskoj nisu zabilježeni nikakvi drastični slučajevi cenzure ili miješanja u masovne medije, uređivačka politika Hrvatske radiotelevizije ovisi o političkim strankama na vlasti. Kao rezultat toga, Hrvatska radiotelevizija ne samo da funkcionira kao javna radio-difuzna kompanija, već i promoviše politička pitanja koja su pogodna za sadašnju vladu. To je bilo očigledno u 2016. godini kada je, nakon što su stranke desnog centra pobijedile na parlamentarnim izborima, utjecaj konzervativno-desničarskih političkih komentatora znatno porastao. Online mediji postali su sve značajniji sektor informisanja. U 2017. godini 90,6 % hrvatskih korisnika interneta posjetilo je informativne web stranice - druga među zemljama EU, i znatno iznad prosjeka EU-a od 70,2 %. Izvori finansiranja neprofitnih medija su upitni i državna i EU sredstva su ograničena. Finansijske poteškoće su ugrozile postojanje privatnih medija i povećale njihovu zavisnost od pojedinačnih ekonomskih interesnih grupa, što je povećalo direktan i indirektan pritisak na novinare da podrede svoje izvještavanje interesima vlasnika.

Hrvatska je podijeljena na 576 jedinica lokalne i regionalne vlasti. Finansiranje jedinica lokalne samouprave kombinacijom vladinog finansiranja i lokalnog oporezivanja snažno je pogođeno najnovijom poreskom reformom, koja je stupila na snagu u januaru.

Iako ima parlamentarni sistem vlasti sa prilično stabilnom podjelom zakonodavne, izvršne i sudske funkcije, ta podjela ipak ne sprječava miješanje u sudske instance. Često se dešava da Ustavni sud (institucija ovlaštena za tumačenje i provođenje ustava) preinači sudske presude. Prema najnovijoj studiji Eurobarometra, 75% Hrvata nije imalo povjerenja u svoj pravni sistem. Javna percepcija nezavisnosti pravosuđa pala je tokom godine, padajući za 12 procenata između aprila i novembra, stavljajući Hrvatsku među dvije zemlje sa najlošijim učinkom u EU. Iako je pravosuđe u Hrvatskoj u osnovi nezavisno od političkih struktura, javna je percepcija da je pravosuđe još uvijek pod određenim političkim uticajem od političkih vlasti. Drugi problem se odnosi na korupciju u pravosuđu, iako pravosudni krugovi poriču da postoji značajan nivo korupcije u njihovom sektoru. Hrvatska ima veoma veliki broj sudija u odnosu na druge evropske zemlje. 41 sudija na 100.000 ljudi, što je druga najviša stopa u Evropi. Slično tome, Hrvatska ima 162 sudskog osoblja na 100.000 stanovnika, što je opet druga najviša stopa u Evropi. Krajem 2015. u pravosudnim organima je bilo 10.208 zaposlenih: 8.527 u sudovima i 1.681 u državnim tužilaštvima. Veliki broj sudija u hrvatskom pravosudnom sistemu nije rezultirao većom efikasnošću, jer je pravosuđe još uvijek

nedovoljno opremljeno kada je u pitanju IT i e-komunikacija, sudske procedure su vrlo komplicirane, zakoni se često mijenjaju i broj predmeta pred sudovima daleko nadmašuje evropski prosjek.

Hrvatska se nalazi negdje u sredini svih država članica EU u skladu s vremenom potrebnim za donošenje prvostepenih presuda u građanskim, privrednim i upravnim predmetima. Javni zvaničnici se redovno procesuiraju zbog korupcije. Centralno tijelo za procesuiranje takvih djela je USKOK (Ured za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminala) Ovo specijalizirano tijelo djeluje kao dio Državnog odvjetništva Republike Hrvatske. Do sada su istrage USKOK-a rezultirale suđenjima bivšem premijeru, zamjeniku premijera, zagrebačkom gradonačelniku, nekoliko visokopozicioniranih vladinih dužnosnika, lokalnim zvaničnicima, sportskim dužnosnicima. Nedostatak je da se ne izvršavaju mnoge presude. Bilo je i slučajeva kada je Vrhovni sud potvrdio presudu suda, a Ustavni sud je kasnije preinačio presudu na osnovu zaštite nekih temeljnih ustavnih odredbi.

	2014	2015	2016	2017	**2018**
NACIONALNO DEMOKRATSKO UPRAVLJANJE	3.50	3.50	3.50	3.50	**3.75**
IZBORNI PROCES	3.25	3.25	3.00	3.00	**3.00**
CIVILNO DRUŠTVO	2.75	2.75	2.75	2.75	**2.75**
NEZAVISNOST MEDIJA	4.00	4.00	4.00	4.25	**4.25**
LOKALNO DEMOKRATSKO UPRAVLJANJE	3.75	3.75	3.75	3.75	**3.75**
PRAVOSUDNI OKVIR I NEZAVISNOST	4.50	4.50	4.50	4.50	**4.50**
KORUPCIJA	4.00	4.00	4.25	4.25	**4.25**
DEMOKRATSKA OCJENA	3.68	3.68	3.68	3.71	**3.75**

Tabela 5. Osnovni demokratski pokazatelji za Hrvatsku od 2014-2018.godine

Izvor: Freedom House; Nation in Transit 2018, Croatia

Objašnjenje: Ocjene su zasnovane na skali od 1-7, gdje 1 predstavljala najviši nivo demokratskog napretka a 7 najniži. Demokratska ocjena proizilazi iz sumiranja pojedinačnih kategorija koje su praćene u određenoj godini.

5.5. Socio-ekonomski aspekti BiH, Srbije, Kosova i Hrvatske

DRŽAVA	BDP %	BDP/C	STOPA NEZAPOSLENOSTI	INFLACIJA
BIH	3.2	5561	34.75	1.5
SRBIJA	3.4	5992	12.9	2.4
KOSOVO	3.4	4068	30.7	3.2
HRVATSKA	2.3	15220	10.3	0.8

Tabela 6. Ekonomski pokazatelji u BiH, Srbiji, Kosovu u 2017/18 godini

Izvor: Trending Economics

Socio-ekonomski pokazatelji mnogo govore o stanju jedne države, te ukazuju na njene slabosti i nedostatke. Stanje ekonomije, njene socijalne perspektive i mogućnosti određuju državu u svijetu i pokazuju njene mogućnosti za napretkom. Pored deficita na polju demokratskih kapaciteta koje smo već ranije vidjeli u studijama slučaja, zemlje Zapadnog Balkana se susreću i sa socio-ekonomskim problemima. Socio-ekonomska nestabilnost i problemi se često navode kao glavni razlog napuštanja ovog područja i odlazaka mladih i radno sposobnog stanovništva. Nizak BDP, (prikazan u *Tabeli 6.*), veoma nizak BDP po glavi stanovnika, visoka stopa nezaposlenosti, i prisutna inflacija[10] koja predstavlja jednu od uobičajenih pratećih pojava većine savremenih privreda zastupljeni su u ekonomskim izvještajima zemalja Zapadnog Balkana već dugi niz godina. Prepreke sa kojima se susreću ove države jesu nedovoljne infrastrukture i prekomjerna birokratija. Ekonomskom strukturom dominira siva ekonomija a javni dug je visok. Što se tiče socijalnih prilika, nezaposlenost je na visokom nivou, izraženo siromaštvo, te neadekvatne prilike u obrazovanju i zdravstvu. Prema istraživanjima javnog mjenja u ovim državama Zapadnog Balkana, najveći problem

[10] Rast općeg nivoa cijena s jedne, i pad kupovne snage novca s druge strane, generišu inflaciju. Razlike između pojedinih privreda su u stopi i u intenzitetu inflacije koja ima veliki negativan uticaj na njihov privredni razvoj. U svakoj privredi akcije ekonomske politike imaju za cilj da obezbijede rast društvenog proizvoda kao materijalne osnove za zadovoljavanje svih društvenih potreba. Praksa je pokazala da je inflacija jedan od pratilaca dinamičnog rasta društvenog proizvoda i da, ukoliko dobije veće razmere, vremenom postaje njegova kočnica.

koji je istaknut jeste problem nezaposlenosti i loše ekonomske situacije. Imajući u vidu državu blagostanju kao polaznu osnovu koju smo elaborirali na početku rada, BiH, Srbija, Kosovo pa i Hrvatska koja je članica EU su daleko od ovog koncepta.

Konkretni problemi sa kojim se ove države suočavaju su:

- *Bosna i Hercegovina*

Razlozi za tešku ekonomsku situaciju pronalaze se u nepostojanju ekonomskog rasta i razvoja, opterećenost privrede prevelikom javnom potrošnjom i nedostatak povoljnog ambijenta koji bi ulagaćima osigurao sigurnost. Nepovoljan ambijent proističe iz loših zakona, raširene korupcije te neefikanosti različitih nivoa vlasti. Glavni problemi BiH se pronalaze iz godine u godinu u niskom nivou proizvodnje, posebno izvozno konkuretne i prokomjernom uvozu. BiH ima nizak izvoz jer nema izvozivih roba i usluga. Privatni sektor koji bi ih proizveo je ugušen 'privatizacijom' društvenih preduzeća što je dovelo do deindustrijalizacije i nedostatka izvozivih roba i usluga. Smanjuje se priliv stranih investicija, što u velikoj mjeri ima odraz na ekonomsku situaciju.

Velika nezaposlenost, prezaduženost, velika administracija i javna potrošnja, nelikvidnost u privredi je realnost bosansko-hercegovačke ekonomije. Odgovornost za ove probleme ne snosi samo globalna recesija nego i nadležne institucije vlasti koje su svojim greškama i inertnošću kreirale vrlo nepovoljno poslovno okruženje i onemogućile domaćim proizvođačima ravnopravan položaj na domaćem i stranom tržištu. Barijere u ekonomskom rastu i razvoju BiH su u sljedećem:

1.Nedovoljna podrška privrednom sektoru od strane vladinih institucija

Nepovoljan poslovni ambijent, nepostojanje neophodne zakonske regulative; nepostojanje brojnih državnih agencija i institucija za oblast podrške biznisima; nedovoljno razvijeni ljudski resursi u javnom sektoru; ne razvijena poslovna infrastruktura; nedostatak statističkih podataka; brojne administrativne barijere.

2. Nedostatak adekvatne podrške privrednom sektoru od strane finansijskih institucija
Nedostatak prihvatljivih kreditnih linija za poljoprivredu, malo preduzetništvo.

3. Nedostatak podrške sektoru privrede od strane javnosti
Generalno negativan stav javnosti prema poduzetništvu i lokalnim kompanijama; nizak nivo

svijesti lokalnih potrošača o potrebi konzumiranja domaćih proizvoda koji ispunjavaju standarde kvaliteta, i sl.

4. Nedostatak podrške biznis sektoru od strane organizacija i institucija za podršku biznisima
Veoma mala podrška od strane poljoprivrednih instituta i laboratorija, razvojnih agencija, privatnih pružaoca usluga.

5.Nedovoljno razvijeni kapaciteti malih i srednjih preduzeća
Nedostatak preduzetničkog duha i inovativnosti; nedostatak menadžment vještina, biznis vještina, marketing vještina; nerazvijeni proizvodni kapaciteti i informacioni sistemi itd.

Međunarodni monetarni fond u dokumentu o stanju bh.ekonomije navodi da je rast ekonomije nedovoljan da bi došlo do smanjenja nezaposlenosti i postizanja konvergencije prihoda s EU. Nedovoljna ulaganja i razvoj infrastrukture, pogotovo cestovne, po kojima je Bosna i Hercegovina najslabija u regiji, ali i Evropi, te velika i neefikasna administracija i razjedinjenost sistema, prema ovom dokumentu su glavni uzroci. Jedan od najvećih rizika za napredak ekonomije istaknuta je politika, gdje je posljednjih godina došlo do smanjenja unutrašnjih i vanjskih neravnoteža. Politike trebaju imati za cilj povećanje potencijala rasta i saniranje strukturalnih slabosti, uz očuvanje ekonomske i finansijske stabilnosti. Među njima su i strukturalne reforme kojima se podstiče potencijal rasta i zapošljavanja putem unapređenja investicione klime, preorijentiranje strukture javne potrošnje sa ukupnih izdvajanja za plate na kapitalne investicije, unaprijeđenje finansijskog regulatornog okvira i unaprijeđenje finansijske stabilnosti te jačanje jedinstvenog ekonomskog prostora zemlje.

- *Srbija*

Na osnovu raspoloživih podataka može se zaključiti da je ekonomija Srbije ostvarila vrlo skroman rast. Ostvareni privredni rast, de facto, je „poništen“ velikom privrednom stagnacijom koja je zabilježena pojedinih godina.

Privredni rast koji je ostvarila Srbija poslednjih nekoliko decenija, nije bitno popravio poziciju Srbije u odnosu na druge zemlje u regionu. Smanjenjem subvencija tzv. privatnih dobara, uz strukturne fiskalne reforme obezbjeđuju se sredstva za prestrukturiranje javnih rashoda u pravcu većeg ulaganja u javna dobra, uz eliminisanje „tržišnih grešaka“ koje dovode do manjeg ulaganja u ljudski kapital i prekomjernog iskorištavanja kapitala prirode. Kao i prethodne dvije zemlje i Srbija se suočava sa problemima a od posebnog značaja su privatizacija društvenog i državnog kapitala, podsticajni ambijent za domaće i strane

investitore, puna zaštita svojine i ugovora, efikasno pravosuđe, moderan poreski sistem, reformisani javni sektor, usklađena fiskalna i monetarna politika, razvoj finansijskih tržišta, razvijeno privatno i javno partnerstvo, regulisano tržište rada, siva ekonomija, korupcija, politička i makroekonomska stabilnost. Srbija također ima visoku stopu nezaposlenosti, te nizak nivo opšte konkurentnosti i komparativne prednosti kod primarnih proizvoda i proizvoda nižih faza obrade. Infrastruktura Srbije je u velikoj mjeri zastarjela. Oštre makroekonomske neravnoteže karakterišu privredu Srbije. Nerazvijena domaća ponuda, prvenstveno zbog zakašnjele tranzicije, sporost i nedosljednost procesa privatizacije i nepovoljne investicione klime. Visoka nezaposlenost radnosposobnog stanovništva i prekomjerne isplaćene zarade u odnosu na ciljanu inflaciju i rast produktivnosti znatno smanjuju međunarodnu troškovnu konkurentnost preduzeća. Predimenzioniran javni sektor preraspoređuje i troši javna sredstva, a malo štedi i nedovoljno investira u razvoj zemlje.

- *Kosovo*

Kosovo je među najsiromašnijim zemljama svijeta, a konkretno, u Evropi je treća najsiromašnija zemlja. Hiljade stanovnika Kosova je napustilo zemlju od 2014. do 2018. godine. Američki analitičko-istraživački centar Gallup proveo je obimno istraživanje o potencijalnim migracijama kvalificirane radne snage.

Prema ovim podacima, regija Zapadnog Balkana nalazi se u vrhu liste zemalja kojima prijeti "odliv mozgova", gdje Bosna i Hercegovina i Albanija imaju rezultat od 32 % građana koji bi mogli da napuste zemlju, a slijedi Makedonija sa 30 %.

Kada je riječ o Srbiji, istraživanje pokazuje da bi nju moglo da napusti i do 25 % školovane mlađe populacije. Podaci za Kosovo su odvojeni i oni pokazuju indeks "odliva mozgova" od 40 %.

Nezaposlenost je i ovdje najveći problem, sa kojom se najčešće susreću mladi ljudi, žene, koji podstiče migraciju i lošu ekonomiju. Prema Indeksu humanog razvoja, Kosovo nije ostvarilo vidljiv napredak poslednjih godina i spada među najmanje razvijene zemlje u jugoistočnoj Evropi. Nedostatak prirodnih resursa, nedovoljno razvijen privredni sektor, nedovoljna ulaganja neki su od uzroka slabe ekonomije. Da bi se smanjila nezaposlenost potrebna su velika ulaganja u opremu ali i poboljšanje okruženja kako bi bilo povoljno za ulaganja. Bitna odrednica kosovskog stanja jeste i međunarodno prisustvo na koje se oslanjaju. Potrebno je stabilno političko okruženje i bolja poslovna klima za privlačenje produktivnih investicija. Očekuje se da će kratkoročni rast i dalje biti vođen investicijama i

potrošnjom, uključujući investicije u energetski sektor za izgradnju novih proizvodnih kapaciteta, kao i nove projekte koje finansiraju donatori u okviru klauzule o investiranju fiskalnog pravila. U većini zemalja Zapadnog Balkana, visok i rastući javni dug povezan je s fiskalnim i vanjskim neravnotežama, zbog čega su izgledi podložni povećanju troškova financiranja ukoliko se finansijska tržišta pooštre. Održavanje dugoročnog rasta stoga zahtijeva domaće reforme koje će osloboditi privatne investicije i izvoz.

- *Hrvatska i njeni ekonomski pokazatelji unutar EU*

Hrvatska je 1.juna 2013.godine postala zemlja članica EU. Kao članica EU koristi mogućnost učešća u nizu pograma EU, od nauke i obrazovanja do strukturnih fondova. U zemlje EU-a odlazi 66 % hrvatskog izvoza (14 % u Italiju, po 12 % u Sloveniju i Njemačku), a izvan EU-a 9 % odlazi u Bosnu i Hercegovinu, a 4 % u Srbiju.

Na intenetskoj stranici EU, kada je u pitanju hrvatska država i njeni doprinosi proračunu EU, je izdvojeno, „u pogledu uvoza, 77 % dolazi iz država članica EU-a (16 % iz Njemačke, 12 % iz Italije i 11 % iz Slovenije), dok od zemalja izvan EU-a po 3 % hrvatskog uvoza dolazi iz Bosne i Hercegovine i Kine.

Pregled financijskih odnosa između Hrvatske i EU-a u 2017.:

Ukupna sredstva EU-a dodijeljena Hrvatskoj: 0,663 milijarda eura

Ukupna potrošnja EU-a kao postotak hrvatskog bruto nacionalnog dohotka (BND): 1.41 %

Ukupni doprinos Hrvatske proračunu EU-a: 0,359 milijarda eura

Doprinos Hrvatske proračunu EU-a kao postotak njezina BND-a: 0,76 % .“[11]

Također, pozitivni pomaci u hrvatskom društvu nakon ulaska u EU osjetili su se na stanju pravosuđa te bolja zaštita građana pred evropskim zakonima. Veća mobilnost studenta, naučnika i radne snage je jedna od privilegija ulaska. Procesi koji se očekuju što EU traži od Hrvatske su reforme lokalne samouprave, reforme dekoncentrirane državne uprave i javnih agencija kojima bi se riješio problem rascjepkanosti, preklapanja nadležnosti i nejasne odgovornosti za javno upravljanje. Ključni problemi sa kojima se suočavaju su: niska konkuretnost hrvatske ekonomije zbog čega nisu sposobni osigurati u dovoljnoj mjeri radna mjesta koja će da umanje potrebu radne snage za odlazak u druge zemlje EU, javna uprava

[11] https://europa.eu/european-union/about-eu/countries/member-countries/croatia_hr; pristupano: februar 2019.

koja je loša, i cjelokupan sistem upravljanja koji je loš i nije dorastao standardima EU . Posljednje jesu migracije koje su izražene i u ostalim zemljama Zapadnog Balkana, i izvan okvira EU.

****

Slabi demokratki kapaciteti, historijske okolnosti ovog područja nakon raspada SFRJ, socio-ekonomski okvir koji nije na zavidnom nivou te međunarodni uticaji su glavne odrednice procesa transformacije, kao slabog.

Bosna i Hercegovina kao zarobljena država suočava se problemom korupcije, niskog standarda života, slabih demokratskih kapaciteta, jako lošim institucionalnim funkcionisanjem te niskim nivoom pravnog subjektiviteta. Za nove promjene potrebno je da se stvori volja između političara i koncenzus o pitanjama bitnim za građane. Republika Srbija kao slaba država, svojim grđanima nije u stanju da obezbjedi osnovna politička i društvena dobra te se kao takva susreće sa migracijama stanovništva i sa pitanjima ključnim za rješavanje zbog ulaska u EU. Jedno od takvih pitanja je i status, odnosno priznanje Kosova koje je najaktuelnije pitanje u promatranom periodu. Potrebne mjere su razgraničenje između nivoa vlasti, vraćanje javnih politika u sferu razmatranja, te riješenje Ustava, odnosno način donošenja i izmjena zakona. Kosovo kao proto država, zbog svog pripadanja Srbiji, je sa svojim demokratskim kapacitetima slabašno. Za ovaj dio Zapadnog Balkana je bitna normalizacija odnosa sa Srbijom i provedu reforme potrebne za ulazak u EU. Koraci ka EU podrazumjevaju snažne reforme i usaglašavanje pravnog okvira sa stečevinom EU. Za primjer smo u razmatranje uzeli Republiku Hrvatsku, kao članicu EU. Za sada neki je napredak ostvaren ali ne u nekoj velikoj mjeri i da bi mogli da promjene sliku Zapadnog Balkana, koje se vidi kao postkonfliktno područje i područje država sa slabim demokratskim kapacitetima.

Pred zemljama Zapadnog Balkana, stoje brojne prilike i izazovi. Glavni problemi sa kojima se suočavaju kada je u pitanju proces transformacije država jesu demokratski deficiti i nemogućnost suočavanja sa stvarnim problemima. Nositelji važnih političkih funkcija moraju preuzeti odgovornost za svoje djelovanje i pokazati političku volju u provedbi važnih reformi koje se nalaze pred ovim državama. Dnevna politika koju provede vlasti često je oličena tenzijama i osporava regionalnu saradnju koja je od velike važnosti kada je u pitanju EU i njen okvir. Iskustva i prakse su pokazale koliki uticaj na politički ambijent ima na ekonomsko stanje te je samim tim odgovornost vlada i političkih elita još veća. Socio-ekonomske reforme u BiH moraju biti prioritet i u središtu aktivnosti područja Zapadnog Balkana. Samo uz makroekonomsku i političku stabilnost, prave strukturalne reforme i političku volju može se

doći do poboljšanja stanja i promjene ovih zemalja od atribucije zarobljenih, slabih, neuspješnih.

VI DA LI OKVIR EU DONOSI NAPREDAK ZEMALJA ZAPADNOG BALKANA?

Prema izvještaju Evropskog parlamenta stanje u pogledu procesa pristupanja EU zemalja sa područja Zapadnog Balkana je pojedinačno sljedeći:

- *Albanija*

28. aprila 2009., Albanija je predala zahtjev za članstvo nakon stupanja na snagu Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju između EU i Albanije. Postignut je značajan napredak te je preporučeno od strane Komisije da se dodjeli status kandidatkinje ovoj državi pod uvjetom da usvoji očekivane reforme. Ispunjenjem tog uvjeta prije parlamentarnih izbora u Albaniji u junu 2013., ostvarile su se očekivane reforme, a međunarodni posmatraći su izbore ocjenili pozitivno. U oktobru 2013.godine Komisija je potvrdila svoju preporuku da se Albaniji dodijeli status kandidatkinje za članstvo u EU-u, koji je ona u junu 2014. i dobila. U svijetlu postignutog napretka u toj zemlji, Komisija je u svojim izvještajima iz 2016. i 2018. preporučila otvaranje pristupnih pregovora s Albanijom.

- *Bosna i Hercegovina*

BiH ima status potencijalne države kandidatkinje. SSP postignut je i potpisan u junu 2008., ali je njegovo stupanje na snagu bilo odgođeno do daljnjeg, iz razloga što država nije provela ključnu odluku Europskog suda za ljudska prava. „Novim pristupom" EU se stavlja naglasak na ekonomsko upravljanje. Stupanjem na snagu Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju 1. juna 2015. Bosna i Hercegovina podnijela je zahtjev za članstvo 15. februara 2016., a Vijeće je 20. rujna 2016. od Komisije zatražilo da dostavi mišljenje o zahtjevu na temelju odgovora na opširni upitnik koji je Komisija dostavila vlastima 9. decembra 2016. Upitnik je predat Komisiji 28. februara 2018. te je sada u postupku sastavljanja mišljenja. EU također daje podršku provedbi Dajtonskog mirovnog sporazuma iz 1995., posebno preko svojih misija koje nastoje u svim segmentima osigurati njegovu provedbu.

- *Bivša jugoslavenska republika Makedonija*

Bivša jugoslavenska Republika Makedonija zahtjev za članstvo u EU je predala u martu 2004. dok joj je u decembru 2005. dat status države kandidatkinje, ali nije mogla otvoriti pristupne pregovore, zbog spora s Grčkom u vezi s korištenjem imena „Makedonija". Komisija još od 2009. redovno preporučuje da se otvore pregovori, a Parlament te preporuke podupire. Nakon nekoliko mjeseci ponovnih i vrlo intenzivnih pregovora, 12. juna 2018. objavljeno je da je postignut dogovor prema kojem je novo ime te države „Republika Sjeverna Makedonija".

- *Kosovo*

Kao i Bosna i Hercegovina, i Kosovo ima status potencijalne države kandidatkinje za pristupanje EU-u. Nakon što je Kosovo jednostrano proglasilo nezavisnost u februaru 2008., EU je konstatirala da Kosovo ima jasnu „europsku perspektivu". Pet država članica unutar evropskog okvira, Kipar, Grčka, Rumunjska, Slovačka i Španjolska, nisu priznale Kosovo dok su sve ostale države članice priznale njegovu nezavisnost. Od zemalja u regiji, Kosovo nije dobilo priznanje od Srbije i Bosne i Hercegovine. EU je imenovao posebnog predstavnika za Kosovo koji je ujedno i voditelj Ureda Unije te je osnovao misiju za uspostavu vladavine prava EULEX, koja se sada postupno ukida. Plan za liberalizaciju viznog režima objavljen je u junu 2012. godine. Komisija je u svom četvrtom izvještaju iz maja 2016. o napredku Kosova zaključila da je Kosovo nije ispunilo dva uvjeta, a jedan od njih bila je ratifikacija sporazuma o razgraničenju s Crnom Gorom. Sporazum o razgraničenju ratificiran je u martu 2018., što znači da je je ostao još samo jedan kriterij koji je potrebno ispuniti, a to su dokazivi rezultati u borbi protiv korupcije i organiziranog kriminala. Nakon što su Beograd i Priština u aprilu 2013. postigli ključni sporazum o normalizaciji odnosa (tzv. Briselski sporazum), Europsko vijeće je u junu 2013. odlučilo otvoriti pregovore s Kosovom o Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju. Sporazum je potpisan 27. oktobru 2015. te je stupio na snagu 1. aprila 2016. nakon što su ga Skupština Kosova i Europski parlament ratificirali. Buduća integracija Kosova u EU – baš kao i integracija Srbije – mnogo zavisi i je usko vezana za provedbu dijaloga na visokoj razini između Kosova i Srbije koji potpomaže EU, a koji bi trebao rezultirati pravno obvezujućim sveobuhvatnim sporazumom o normalizaciji odnosa.

- *Crna Gora*

zahtjev za članstvo predala u decembru 2008., više od dvije godine nakon proglašenja neovisnosti. Toj je državi dodijeljen status kandidatkinje u decembru 2010., a pristupni pregovori započeli su u junu 2012. godine. U skladu s „novim pristupom", ključna poglavlja koja se odnose na vladavinu prava – poglavlje 23. o reformi pravosuđa i temeljnim pravima te poglavlje 24. o slobodi, sigurnosti i pravdi – otvorena su u ranoj fazi pregovora u decembru 2013. godine. Do kraja 2017. otvoreno je 30 od ukupno 35 pregovaračkih poglavlja s Crnom Gorom. Komisija je u februaru 2018. objavila novu Strategiju za Zapadni Balkan, u kojoj se navodi da bi se Crna Gora (i Srbija) mogle pridružiti EU-u do 2025.

- *Srbija*

Srbija je zahtjev za članstvo u EU-u predala u decembru 2009.. Integracija Srbije u EU je jedan od ključnih vanjskopolitičkih prioriteta Vlade Srbije. Nakon dugoročnog odugovlačenja zbog nesaradnje sa Međunarodnim tribunalom u Hagu, Srbija je status kandidata za članstvo u EU dobila u martu 2012.godine, nakon što su Beograd i Priština postigli sporazum

o regionalnom predstavljanju Kosova. Priznajući napredak Srbije u normalizaciji odnosa s Kosovom, posebno u okviru tekućeg dijaloga između Beograda i Prištine koji EU potpomaže, Europsko vijeće je u junu 2013. podržalo prijedlog Komisije za otvaranje pristupnih pregovora sa Srbijom. SSP između EU-a i Srbije stupio je na snagu u septembru 2013., a pristupni pregovori sa Srbijom službeno su započeli 21. januara 2014. Ključna poglavlja o vladavini prava, poglavlje 23. i 24., otvorena su 18. jula 2016. U novoj Strategiji za Zapadni Balkan, objavljenoj od strane Komisije u februaru 2018,godine se navodi da bi se Srbija i Crna Gora mogle pridružiti EU-u do 2025. Buduća integracija Srbije u EU – baš kao i integracija Kosova – i dalje je usko povezana s provedbom dijaloga na visokoj razini između Srbije i Kosova koji potpomaže EU, a koji bi trebao rezultirati pravno obvezujućim sveobuhvatnim sporazumom o normalizaciji odnosa.

Okvir EU i specifični uvjeti za pristupanje pomažu u transformaciji zemalja Zapadnog Balkana. Ulaskom u EU otvaraju se granice i nove mogućnosti za ekonomiju ali i za razvoj ovog regiona. Zemlje Zapadnog Balkana imaju perspektivu pristupanja EU, i već sada kroz Sporazume o stabilizaciji i pridruživanju koji omogućavaju pristup unutrašnjem tržištu EU i temeljitom savjetovanju imaju koristi. Nova strategija za Zapadni Balkan (izuzimajući Hrvatsku) usvojena 6.februara 2018.godine od strane Evropske komisije potvrđuje značajnu podršku u pristupanju ovih zemalja ka EU. Ispunjenjem osnovnih političkih, ekonomskih i reformskih kriterija zemlje stiču pravo za članstvo. Vodeće inicijative za podršku transformaciji Zapadnog Balkana:

- Unaprijeđivanje podrške socioekonomskom razvoju
- jačanje vladavine prava
- snažniji angažman u oblasti sigurnosti i migrcija
- veća saobraćajna u energetska povezanost
- digitalna agenda za Zapadni Balkan
- podrška pomirenju i dobrosusjedskim odnosima
- regionalna saradnja

Problemi sa kojim se susreće područje Zapadnog Balkana iskazani su već ranije u studijama slučaja, na primjerima BiH, Srbije, Kosova i Hrvatske. Oni se prvenstveno ogledaju u prvom zajedničkom i bitnom problemu a to je vladavina prava. Politiziranost i mješanje u procese je ključno u pogledu rješavanja. Sa problemom vladavine prava su se sučavale i sve druge postkomunističke zemlje u toku priprema za pristupanje EU, pa čak i sada nakon deceniju poslije ulaska u Uniju pate od istih problema kao i zapadno-balkanski region. Hrvatska kao

promatrana studija slučaja pokazuje da se slični problemi u pogledu demokratskih deficita događaju i nakon ulaska u EU. Drugi problem zemalja Zapadnog Balkana jeste ekonomska kriza koja je posljedica svjetske i evropske krize započete 2008.godine, ali i posljedica nedovoljno reformisanih nacionalnih privreda u regionu koje se nisu suočile sa izazovima. EU predstavlja najvećeg trgovinskog partnera Zapadnog Balkana. Jedan od podataka jeste da ukupna trgovinska razmjena EU i zemlja Zapadnog Balkana u 2016.godini je 43 milijarde eura. Kompanije iz EU su najveći investitori na Zapadnom Balkanu gdje uloženo preko 10 milijardi eura direktnih stranih investicija u proteklih 5 godina.

Specifični problemi poput statusa Kosova i regionalnih odnosa ovog regiona imaju veće šanse da budu riješeni ukoliko se ove zemlje budu kretale ka okvira EU. I sada kada su zemlje u različitim pozicijama kada je u pitanju ulazak u EU svojim djelovanjem i savjetovanjem evropske institucije nastoje da smanje konflikte ali da povećaju saradnju ovih zemalja.

****

Okvir EU, standardi i prakse potrebni su za napredak zemlja sa područja Zapadnog Balkana. Evropski okvir može da potpomogne ali ne i da bude nosilac glavnih promjena, jer su one isključivo faktor i mogućnost unutrašnjih struktura. To su prije svega političke strukture i njihova opredjeljanja ka transformaciji i poboljšanju ovih država. Politička volja i htijenja političkih struktura ili elita jesu najvažniji faktor za napredak. Postojanje koncenzusa i sama želja za unaprijeđenje demokratskih kapaciteta. Regionalna saradnja na kojoj insistira EU može u mnogo pravaca da poboljša kako političke odnose tako i ekonomski napredak regiona. Ključni faktori za buduće perspektive odnosa regiona Zapadnog Balkana i EU:

a)Nove međunarodne okolnosti

Nove međunarodne okolnosti i politike, koje nisu povoljne, dovode do složenije situacije kada je u pitanju integracija država sa područja Zapadnog Balkana. Složenost situacije proističe iz dugoročne krize u Uniji, finansijske, ekonomske, izbegličke, političke, te promjenama granica, odnosno Bregzit-a. Ujedno, kriza na evropskom kontinentu nakon ruske aneksije Krima i hibridnog rata na istoku Ukrajine, dodatno zaoštrava već nepovoljne prilike. Ukrajinska kriza podijelila je Evropu dok se Rusija distancirala od zapadnih projekata. Odnosi na relaciji Brisel – države Višegradske grupe, u pogledu izbegličke krize i odbijanja azilanata su napeti. S tim u vezi, politička podrška EU ovom regionu je bitna kako ne bi došlo do destabilizacije.

b) Unutrašnji kapaciteti država

Sve države sa područja Zapadnog Balkana koje se još nisu integrisale u EU i NATO su jednim dijelom u transformaciji. Izraženi problemi sa vladavinom prava, korupcijom, slobodom štampe, kao i sa lošim upravljanjem na nacionalnom nivou ističu probleme lošeg političkog upravljanja. Osnovna prepraka za ulazak u EU i NATO za BiH, Srbiju i Kosovo jesu međuetnički, međudržavni i teritorijalni sporovi. Prisustvo secesionističkih namjera direktno se veže za problem konsolidacije njihovih demokratija. Kada je riječ o Makedoniji, nerješeno spoljnopolitičko pitanje u vezi sa imenom države i grčka blokada evroatlantskog procesa, je tu bivšu jugoslovensku republika stavilo u neku vrstu međunarodne stagnacije. Takva situacija uticala je na porast unutrašnjih nacionalističkih i evroskeptičnih raspoloženja, te pogodovala razvoju populizma i korupcije. Na drugoj strani, nacionalizam je glavni faktor populističkih ideja u cijeloj Jugoistočnoj Evropi.

c) Rusija ponovo na Balkanu

Geopolitičko stanje ovog regiona određeno je i povratkom Rusije na Balkan. Rusija je prisutna, više ili manje, u svakoj od država Zapadnog Balkana. Moskva se snažno protivi proširenju NATO na postsocijalističke države. Posebno je prisustvo Rusije primjetno u Srbiji, Republici Srpskoj i na Kosovu, gde je NATO vojno intervenisao 1995., i 1999.godine. Osnovni model širenja ruskog uticaja na bivše komunističke države je vojna neutralnost, odnosno zaustavljanje širenja NATO na istok.

Rusija je bezuspješno pokušala da utiče i na političku situaciju u Makedoniji i Crnoj Gori, ali bez rezultata, jer Moskva tim državama nije mogla da ponudi konkretan geopolitički aranžman, članstvo u ekonomskom ili vojnom savezu.

Međutim, u slučaju Srbije, Rusija uglavnom uz pomoć "meke sile" podstiče srpski nacionalizam i revizionizam. Rusija već sada stvara nove podjele u regionu, koje bi mogle da se odraze na evroatlantsku perspektivu Srbije, Kosova i BiH.

d) Nove strategije pomoći i napuštanje dvostrukih standarda

Zbog trenutne politike EU, u pogledu proširenja ponuda članstva u NATO mogla biti određena vrsta substitucije tranzicionim državama za približavanje zapadu. Jedino u Makedoniji i na Kosovu postoji unutrašnji društveni i politički konsenzus povodom ulaska u vojno-politički savez. Ulazak u NATO konkretno za Makedoniju je faktor sigurnosne

stabilizacije. Mogućnost integracije u EU za sve zemlje Zapadnog Balkana, bez izuzetka predstavlja motiv za demokratizaciju i reforme. Međutim, EU mora da napusti dvostruke standarde te da reaguje na sistemsko urušavanje demokratije u ovom regionu. Veoma slabe reakcije su kada je u pitanju urušavanje institucija u Srbiji političke garniture okupljene oko Vučića. Dodik u Republici Srpskoj još uvijek bez posljedica i reakcija OHR-a može da organizuje referendume i govori o raspadu BiH.

****

Jedan od glavnih razloga prisustva organizacija EU jeste sprječavanje konlikata i sukoba, ali ukoliko dođe do napuštanja evropske orjentacije, političke elite koje su nacionalistički orijentisane već sada u svom djelovanju mogle bi da se vrate ciljevima iz dvadesetih. Upravo iz tog razloga, region Zapadnog Balkana ne smije se zanemariti od strane EU ili da se prepusti uticajima država poput Rusije. Integracija u evropsku zajednicu država je od velike važnosti za balkanske zemlje koje se prije ulaska moraju suočiti sa prošlošću i odbaciti nacionalističke politike koje su dovele do međunacionalnih i međuteritorijalnih problema.

5. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA:

Država kao središnja tema političkih interesovanja i same političke znanosti zaista je pojam koji svojim izučavanjem povezuje i druge nauke, poput sociologije, ekonomije i međunarodnih odnosa. Sam fenomen države, kako je naziv prvog poglavlja, sa različitim dignitetom je važna predmetna preokupacija i temelj rasprave mnogih mislilaca poput Makijavelija, Loka, Hobsa i drugih. Svi oni, iako sa različitih aspekata, državu opisuju kao organizaciju koja dominira u političkom i društvenom životu. Za samu temu tipova zemalja u transformaciji, bitna su tri elementa koja čini državu. Kao prvo, uzimamo teritoriju, koju naseljava određeno stanovništvo i konstituisana vlada i međunarodno priznanje. Usaglašavanjem ovih elemenata pretpostavlja se funkcionisanje države kao kolektivnog tijela ili organizacije koja svojim građanima kroz postojanje svojih institucija osigurava djelovanje u svim sferama života, kako političkoj tako i ekonomskoj, socijalnoj ili pak pravnoj. Definiranje države kao pojma je složen proces ili zadatak, iz razloga što se država može definisati kao pravno lice, najobuhvatnije kolektivno tijelo, kao politička zajednica koja je sposobna za sebe osigurati sve moguće sadržaje za djelovanje zajednice, ili je možemo definisati kao specifičnu grupu koja posjeduje monopolno i legitimno korištenje sile. Na temelju organizacionih sposobnosti ona je organizacija i menadžer, i organski skup institucija ili teritorijalni entitet. Zadaće i funkcije države, kao ustavnopravne tvorevine se tokom historije mijenjaju, a svrhe kojima moderna država mora služiti oslanjaju se na kontingentne potrebe društva u njegovoj prostorno-vremenskoj uvjetovanosti. Ona mora odgovoriti izazovima i prijetnjama koje dolaze u različitim situacijama i vremenima. Fizička i socijalna sigurnost građana i njihova sloboda su tri stuba, potrebna za funkcionisanje ustavne države. Najvažniji segment države je održavanje ekonomskog sistema, koji predstavlja glavnu odliku u rangiranju jedne države spram međunarodnog poretka. Ekonomska moć proizilazi iz raspolaganja materijalnim dobrima, na vlasništvu ili kontroli sredstava za proizvodnju. Slab ekonomski sistem i njegovo loše funkcionisanje dovode do poremećaja na mnogim poljima društvenog života. S tim u vezi, savremena država se nalazi u unutrašnjim mjenjama koje dovode do promjena kako njenog vlastitog odnosa spram interesa kapitala, tako i prema imperativu nacionalne ekonomije i samom javnom dobru, kao njenoj bitnoj odrednici.

Izazovi sa kojim se susreću državu na polju međunarodnog poretka su od velike važnosti za savremenu fizionomiju države. Na karakter i prirodu moderne države u prvom redu i najviše utiče proces globalizacije sa kojim se svaka država različito suočava. Globalizacija do koje dolazi u različitim sferama, ekonomije, finansija, saobraćaja, turizma, informacije i medija, ljudskih prava, ekologije, ljudskog zdravlja, suočava državu sa pitanjima kojim se ograničava

klasična ideja suverenosti države i znatno se mijenja. Jedno od pitanja koje je aktuelno i o kojem se procesom globalizacije počelo interesovanje da povećava jesu pitanja iz ekološkog polja, gdje se treba voditi računa o problemima koja se tiču lokalnog nivoa zašitite prirode. Ujedno, kulturni segmenti, očuvanje nacionalnih kultura i etničkih identiteta predstavlja protivtežu procesu globalizacije. Promoviranje modela multikulturalizma i politike ideniteta te priznavanje različitosti se u savremenim državama različito primjenjuju.

Sadašnja situacija pokazuje dramatične pokazatelje na polju ekonomskih i finansijskih kriza, čije su posljedice nezaposlenost, rasprostranjeno siromaštvo i veći nivo konflikata između država i savremenih društava. Da bi uspjela da odgovori na izazove i pitanja koje donose procesi sa kojima se suočava, država kao dominantna politička organizacija mora da ulaže i unapređuje svoje demokratske kapacitete i upravljačke strukture koje će se sa svojim pravnim, ekonomskim i međunarodnim načelima suočiti sa dolazećim procesima. Nasuprot tome, slabe države i nekompetetne vlade i institucije su izvor ozbiljnih lokalnih i regionalnih problema, koji se odražavaju i na globalni nivo. U zemljama suočenim sa tranzicijom, odnosno postkomunističkim društvima, institucije su slabe i nedjelotvorne. Jačina i sposobnosti država ovisi od vlasti i volje političkih aktera da sprovedu procese i reforme koji će ih suočiti sa stvarnim unutrašnjim problemima.

Danas je na globalnom planu najviše pažnje posvećeno državama u procesu transformacije, poput neuspješnih, slabih, zarobljenih, fragilnih, fragmentiranih, propalih i urušenih država jer predstavljaju ozbiljnu prijetnju za odnose i dešavanja na međunarodnom planu. Kauzalnost kao osnovna odlika samog procesa globalizacije povlači za sobom djelovanje u ovim državama. U ovako okarakterisanim državama prisutnost međunarodnih tijela i organizacija je važna zbog mogućnosti kako unutrašnjih konflikata tako i vanjskih sukoba. Kao teritorijalno okružena politička zajednica naroda i građana i kao osnovni oblik samoorganiziranog društva u cilju zaštite njegovih vitalnih političkih, ekonomskih i sigurnosnih interesa, država mora da radi na unapređenju kapaciteta kako bi bila konkuretna na polju međunarodnih odnosa. Podložna je permanentnom kretanju i svojstven joj je proces transformacije, čije su odrednice određivanje predmeta analize, odnosno onoga na šta se odnosi proces, bilo da su to sistem, akteri, kako politički tako i društveni, ili vlada, te način na koji se ta transformacija odvija, kroz koje etape prolazi i šta ona sa sobom donosi.

Za proces transformacije i sa gledišta euroatlanskog okvira zemlje Zapadnog Balkana su specifične. Sama interesovanja Europske Unije za ovo područje i njihova nastojanja da ove zemlje postanu dio evropskog okvira govore o potrebama ovog regiona. Postkonfliktna

sadašnjost, prisustvo međunarodne zajednice, složeni regionalni odnosi su aspekti interesovanja izučavanja ovog područja. Izučavanjem literature i empirije dolazimo do zaključka da je prostor Zapadnog Balkana, gdje pripadaju zemlje BiH, Srbija, Crna Gora, Hrvatska, Makedonija, Albanija, i Kosovo, prostor „država u kretanju.“ Čime potvrđujemo generalnu hipotezu rada. Ujedno, bitno je naglasiti da je prisustvo i pravilno usmjeravanje od strane EU, neminovno i veoma bitno za ove zemlje, za njihovu stabilnost i djelovanje, ali i za promicanje i unaprijeđenje demokratskih standarda i principa.

Slabi demokratki kapaciteti, historijske okolnosti ovog područja, nakon raspada SFRJ, socio-ekonomski okvir koji nije na zavidnom nivou te međunarodni uticaji su glavne odrednice procesa transformacije, kao slabog. Kroz studije slučaja prikazane u radu možemo zaključati da sve gore navedene okolnosti doprinose procesu transformacije, koji je okarakterisan kao loš u slučaju zemalja Zapadnog Balkana. Čak i Republika Hrvatska koja je članica EU se suočava sa demokratskim deficitima kao što su korupcija i loš pravosudni sistem u koji građani nemaju povjerenje.

Bosna i Hercegovina kao zarobljena država suočava se problemom korupcije, niskog standarda života, slabih demokratskih kapaciteta, jako lošim institucionalnim funkcionisanjem te niskim nivoom pravnog subjektiviteta. Za nove promjene potrebno je da se stvori volja između političara i stvori koncenzus o pitanjama bitnim za građane. Republika Srbija kao slaba država, svojim grđanima nije u stanju da obezbjedi osnovna politička i društvena dobra te se kao takva susreće sa migracijama stanovništva i sa pitanjima koja su ključna za rješavanje zbog ulaska u EU. Jedno od takvih pitanja je i status, odnosno priznanje Kosova koje je najaktuelnije pitanje u promatranom periodu. Potrebne mjere su razgraničenje između nivoa vlasti, vraćanje javnih politika u sferu razmatranja, te pitanje Ustava, odnosno način donošenja i izmjena zakona. Za Zapadni Balkan je bitna normalizacija odnosa Kosova i Srbije i provedba reformi potrebnih za ulazak u EU. Koraci ka EU podrazumjevaju snažne reforme i usaglašavanje pravnog okvira sa stečevinom EU. Za sada neki je napredak ostvaren ali ne nekoj velikoj mjeri i da bi mogli da promjene sliku područja Zapadnog Balkana, koje se vidi kao postkonfliktno i područje država sa slabim demokratskim kapacitetima.

Kada želimo da napravimo paralelu između države blagostanja i stanja na Zapadnom Balkanu onda možemo konstatovati da su izazovi na tom planu veliki i djelimično specifični. Većina ovih zemalja ima veoma nizak bruto domaći proizvod, nepovoljnu socijalnu situaciju, visoku nezaposlenost i neadekvatne rezultate u sferi obrazovanja i zdravstva, te neefikasnu izvršnu vlast i administraciju. Siva ekonomija, visoka emigracija, velika i dugotrajna nezaposlenost

još su neki u nizu problema. U budućnosti može da se očekuje da će na države blagostanja posebno da utiče i put ka evropskim integracijama i za nadati se da će time imati bolje izglede. Izdvajanja u zemljama Zapadnog Balkana za socijalni sektor su mala, sa perspektivom izvjesnog rasta ukoliko može da se očekuje ekonomski razvoj u regionu u cjelini. Postojeći i novi izazovi, ali i potrebe za povećanjem sredstava za socijalni sektor u uslovima rastućih budžeta, nameću potrebu da se preispitaju različita strateška opredeljenja i opcije koje bi omogućile bolju država blagostanja na Zapadnom Balkanu.

Na kraju, transformacija kao proces u zemljama Zapadnog Balkana traje, bilo da se radi o transformaciji koja vodi ka EU ili ovoj koja ih karakteriše kao trenutno slabe, zarobljene ili proto države. Ovaj drugi tip treba više da bude od važnosti političarima kako bi promjenili stanje, pronašli političku volju, stavili kao prioritet opće dobro ispred nacionalnih i političkih interesa i građanima omogućili kretanje ka boljim i uređenijim državama.

6. LITERATURA:

a) Knjige:

1.Beck, Urlich(2003) *Što je globalizacija?,* Zagreb: Vizura

2.Beck, Urlich (2004) *Moć protiv moći u doba globalizacije,* Zagreb: Školska knjiga

3.Beridan, Izet (2008) *Politika i sigurnost,* Sarajevo: Fakultet političkih nauka,

4.Linc, Stepan (1998), *Demokratska tranzicija i konsolidacija - Južna Evropa, Južna Amerika i postkomunistička Evropa*, prevod – izdavač Filip Višnjić, Beograd

5.Cooper, Robert (2009) *Slom država, Poredak i kaus u 21.stoljeću,* Zagreb: Profil Internacional

6.Ćurak, Nerzuk (2011) *Izvještaj iz periferne zemlje*, Sarajevo:Fakultete političkih nauka Univerziteta u Sarajevu

7.Čomski, Noam (2000*) Neuspele države,* Novi sad: Rubikon; Beograd: Beoknjiga

8.Fejzić, Elvis (2016). *Transformacija upravljanja državom*. Sarajevo: Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu

9.Fukuyama, Francis (2005) *Izgradnja države, Vlade i svjetski poredak u 21.stoljeću,* Zagreb: Izvori.

10. Isensee, Josef (2004) *Država, ustav, demokracija,* Zagreb: Politička kultura.

11.Kasapović, Mirjana (2005) *Bosna i Hercegovina podjeljeno društvo i nestabilna država.* Zagreb: Politička kultura

*12.*Kasapović, Mirjana (2001) *Hrvatska politika 1990-2000.,* Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu

13.Krastev, Ivan (2004*) Zamka nefleksibilnosti, Frustrirana društva, slabe države i demokratija*, Beograd: Program za razvoj Ujedinjenih nacija, Beogradski fond za političku izuzetnost.

14.Merkel, Wolfgang(2011), *Transformacija političkih sustava*, prevod – Fakultet Političkih Znanosti , Zagreb

15.Milardović, Anđelko (2009) *zapadni Balkon*, Zagreb:Pan liber

16..Pavlović, Vukašin (2004). *Država i društvo.* Beograd: Ministarstvo za prosvetu i nauku Republike Srbije

17..Podunavac, Milan (2010). *Država i demokratija*. Beograd: JP Službeni glasnik

18.Tilly, Charles and Ardant, Gabriel (1975) *The Formation of National States in Western Europe,* Princenton University Press, Princenton

19.Unger, Roberto Mangabeira (1989) *Znanje i politika,* Zagreb: Globus

20.Uvalić, Milica (2012), *Tranzicija u Srbiji ka boljoj budućnosti*, Zavod za udžbenike, Beograd

21. Vidojević, Zoran, (2005), *Kuda vodi globalizacija*, Institut društvenih nauka, Beograd

22. Zgodić, Esad (2014) *O državama*, Kritički pojmovnik statologije, Knjiga 2., Sarajevo: Dobra Knjiga

23. Grupa autora, (2001.), *Leksikon sigurnosti*, DES, Sarajevo;

b) Časopisi:

1.Čurčić, Rudolf (2005) Ponovna izgradnja „slabe“ države i legitimnog društvenog sustava ili nastavak histerije zapuštenog društva, časopis Ekonomija, br. 12.

2.Đurđević- Lukić,Svetlana (2006), Povratak državi: jake versus slabe države, Beograd: časopis Međunarodni problemi, br. 1-2.

3.Grdešić, Marko (2008) Problem slabih država i slabih društava u Istočnoj Evropi, Zagreb: časopis Anali Hrvatskog politološkog društva.

4.Hadžijahić, Muhamed (2007) Neka obilježja bosanske protodržave, Sarajevo: časopis Znakovi vremena, br. 38.

5.Merkel, Wolfgang (1999) Teorije transformacije : demokratska konsolidacija postautoritarnih društava, Zagreb: časopis Anali hrvatskog politološkog društva.

6.Pavlović Vukašin, 2006, Civilno društvo i demokratija, Službeni glasnik, Beograd 2006

7.Stojiljković, Zoran (2013) Politička korupcija i slaba država, Beograd: časopis Filozofije i društvo, br. 1.

8.Turčalo, Sead (2010/2011) Eksterni nationbuilding -teorijska analiza strateškog koncepta, u: Godišnjak 2010/2011, Sarajevo: Fakultet političkih nauka.

c) Internet izvori:

1.Agencija za statistiku, Bosna i Hercegovina; http://www.bhas.ba/

2.BTI, Serbia Country report, 2018. https://www.bti-project.org/en/reports/country-reports/detail/itc/SRB/ pristupano u decembru 2018.godine

3.BTI, Kosovo Country report, 2018, https://www.bti-project.org/en/reports/country-reports/detail/itc/RKS/ pristupano u decembru 2018.godine

4.BTI, Bosnia and Herzegovina Country report, 2018 https://www.bti-project.org/en/reports/country-reports/detail/itc/BIH/ pristupano u decembru 2018.godine

5.Freedom House, 2018., 2017., 2016.,Nation in Transit Serbia https://freedomhouse.org/report/nations-transit/2018/serbia pristupano od novembra do decembra 2018.godine

6.Freedom House, 2018., 2017., 2016., Nation in Transit Kosovo https://freedomhouse.org/report/nations-transit/2018/kosovo pristupano od novembra do decembra 2018.godine

7.Freedom House, 2018., 2017., 2016., Nation in Transit Bosnia and Herzegovina https://freedomhouse.org/report/nations-transit/2018/bosnia-and-herzegovina pristupano od novembra do decembra 2018.godine

8.Freedom House, 2018., 2017., 2016., Nation in Transit Croatia, https://freedomhouse.org/report/nations-transit/2018/croatia, pristupano u martu 2019.godine.

9.Trading Ekonomics, Bosnia and Hercegovina-Economic Indicators https://tradingeconomics.com/bosnia-and-herzegovina/indicators pristupano: mart 2019.godine

10.Trading Ekonomics, Serbia- Economic Indicators https://tradingeconomics.com/serbia/indicators pristupano: mart 2019.godine

11.Trading Ekonomics, Kosovo-Economic Indicators https://tradingeconomics.com/kosovo/gdp

pristupano: mart 2019.godine

12.Beta, N1 Srbija (2017) „Društvo sudija Srbije: 44 odsto sudija trpelo pritisak“; http://rs.n1info.com/Vesti/a224632/Drustvo-sudija-Srbije-44-odsto-sudija-trpelo-pritisak.html datum objavljivanja: 30.11.2017.god. pristupano u 04.02.2019.godine

13.Transparency International, Corruption perceptions https://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2017#table pristupano: decembar 2018. godine

14.Centar civilnih inicijativa Bosne i Hercegovine, Aktuelni projekti; http://cci.ba/projects/1/32/69.html pristupano: februar 2019.godine

15.Wulf Lapins, Fanny Schardey,International Politics and Society, Kosovo sets its sisgts on NATO“ https://www.ips-journal.eu/opinion/article/show/kosovo-sets-its-sights-on-nato-1796/; objavljeno 19.01.2017. god. pristupano: 04.02.2019.

16.World Bank; https://knoema.com/nwnfkne/world-gdp-ranking-2017-gdp-by-country-data-and-charts; pristupano: januar 2019.

17.World Bank; Kosovo http://www.worldbank.org/en/news/press-release/2018/10/04/growth-in-kosovo-maintains-positive-momentum-says-world-bank; pristupano: januar 2019.

18.Index of Economic Freedom ; Kosovo https://www.heritage.org/index/country/kosovo; pristupano: januar 2019.

19.Ustavna Povelja Srbije i Crne Gore http://mojustav.rs/wp-content/uploads/2013/04/ustavna_povelja_scg.pdf

20.Ustav Republike Srbije http://www.ustavni.sud.rs/page/view/139-100028/ustav-republike-srbije

21.Ustav Kosova, http://www.kryeministriks.net/repository/docs/Kushtetuta.e.Republikes.se.Kosoves.pdf

22.Informativni članci o Evropskoj Uniji; Zapadni Balkan, http://www.europarl.europa.eu/factsheets/hr/sheet/168/zapadni-balkan, objavljeno: oktobar 2018.godine, pristupano: februar 2019.godine

23.Povelja o osnovnim pravima EU; https://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2014/01/POVELJA_O_OSNOVNIM_PRAVIMA_EVROPSKE_UNIJE.pdf

24.Edah Henić, Aljazzera Balkans; „ Mapa: Koje države (ne)priznaju nezavisnost Kosova“ http://balkans.aljazeera.net/vijesti/mapa-koje-drzave-nepriznaju-nezavisnost-kosova objavljeno: 8.juni 2018.godine pristupano: februar 2019.godine

25.Igor Kostić, Friedrich Ebert Stiftung BiH, Politička analiza „Europska (re)konekcija Balkana: Potraga za novim modalitetima suradnje“ http://library.fes.de/pdf-files/bueros/sarajevo/14571.pdf objavljeno: juni 2018.godine pristupano: februar 2019.

BIOGRAFIJA KANDIDATA

Hujić Ajla rođena 22.10.1993. godine u Suhodolu, općina Hadžići. Osnovnu školu završila u Pazariću, općina Hadžići, kanton Sarajevo. Srednjoškolsko obrazovanje stekla u Medresi „Osman ef.Redžović „ u Visokom. Nakon završetka srednje škole 2012.godine upisuje Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu, smjer Opća politologija. Diplomirala 2015.godine te stekla stručno zvanje ***BAKALAUREAT/ BACHELOR POLITOLOGIJE.*** Iste godine, nakon diplomiranja, upisuje postdiplomski studij na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Sarajevu, odsjek Politologija, usmjerenje *Međunarodni odnosi i diplomatija.*

Stručno obrazovanje usavršavala je i dodatnim učešćima na projektima kao što su „Osnove pisanja projektnih prijedloga prema standardima EU“ u organizaciji Komisije za sport i mlade općine Hadžići te na projektu „Coca –Colina podrška mladima u BiH“ u organizaciji kompanije „Coca-Cola“ Sarajevo, gdje je stekla i radno iskustvo. Angažovanje i volonterski rad stiče u Koaliciji za slobodne i poštene izbore „Pod lupom „ u toku Općih izbora 2018. god. u BiH. Od 2016.godine član je Komisije za društvene djelatnosti i vjersku saradnju općine Hadžići.

IZJAVA O PLAGIJARIZMU

Kao student magistarskog studija na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Sarajevu potpisujem izjavu da sam upoznat sa Zakonom o visokom obrazovanju Kantona Sarajevo i Etičkom kodeksu Univerziteta u Sarajevu.

Ovom izjavom potvrđujem da sam magistarski rad napisao samostalno i koristeći se isključivo navedenom bibliografijom, te da ovaj rad nije korišten pri bilo kakvom drugom ocjenjivanju.

Saglasan sam da jedan primjerak mog rada bude javno dostupan preko biblioteke Fakulteta političkih nauka.

Mjesto/datum: _____

Potpis: _____